

कोकण टायम्स

विवाळी अंक १९८६

किंमत : ४ रुपये

कोंकणी टायम्स

दिवाळी अंक

१९८६

भौसाची कोंकणी भौसाखातीर कोंकणी

भौस आतां कोंकणीच्या पालवान मेकळेपणान आपले उमाळे, उत्फरके उगतावोंक लागला. भौसातले साहित्यिक आपल्यो काणयो, दुखां, भावना, विचार बरे तरेन प्रगटावोंक लागल्यात. भौसाचो चेपून उरलेचो आवाज आतां भायर फुट्टा. खोसयेचे आनी शोकाचे गीत भौस कोंकणीच्या ताळ्यान गावंक लागला. आतां तो चड अदीक मेकळेपण अणभवता.

फाटल्या वर्सांनीं फिर्गी भाशांनीं आनी परप्रांतांतल्या भाशांनीं ताचो गळो अंदूवपाचो यत्न केलो. कांय जाण फायदो मेळोवचो या हेतून फिर्गी भाशांचे 'पोपोट' जाले आनी पांदन्यांत रावोन भांगराचें शीत जवले पुण भौस मात त्या भांगराच्या शीताक भुल्लोना. ताणे कोंकणी आवयचें बोट सोडलें ना. तो आवयकडे पडमूर जालो ना.

कांय जाण कोंकणीक विसरोन इंग्लेज मॅडमेचे 'दास' जाल्यात, पुण होच भौस मॅडमेक भुलचोना. कोंकणी भौसाच्याच ओंठार जिवी उरतली आनी भौस कोंकणीचेरूच पातयेवन उरतलो. फुडाराक अदीक मेकळेपणान भौस आपले उमाळे कोंकणीतल्यान उगतायतलो, गायत रावतलो.

— संपादक

दिवाळेची परबीं

दिव्यान दिवो पेटों
धरतरेचो आदार मेळों
उदकान तान भागों
मळबांत मेकळेपण मेळों
वावान प्राण फुंकों

— संपादक

संपादक :

तुकाराम शेट

उजवाडावपी :

हिरा शेट

संपादन पालव :

प्रकाश द. नायक

महादेव भोसले

छापपी :

रवि मुद्रणालय,

बेळगांव फोन : २३०७९

कोंकण टायम्स पब्लिकेशन

बेती, बार्देश. गोंय-४०३१०१

THE TRAIL OF EXCELLENCE

SALGAOCARS

A name that is synonymous with
the industrial growth of Goa.

And among the foremost names
that have strengthened the
national economic scene.

The success story of Salgaocars
spans over three decades.
Today our business interests
encompass a wide range.

Mining and Export of Iron-ore,
Shipping, Barge Building,
Industrial Gases, Chemicals,
Hotels and Travel.

With more to follow.

Excellence in every field is
the hallmark at Salgaocars.

We set the trend in the past.
We still do.

V. M. Salgaocar & Bros. Pvt. Ltd.,

Salgaocar House
Vasco-da-Gama-403 802, GOA.

Grams :   Phones :   Telex :
VIMSON   2111 (4 lines), 3241 (3 lines)   0191-211/265

Offices at :
BOMBAY ☐ NEW DELHI ☐ BANGALORE

महाभारताचे खणींतले अंक रत्न

-रवीन्द्र केळेकार

कोंकणी म्हणी आनी कोंकणी जिवीत

-मनोहरराय सरवेसाय

आमचें शिक्षण

-प्रो. लु. आ. रोव्हिगिश

आनी चेडवान कायदो हातांत घेयलो !

-महाबळेश्वर दत्ता संल

स कविता

-प्रकाश दा. पाडगांवकार

ओलिव्हीन गोमीश हांचे काव्य

-प्रा. हरिश्चंद्र नागवेंकार

अभिजित

-भरत नायक

बाल कविता आनी खेळगीतां

-तुकाराम रामा शेट

तो पिसो

-गोकुलदास प्रभु

रागणे

-गजानन जोग

म्हाका आवडलेंल्यो कांय कोंकणी कविता

-अशोक भोसलो

बरपावळ

कोंकणी भाशेवरवी गोंयकारांक लाभ

-मनोराय नायक

गोंय स्वयंपूर्ण कशें जातलें

-प्रकाश वि. तळवणेकार

गोंयांतल्या पर्यटन उदरगतीत गोंयकारांक

लाभ आनी लुकसान

-गीता हेदे

म्हाका आवडलेंलें कोंकणी पुस्तक

-सुरेश भोंसले

नखलामी

-उल्हास यशवंत नायक

कविता

-शंकर रामाणी

-सौ. नयना नंदकिशोर आडारकार

-संतोष जगन्नाथ म्हाले

-भरणेश

-शरत्

-शशिकांत कृष्णा पुनाजी

-निलबा खांडेकार

-दिलीपकुमार च्यारी

-शांती सदानंद प्रभु तेंडुलकार

-विजयकुमार गावणेकार

-रघुवीर एन. नायक

-सतीश प. नायक

कोंकण टायम्सान आयोजित केल्ल्या सातवे निबंद सर्तींतले जैतिवंत
अशोक भोसलो, मनोराय नायक, प्रकाश वि. तळवणेकार, गीता हेदे,
सुरेश भोंसले, माया शेळडेकार, श्रीकांत जे. पालसरकार

कोंकण टायम्सकडल्यान सगळ्यांक दिवाळेची परबी !

कोंकण टायम्सची वर्सुकी पटी रु. ५/- धाडून दियात.

IRRIGATION DEPARTMENT

**GOVERNMENT OF GOA, DAMAN & DIU
PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT
OF THIS UNION TERRITORY
BY EXPANSION OF IRRIGATION FACILITIES
THROUGH CONSTRUCTION OF :**

- 1. Salauli Irrigation Project**
- 2. Tillari Irrigation Project**
- 3. Damanganga Project**
- 4. Mandovi Irrigation Project**
- 5. Anjunem Irrigation Project**

and Many Minor Irrigation Schemes

महाभारताचे खणींतलें अेक रत्न

— रवीन्द्र केळेकार

महाभारत म्हळ्यार रत्नाची अेक खण. अुसपीत राव, केन्ना सोंपपाची ना. महाभारतांत कितें मेळना— अितिहास मेळटा, धर्म-शास्त्र, नीतिशास्त्र मेळटा. राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र मेळटा, अध्यात्मशास्त्र तर पाना कणकणी मेळटा.

भारतीय विचारांचो अेक विश्वकोश हो.

आनी भारतीय आख्यनांचो अेक कल्पख.

खासा महाभारतकारूच म्हणटा : हातूंत जें आयलां तेंच तुमकां हेर कडेन मेळटलें. हातूंत जें ना तें मातू खंयच मेळपाचें ना.

यदिहास्ति तदन्यत्र यत्रेहास्ति न तत् क्वचित्.

भगवद्गीता हेच खणींतलें अेक रत्न.

भगवद्गीते अितलेंच म्हत्वाचें दुसरें अेक रत्न म्हज्या हाताक लागलें— महाभारताची ही खण अुसपूंक बशिल्लों तेन्ना.

वनवास— अज्ञातवास सोंपोवन पांडव परते आयल्यात. विराटाचे अुपप्लव्य नगरींत येवन रावल्यात. गेल्लें राज्य परतें कशें घेवचें हाचे बेत रचतात. श्रीकृष्ण तांच्या आधाराक हांगा येवन रावला. जमल्यार सन्मथान, ना जाल्यार झुजून— पुणून राज्य परतें घेवंकूच जाय असो ते निश्चय करतात.

झूज चुकोवंक येवपाचें ना म्हणपाचें ते जाणात. देखून कोण आपल्या अर्दान आसात आनी कोण कौरवांच्या— हें पळोवपा खातीर सगळे कडेन ते दूत धाडून दितात. धृतराष्ट्राच्या कानार ही खबर पावता. तेन्ना तो हुस्क्यांत पडटा. 'तांच्या मनांत कितें आसा, तें मात्शें पळोवन यो पळोवया' अशें म्हणून तो संजयाक पांडवां सरीं धाडटा. संजय अुपप्लव्य नगरींत वचून सगळ्यांक मेळून येता आनी 'हे राज्य घेतले बगर सस्थ बसपाचें नात' हाचें खरेपण करून घेवन तो परतता. तो हस्तिनापुराक पावता तेन्ना रात जाल्ली आसता धृतराष्ट्र न्हिदूंक गेल्ले कडेन आसता. ताका तो अुठयता. आनी 'हांव पांडवांक मेळून आयलो.

तांणी जें कितें सांगलें तें फाल्यां राजसभेंत सांगतां. आतां म्हाका पुरो जालां 'अितलेंच सांगून तो न्हिदूंक वता.

वतना अेकूच वाक्य अुच्चारून वता— 'तुवें खूब चुको केल्यात आनी आपणाचेर गरज नासतना संकश्टां ओडून घेतल्यांत' अशें म्हणटा.

धृतराष्ट्राक न्हीद पडना. 'कितें सांगून धाडलां कांय देवा'— तो तरेतरेचे दुबाव काडटा. ताका हुस्को जाता आनी तो विदुराक आपोवंक धाडटा.

विदुर ताचो भाव. तसो सांगातीय. दीस रात ताच्या म्हण्यांत रावपी.

विदुर येता. धृतराष्ट्र ताका संजय परतल्याची खबर सांगता आनी म्हणटा : 'पांडवांनी जें कितें सांगून धाडलां तें फाल्यां सांगतां अशें सांगून गेलां. कितें सांगून धाडलां जातलें, समजना. हाका लागून म्हाका आतां न्हीद पडना. जिवाक थाकाय मेळत अशें कितेंय सांग.' अशें म्हणटा :

आनी विदुर ताका कितें—कितें सांगता—

ह्या निमित्त्यान विदुराच्या तोंडांत जें घालां ताका महाभारतांत नांव दिलां : प्रजागर पर्व. प्रजागर म्हळ्यार स्थूल अर्थान जागरण, न्हीद अुडून वचप. पुणून हाका दुसरोय अेक अर्थ आसा : जागरूक रावप. खिणान खीण जागरूकपणान जियेवप.

ह्या प्रजागर पर्वाचीं देशी भाशेंत भाशांतरां जाल्यांत. सगळ्यांनी ह्या भाशांतरांक 'विदुर-नीत' हें नांव दिलां. वयल्या वयल्यान पळेल्यार हातूंत नीतीची सुभाषितांच अेकठांय केल्यांत काय शीं दिसतात. पुणून मात्शे खोलायेंत देंवक जाय. कोण ही नीत सांगता आनी कोणाक सांगता हें लक्षांत घेवंक जाय. म्हणटकूच हे नीती फाटल्यान आशिल्ली अेक पुराय 'फिलाँसॉफी ऑफ लाअिफ' नदरेंत भरतली. भगवद्गीते अितल्याच म्हत्वाच्या अेका तत्त्व-ज्ञानाचो दिश्टावो जातलो.

आमी जाणात : धृतराष्ट्र दैववादी. कर्ण शकुनी दुर्योधन दुःशासन जें कितें येवजितात करतात तें समा न्हय म्हणपाचें तो जाणा. ताका विदुर, गांधारी, व्यास, कृष्ण जें सांगतात तें खरें म्हणपाचें तो जाणा. पुणून ताका निर्णय घेवंक येना. तो म्हणटा : हांव कितें करूं. नशिवांत जें आसा ताच्या आड कोणाचेंच चलना. नशिवांतलें चुकोवंक येना...' आनी तो कर्ण शकुनी दुर्योधन दुःशासन करतात तें करूंक दिता.

ते मुस्तीत 'नशिवांत जें आसा तें चुकोवंक येना' अशें मानपी अक मत्त आशिल्लें. ताका भाग्यवाद, दैववाद, नियतीवाद प्रारब्धवाद अशीं नांवां दिल्लीं. सगळ्यांचो अर्थ अकूच : नियतीन जें थारायलां ताच्या आड वचपाची तांक मनशाच्या कर्तुत्वाक ना. कर्तुत्वाक जिवितांत मोलूच ना- अशें सांगपी हें मत्त आशिल्लें.

धृतराष्ट्र ह्या मत्ताचो आशिल्लो.

ह्या मत्ताआड तेच मुस्तींत आनी- अक नवें मत्त वयर सरिल्लें. दैवान, भाग्यान, प्रारब्धान सगळेंच थारावन दवल्लें म्हणटात तें खरें न्हय- थारावन दवल्लें आसलें जाल्यार ताच्या सुवादीन जावप समा न्हय, मनशांत प्रज्ञा नांवाची अक शक्त आसा- बुद्धी परस वयल्या पांवड्याची. तिच्यांत बरें- वायट पारखपाची तांक आसा. तिका बरें वा बऱ्याक पडत तें वेंचून काडूंक येता. प्रज्ञेक धरून मनीस करण्यो करीत जाल्यार ताच्यान आपलें भाग्य लेगीत बदलूं येता अशें हें मत्त सांगतालें.

ह्या मत्ताक नांव दिल्लें : प्रज्ञावाद.

समेस्तांक दिवाळीची परबी

मावजो फोटो स्टुडिओ

नव्या टेक्नाॅलॉजीचेर बऱ्यो
झेराॅक्स कापीय काडून मेळटात.

नगरपालिकेलागी,
मडगांव-गोंय

विदुर ह्या मत्ताचो आशिल्लो.

पांच-शें तीस श्लोक आठ अध्यायांत वांटून विदुरान हो प्रज्ञावाद- ताच्या वैयक्तिक, कौटुंबिक आनी सामाजिक आयामां सयत- आमच्या हातांत दवल्ला. कर्तुत्व, शील, न्याय, नीत- ज्या ज्या तत्वांक लागून जिविताक अर्थ येता- आनी मनीस, कुटुंब हांच्या वांगडा समाज वयर सरता त्या सगळ्या तत्वांची फोडणिशी ह्या पुस्तकांत आयल्या.

महाभारतांत प्रज्ञावादाचो आसपाव जालो ते मुस्तींत समाजांत भाग्य-वादाचो प्रभाव सगळ्यांत चड आशिल्लो जावंक जाय. अजुनूय आमचो समाज ह्या प्रभावांत आसा. ह्या प्रभावाक लागून भारतीय समाज कर्तुत्व-हीण जाला. मुखार मोक्षपर्वांत मंकी नांवाच्या अका रुशियो अल्लेख आयला. तो भाग्यवादी-वा म्हणूंया. नियतिवादी आशिल्लो. जाणकार म्हणटात कि मंकी रूसी बुद्धान जाका मक्खली गोसाल म्हळा तो आसूंक जाय. बुद्धान मक्खली गोसालाक नियतिवादाचे आचार्य लेखला आनी आपलो सगळ्यांत व्हडलो दुस्मान मानला. बुद्ध प्रज्ञावादी तोवूय आयुष्यभर भाग्यवादा आड झुजिल्लो. ताची वाड श्रवण-संस्कृतींत जाल्ल्यान ताचो प्रज्ञावाद अखेर लोकांक निर्वाणाकडेन व्हरपाक वावरूंक लागलो ही गजाल वेगळी. पुणून तो भाग्यवाद विरोधी प्रज्ञावादी आशिल्लो हातूंत दुबावूच ना विदुराचो प्रज्ञावाद संवसाराकडेन फाट करून निर्वाणा कडेन वचपी नाशिल्लो. हो दोगां मजगतीचो मोटो फरक. विदुराच्या प्रज्ञावादान मनीस कुटुंब समाज-आनी कर्तुत्वाच्या आधारान तांची अुदगंत ह्या तत्वांचेर चड भर दिल्या. महाभारतांत विदुराच्या प्रज्ञावादाक 'संसारिणी' म्हळा.- म्हळ्यार, सगळ्यांक पावला पावलाक उपकारा पडटा असलो लेखला. ताचो अुद्देश्य भाग्यवादाच्या प्रभावांतल्यान समाजाक मेकळो करून ताका कर्तुत्वाच्या मार्गार हाडप होच आशिल्लो,

भाग्यवाद म्हणटा : नशिवांत आसा तशेंच घडटलें. तातूंत अिल्लो लेगीत बदल जावपाचो ना.

जाल्यार, प्रज्ञावाद म्हणटा : हें खरें न्हय. मनशांत बुद्धी परस वयल्या पांवड्याची अक शक्त आसा. त्या भायर ताका करणेची मेकळीक मेळ्ळ्या. प्रज्ञेक धरून करणी करची, मनशाचें भाग्य बदलतलें.

भाग्यवाद म्हणटा : जें मेळ्ळां तातूंतूच मनशान धादोसभरीत रावचें हात-पांय हालोवन कांय मेळपाचें ना.

प्रज्ञावाद म्हणटा : मागीर, मनशाक हात-पांय देवान कित्याक दिल्यास तर. ते हाल्य. अुर्बेन आनी अुत्साहान काम कर. तुका जें मेळ्ळां तें तुका नाका आसत जाल्यार तुज्यान तें भायर भिरकावन मारूं येता आनी तुका जाय तें तुज्यान जोडूं येता. अितली तांक तुज्यांत आसा.

भाग्यवाद म्हणटा : जो वयल्या कुळांत जल्मा आयला तो वयरूच अुरतलो. जो गिरेस्तागेर जल्मा आयला तो गिरेस्तूच अुरतलो.

प्रज्ञावाद ताका जाप दिता : हेंवूय खरें न्हय. कुळाक म्हत्व

आसा, दुबाव ना. पुणून आचाराकूय तितलेंच म्हत्व आसा. आचारान कुळ वयर सरूं येता. अितलेंच न्हय, विद्या, तप, संयम, त्याग, स्वाध्याय, दान बी गुण केळोवन मनीस लहानाचो व्हड जावं येता. चारित्र्यान, शिळान, विद्येन व्हड तोच खरो व्हड. मागीर, तो खंयच्याय कुळांत जल्मा येवं. व्हड जातकूच ताका व्हडूच लेखूंक जाय. जल्माक मनीस गरिबागेर येवं, कर्तुवान ताच्यान गिरेस्त जावं येता.

नीट चाल आसप, अजु चलणूक आसप, चित्त निर्मळ दवरप, प्रज्ञेक धरून करणी करप, मनीसपणाक घट्ट धरून रावप— कसलीय परिस्थिती येवं, सुख—दुख, येस—अपेस हार जैत कित्याकूच म्हत्व दिनासतना मनीसपणान चलप— असले कांय नेम ह्या प्रज्ञावादान आमच्या मुखार दवल्ल्यात. ह्या नेमांत अक पुराय जीवन-दर्शक— अक Philosophy of life दिश्टी पडटा.

कित्यांतूच मन घालप ना, जाय तें जाय म्हणप ना, नाका तें नाका म्हणप ना— ठेविलें अनंतें तैसेंची रहावें— हें भारतीयांचें तत्वज्ञान असो सगळ्यांचो समज. भायल्यांचो जालो, आमचोय. प्रज्ञावाद सारको हाच्या अुरफाटो. तो म्हणटा : मनशान सगळ्याच गजालींत मन घालूंक जाय. घर, भाट, बायल— भुरगीं, जेवण— खाण, न्हेसण— पांगरुण, अुद्योगधंदो— अितलेंच न्हय तर राजकी, समाजीक म्हत्वाच्या सगळ्या गजालींत रूच घेवंक जाय. तातूंत सुधारूय घडोवन हाडपाक वावरूंक जाय. केन्ना केन्ना यत्न करुनूय फळ मेळना. खरें. पुणून म्हणून निशेवंक जायना आनी तांतलें आंग वा मनूय काडून घेवंक जायना. यत्नूच खंय तरी चुकल्यात अशें धरुन तातूंत बदल करूंक जाय.

प्रज्ञेक जैत मेळळे बगर रावंच ना.

विसाव्या शेंकड्यांत आमी बुद्धिवाद नांवाचें अक तत्वज्ञान योरोपेवां कडल्यान घेतलें. बुद्धीक पटना तें मानप ना— अशें सांगपी

हें तत्वज्ञान आमच्यांतल्या कांय जाणाक रोखडेंच पटलें. पुणून तांच्या लक्षांत अक गजाल आयली ना— हो बुद्धिवाद लेगीत श्रद्धेचोच अक मार्ग. बुद्ध आपणाक सत्याकडेन व्हरतली अशें मानपी मार्ग. पुणून बुद्ध भुरगेपणांत भुरगी आसता, जाणटेपणांत जाणटी जाता, मागीर म्हातारीय जाता. आवडी— निवडी, कोडू— गोड अणभव हांचोय तिचेर प्रभाव पडटा. प्रज्ञा बुद्धीपरस व्हडली— वयल्या पांवड्याची. तिच्यांत विवेक अुरता तशी नमळायूय आसता. आवडी— नावडी आनी कोडू गोड अणभवां पसून ती सदां अलिप्त आसता. तिचे कडेन कोणाचेंच लक्ष कशें गेलें ना, अजाप जाता.

महाभारतांत भगवद्-गीताय आसा. गितेचेय बुन्यादींत हो प्रज्ञावाद आसा. गितेचो आदर्शूच स्थित—प्रज्ञ— जाची प्रज्ञा थीर, कशीच हालना, असलो मनीस. हार जैत, येस अपेस, सुख दुख, हांकां नितिचे नदरेन कसलेंच मोल ना अशें म्हणपी. हे गितेचेर लोकांनी खूब भाष्यां बरयली. विदुराचे प्रज्ञा—वादी नितिचेंर कोणेंच कितेंच अजून मेरेन कशें बरयलें ना. मराठी, गुजराती, हिन्दी, अंग्लीश— चारू भासांनी हिचे अनुवाद मेळटात. भाष्यां खंयच मेळनात. कित्याक मेळनात ? जितलो अदीक खोलायेंत वतां तितलें तितलें म्हाका दिसता— हाच्या पांचशें तीस श्लोकांचेर पांचशेंतीस निरूपणा बरोवं येतीत अक नवी नदर दिवपी, नवी अुर्बा दिवपी, नवी देख लावपी अक आगळें वेगळें आनी प्रेरक पुस्तक हें. कोणेंय जाल्यार केन्नाय तरी महाभारताचे खणींतलें हें रत्न घांसून पुसून निवळ करून लोकांमुखार दवरूंक जाय,

जिविताचें भांगर करपाची तांक आशिल्लें पुस्तक हें.

भाशांतर करतल्यांनी ताका 'विदुर—नीति' हें नांव दिल्ल्यानूच तें कडेक पडूंक ना मू ?

GOA, DAMAN AND DIU

Industrial Development Corporation

Provides ideal facilities for starting new industries

For further details please contact :

Chief Executive Officer

GOA, DAMAN & DIU

INDUSTRIAL DEVELOPMENT CORPORATION,

Shree Saraswati Mandir Bldg., 2nd Floor,

18th June Road, P. B. No. 316, Panaji-Goa.

Gram : AREADEV

TELEX : 0194 208

Phone : 4461 (5 lines)

DIRECTORATE OF FISHERIES

For better yield of Marine Resources it is absolutely essential that ecological balance of environment is not disturbed. Fishing by Mechanised vessels in the near shore waters and in the rivers during Monsoon is very harmful since these waters are nursery grounds where juvenile fish come for feeding and shelter. Indiscriminate killing of juvenile fish is the major cause for decline in fish catch. All the Mechanised boat operators are advised strictly to follow the provisions of Marine fishing regulation Act and stop fishing in prohibited areas.

कोंकणी म्हणी आनी कोंकणी जिवीत

-मनोहराय सरदेसाय-

जेन्ना, जेन्ना हांव जिविताचे वाटेन आडखळां, गंदळां, घुस्पतां तेन्ना, तेन्ना कोंकणी ओपारी म्हणी म्हाका हात दितात. जेन्ना हांव झगझगीत सवाय म्हालाक भुज्जा तेन्ना म्हज्या कानांत कोणूय-तरी फुतफुतता 'सवाय खाण पोट फुगे.' जेन्ना म्हाका उधार म्हाल घेन सो दिसता तेन्ना म्हाका कोणतरी उपदेस करता 'उदारीचें पोतें हातभर रितें.' आनी म्हजे शक्तीपरस हांव किदेंय करूंक वेता तेन्ना हो आवाज म्हाका शिटकायता 'हार उडटा म्हणून गांयडोळ उडटा.'

कोंकणी म्हण म्हळ्यार पिळग्यां-पिळग्यांच्या अणभवाची अप्रूप खण. तांतूंत संवसारांतल्या कांय कोडू सत्याचें दर्शन जाता आनी जिविताचे वाटेन उजवाड पडटा. एक म्हण म्हळ्यार थोड्याच उतरांनी सांगिल्लें शाणेपण. एक ल्हानशी म्हण मनांत रिगता, काळजांत रोमता कानांत घुंता आनी जिविताक नकळत आकार दिता. कोंकणी ओपार म्हळ्यार फक्कत जिविताचे सार न्हय तर तें अप्रूप अशें एक काव्य. करण्याचे नांव नाशिल्लें तें पयलेंवयलें लोक-साहित्य. इंग्लेजींत epigram आची व्याख्या कोंकणी म्हणीक दिस्त लागता. 'An epigram like the bee must three things Possess : its honey, its sting, its littleness.' ओपारींत म्होंवामूसाचे तीन गुण आसूंक जाय. ल्हानसाण, म्होंव आनी विखाकूस. कोंकणी म्हणींत हे तिनूय गुण होलमतात. देखीक ह्यो ओपारी पळेयात : आसा फटें खाता शीं, 'सोरो रोंट मेळटा थंय देंवचार ओडटा.' 'वांकडे म्हेडीक वांकडें नेम,' 'भरिल्ल्या बामणाक धंय करकरीत,' 'वाडिल्लें चेडूं मोडिल्ल्या घराक.' 'खंय गेल्लो खंय ना, किदें हाडलें कांय ना.' 'घरांत ना तांदूळ सात्रा करूंक भोंवता रांदूल.' 'वाटेन वेता लांडी झगडें आपोवन हाडी.' 'पातली वेता थंय पावलभर उदक' 'मल्ले म्हशोक बारा शेर दूद' 'काळी बायल घोवाची, गोरी बायल गांवाची.' 'सोरोप म्हणू नये धाकलो आनी घोव म्हणू नये आपलो.'

म्हण म्हळ्यार लोकसाहित्य आनी हो लोकजिविताचो हारसो.

त्या, त्या म्हणींतल्यान ती, ती भास उलोवपी लोकांचो सभाव उगतो जाता. कांय भासांतल्यो म्हणी घेवन पळोवया. इंग्लेज मनशाचो सभाव रोकठोक matter of fact. तो म्हणटा habit is Second nature. तर फ्रांसेज मनीस, जाका बरें पिवप-जेवप आवडटा तो म्हण्टा : Qui a bu boisa जो पयेला तो सदांच पियेतलो.

तर नडी, बडीच्या विचारांत घुस्पिलो कोंकणी मनीस म्हण्टा. 'नडीचें वेता पुण बडीचें वचना.' वेव्हारी इंग्लेज मनीस म्हण्टा Haste is waste फुलांचो मोग करपी जर्मन म्हण्टा. 'Geduld bringt Rosen' 'गुलाबां जावपाक वेळ लागता' तर कवीमनाचो पुण चिमटे घेवपी कोंकणी मनीस म्हण्टा 'भागू-बायचीं आबोलीं लायता म्हणसर फुल्लीं.' आनी मराठी मनीस म्हण्टा. 'पी हळद हो गोरी. वेपारी वृत्तीचो इंग्लेच म्हण्टा : 'penny wise pound foolish' म्हळ्यार 'पोवनां खर्चीता पुण पेनी दिवचे वेळार वांटपणा करता.' ल्हवपीक कल्पनेचो कोंकणी मनीस म्हण्टा 'तो मोती मोखता आनी मिरी जोखता' 'मिरी आनी मोती' हातूंतलो विरोध पळेयात आनी 'मोखता आनी जोखता' हें यमक पळेयात 'घांटार घोडें आनी गोंयांत व्हडें' अशी एक म्हण आसा. घांटार रावपी मनीस चड करून शिवराक तर दर्यादेगेवेलो कोंकणी मनीस नुस्तें खावपी. हो फरक म्हणींतूय दिसून येता. मराठींत ही म्हण आसा 'पळसाला पाने तीन' तर कोंकणींत तीच म्हण अशेतरेन आसा, 'धोडयाच्याच्या कपळांत तिनूच गुंडे.'

कोंकणी मनशाच्या जीवनांत आनी जेवणांतलें नुस्तें ताजे भाशेंतूय पावला कणकणी. एके सोबीत, हुशार चलयेक पळेनाफुडें कोंकणी मनशाक न्हंयतले तट्टीत मुडुशेची याद जाता आनी तो सहज उद्गारता : 'मुडुशेची मरे ही' जेन्ना एकाद्रो रागान तांबडो जाता आनी उडटा तेन्ना म्हण्टात. 'सुंगट कसो उडटा मरे हो' ध्यानी-मनी नासताना आनी त्रास-कश्ट काडीनासताना जेन्ना किदेंय बरें मेळटा वा फायदो जाता तेन्ना म्हण्टात 'उडून शेवाळ मेळ्ळें ताका' कल्पना करात तुमी पनेळांत बसून पलतडी वेतात आनी इतल्यांत उदकांत उडणां मारपी एक व्हडलें नुस्तें अचळय

तुमच्या पनेळांत येवन पडटा. आनी हांव जेन्ना म्हज्या इश्टाक मांगतां 'आरे भुरग्यांक नोटस दी पुण त्यो नोटस खंयच्यान हाडल्यात तें मात सांगूं नाका' तेन्ना हांव म्हण्टां 'सुंगटां दी पुण पोंय दाखोवं नाका' किदेंय मेळयतलो जाल्यार थोडेतरी कश्ट काडचे पडटात हें सांगपाक कोंकणी मनीस म्हण्टा : 'थिगूर धरतलो जाल्यार काश्टी भिजतलीच'. कोंकणी गितांनी लेगीत नुस्त्याक सुवात आसाच. हें नुस्त्याचें लग्न तांतूंत किदें घडटा पळेयात. जशें मनशांच्या संवसारांत घडटा तशें : 'शेतूक करवली भायर सरवली खरचाणि रागान गेली रे पालवा, खरचाणी रागान गेली.' आनी कोंकणी सारस्वत बामणांच्या नुस्त्यांच्या मोगाचीं फकाणां करपी हें गीत आयकात :

वेंतभर बामणाची हातभर शेंडी
मेजार बसून संध्या करी
संध्या करतां देखलो मासो
जानवें तोडून घातलो फांसो
मासो म्हणे रे पळून जायन
बामण म्हणे रे तळून खायन.

'गरवप' 'फारावप' ही नुस्तेकारांची उतरां आमचे भाशेंक धार दितात. देखीक 'तो गिरेस्ताचो चलो पुण तिणें ताका हिक-मतीन फारायलो' आनी कोणा वेपाऱ्याक बरें गिरायक मेळ्ळ्यार तो मनांतल्या मनांत म्हण्टा. 'आज गरयेक बरें लागलें हां' एकाद्रो मनीस मात्सो आळशी जाता, तेन्ना म्हण्टात 'सामको

पोंवशेला मरे हो.' किडकिडीत मनश्याक आमी म्हण्टात : सामको सुको बांगडो मरे हो !' एक मनीस अकस्मात गिरेस्त जाता आनी कोणाक वळखना तेन्ना आमी म्हण्टात : 'ताज्या दोळ्यांर खवळां आयल्यां.'

कोंकणी मनश्याक नुस्त्याची घाण येना वास येता. घरांत किदें नुस्तें आसा काय म्हणून विचारपाचें जाल्यार तो असो प्रस्न करता. 'आज वासाक किदें आसा ?'

नुस्त्याच्या वासाक कोंकणी मनीस ओडटा तसो तो फुलांच्या परमळाक भुलता. ताजी भासूय अशीच फुलाच्या रंग-गंधान भल्या. 'फूल' ह्या उतराचेरूच कितलेशेंच वाक्प्रचार आसात 'रांदनीचेर उदक तापून बोंबाडे येतात तेन्ना वायल म्हण्टा. उदकाक फुलां आयलीं' कोंकणी कवीमनाक सत्री हें फूलशें दिसता देखून तो म्हण्टा. 'पावस पडटा सत्री फुलय' एकाद्रो मनीस उमेदीन भरता तेन्ना म्हण्टा : 'तो पळे कसो फुल्ला.' कोणाकूच चण्या झाडार चडवपाचो आसल्यार म्हण्टात : 'हांव ताका बरो फुलयतां आनी ताजेकडल्यान तें काम करून घेतां, पांचवो म्हयनो लागिल्ले नवे व्हंकलेक फुलां माळटात आनी कोणाकूय मात्सो फुसलायतात तेन्ना म्हण्टात 'तिका मात्सीं फुलां माळ ती रोखडीच तुजें काम कर-तली.' चली वयांत आयली जाल्यार शेजारी म्हण्टात हांगा एक फूल परमळटा म्हणून आयकलां'.

इतलेंच कित्याक कोणाचेर थापट माल्ल्यार आमी म्हण्टात : 'हांवें ताजेर बरे फुलयलें.' व्हड दबाज्यान एक सण वा फेस्त करतात तेन्ना म्हण्टात, 'ताणें सटी बरी फुलयली मरे'. आनी कोणाकूय शाबासकी दितलो जाल्यार Bravo म्हणचे बदला आनी म्हण्टात 'फुलय फुलय'

कांय ओपारींतल्यान कथा-काणयो गुंथिल्ल्यो आसतात. 'बारदेसकाराली वंय' ही ओपार घेयात. एकदां खंय कांय बारदे-सकार भोंवडेकार एका गांवांत पावले. जेवपाचो वेळ जालो पुण उजो करपाक लांकडां ना. किदें करतले ! पळेल्यार एका घरा-भोंवतणी खुंटांची वंय आसा. आमचे बारदेसकार झगडूंक सुरवात करतात आनी इतले नेटार येतात की त्या घराचे वंयचे खूंट काडून एकामेकांक बडोवंक सोदतात. घरांतले मनीस भायर येवन तांकां सोडयतात. थोड्या वेळान ते परतून झगडें पेट्टा. परतून खूंट हुमटी-तात. परतून घरांतलीं मनश्यां तांकां थारायतात. अशें दोन तीन वेळा जातकच उजो करपाक जाय- तितले खूंट जातात.

'बारदेसकाराली वंय !' ह्या दोन उतरांतल्यान केदी व्हडलें नाटक रचलां.

कोंकणी म्हणी, आणीं, ओपारी, वाक्प्रचार म्हळ्यार कोंकणी जिविताचो नितळ, निवळ हारसो. ह्या हारशांत कोंकणी मनश्यान आपलें रुप जाय तेन्ना नियाळचें

THE GOA URBAN COOPERATIVE BANK LTD.

Head Office

PANAJI-GOIA

WISHES

Its Share holders, Depositors & Constitutents

A

VERY HAPPY DIWALI

We offer maximum interest on Deposits at 12% P. A.

AND

Grant all types of loans and Advances at maximum rate of 17% P. A.

BRANCHES

PANAJI-MARGAO-PONDA-CURCHOREM
-VASCO DA GAMA ASSOLNA-CAVELOSSIM
-ST.ESTEVAM-MARKET (ST.INEZ) PANAJI
MALA(FONTAINHAS)PANAJI-PORVORIM-
NAGORCEM (CANACONA) BAINA (VASCO
DA GAMA) - HEAD OFFICE BRANCH
(PANAJI) MAPUSA

आमचें शिक्षण

— प्रो. लु. आ. रोद्रीगेश

गों

यांतल्या शिक्षणा बाबतींत, हालिच्या वरसानीं, जंय आदीं अेक शाळा आसली थंय धा जाल्यात. जंय १०० विद्यार्थी आसले थंय १००० जाल्यात, आनि अेक वा दोन कुडिचीं शाळेघरां आसलीं थंय दोन तीन माळ्यांच्यो अिमारत्यो अुभारल्यात. आनि शिक्षक B. A., B. Sc., B. Ed. असल्यो पदव्यो घेवन टिप-टोप आसत. असल्या आकड्यांचे आनि पदव्यांचें चीत्र झगझकता तें पळेवन, आयचें आमचें शिक्षण अुदंड आनि अद्भूत वाडलां म्हण आड्डोंक हरकत नां. पण हांतूंत कितलें आस तें समजपाक अेक सादो विचार पुरो. प्राथमिक चौथी अियत्ता पास जालल्या विद्यार्थ्यांक अेक वर्तमानपत्र, जांव कोंकणी, मराठी वो अिंग्लीश, वो अेक सादो पत्रिका वो चीट वाचुंक येता ? ! आनि माध्यमिक S. S. C. शिकलल्या भुरग्यांक चार वोळयो, कोंकणी, मराठी, हिंदी वो अिंग्लीश बरोंक कळता ? !

गोंयांत फिरंगी अमल आसताना, शिक्षण भव कठिण जातालें; म्हणुन साडे च्यारशीं वरसांच्या पुर्तुगेज शिक्षणा वरवीं आमचें अक्षरपण पांच टक्क्या वयर पावंक नां; हाचें कारण पुर्तुगेज सरकार बेस बरें जाण आसलेंलो, तरीय आपलें धोरण सुधारुंक तयार नासलो, आनि तांतूं ताचें शाणेपण आसलें.

सगळ्या संसारांतल्या देसानीं शिक्षणा संबंदी अेक मूल तत्व मानून घेतलां, कित्याक ताचे पुरावे सुर्याच्या अुजवाडा हौन स्पष्ट आसत. आनि हें तत्व म्हळ्यार प्राथमिक शिक्षण भुरग्यांचे आवय भाशेंतल्यान दिवंचें; तेदनांच सगळ्या विशयांची ओळख मेळौंक आनि हेर भासो शिकुंक सोंपें जाता. फिरग्यांच्या काळार हें तत्व पाळूंक नां, आनि आमचें दुर्दैव म्हळ्यार आतांय मुक्त भारती गोंयांत तें मूलतत्व मुद्दम कुशीन दवरलां, पुण ताका आनिंक अनेक अडचण्यो लायल्यात. हो आवय भाशेचो अनअुपयोग म्हळ्यार आमच्या शिक्षण धोरणाचो पैलो दोश. म्हणुन आमची शैक्षणिक

बांदावळ, रेंवेचेर अुभारलल्यान, मांडवी पुला भाशेन, कोंसळपाचीच. सदचाक प्राथमिक आनि माध्यमिक शिक्षणां कोंसळून पडल्यांत, आनि फुडल्या च्यार पांच वरसां भितर रोंटो अुंचल्या शिक्षणांत रीग घेतलो आनि विद्यापीठ भस्मभूत जातलें. आज जे विद्यार्थी असलें फुडें प्राथमिक शिक्षण घेतात ते फाल्यां आनि परवां शिक्षक जातले आनि कितें शिकतले ? !

म्हणुन आमच्या शिक्षण क्षेत्रांत पैलें पावल अुजव्या पायांन घालुंक जाय. म्हणजे मुळावें वो प्राथमिक शिक्षण आवय भाशेंतल्यान जावंक जाय, आनि गोंयकारांची आवय भास कोंकणी ; जे कोंकणी भास नेणा ते गोंयकार न्हय. सगळ्या गोंयकारांक कोंकणी प्राथमिक शिक्षण शक्तिचें जावंक जाय, आनि दुसरे भाशेंतल्यान करुंक दिवंक फावनां; सगळ्यो प्राथमिक शाळा, जांव सरकारी जांव खासगी, अवश्य कोंकणितल्यान जांवक जाय, हांतूं अपवाद ना. पण अनगोंयकारानीं आपआपले आवयभाशेंतल्यान प्राथमिक शिक्षण केल्यार भोव बरें, परंत जो पत्र्यांत ही सोअी सरकार करुंक शकना तंव पत्र्यांत जण अेक अनगोंयकार समाजान, आपआपल्या आदारान मराठी, कान्नाडी, मल्याळी, ... प्राथमिक शिक्षणाची सवलत करची. पण गोंयकारांक मात प्राथमिक शिक्षण मराठी, अिंग्लीश, पुर्तुगेज वो हेर भासानी कशेंच करुंक दिवंक जायना. आवय-बापांयक आपल्या भुरग्यांक अमकीच आवय-भास जाय म्हणुंक अधिकार ना, जशें अेक भुरग्याक आपणांक जन्म दिल्ले आवयक आपली आवय न्हय म्हणूंक हक्क ना. आवय भाशेंतल्यान प्राथमिक शिक्षण म्हळ्यार सगळ्या शिक्षणाचें मूळ आनी ताळ

आमचे भारती पारंपरिक स्मृतिंत, गुरू म्हळ्यार *Mestre in bonis moribus* अशें सोळाव्या शेंकड्यांतल्या क्रिस्ती पाट्रिच्या शद्रकोशानी मेळता, म्हणजे धर्मनितिचो आचार्य. तो फकत विद्यार्थ्यांक ज्ञान दिवपाचो शिक्षक न्हय, पुण मानसिक, नैतिक आनी धार्मिक अुपदेशक तो दिवाणी वो राजकी वर्गाचो जन नासलो;

पाठकगण आनी चिटनिशी हांचे मध्ये मळबा सन जमनी अितलें अंतर आसलें. गुरु आनी कारकून वो नोकर अेकसारखे नासले. हें अंतर भोव म्हत्वाचें. ताकाच लागून शिक्षण, आपली योग्यता सांभाळन, सगळो समाज, दर भेसा प्रमाणें आपलें कार्य करून, तयार करता. शिक्षण म्हणजे चिटनिशी व नोकरशाही न्हय, शिक्षक म्हळ्यार कारकून व नोकर न्हय, आनी शाळा म्हणजे अेक कार्यालय वा कारखानो न्हय.

शिक्षणाचो हो अर्थ आयज आमच्या देसांत बिघडत वेता वो बिघडला. म्हणून प्राथमिक आनी माध्यमिक शाळा कारखाने वो पसरे कशे जाल्यात. हे शाळांचे शिक्षक आनी विद्यार्थी शैक्षणिक लटिक धोरणाक बळी पडल्यात, म्हणजे शिकूंक आनी शिकौक तांकां कसलीच सवलत ना. विद्यार्थी म्हळ्यार यंत्रां अनी शिक्षक म्हणजे यंत्रकार जाल्यात. आमच्या शिक्षणाचो हो आनीक अेक मोठ्यांतलो मोठो दोश.

असल्या यंत्रांतल्यान तयार जाल्ले शिक्षक, सरकारी शिक्षण खातें कायदे धाडटात ते सहज यंत्रांपरी पाळतात, मार्गीर या कायद्याक आनी त्या खात्याक अर्थ आनी लायकी आसूं व नासूं. सुमार म्हैऱ्या गणिके विद्यार्थ्यांक दोन तीन दिसांची परिक्षा दिवंक जाय; तर शिक्षक म्हैऱ्याक कितले दीस शिकताले आनी कसली परिक्षा घेतले ! सगळें वरस परिक्षानी गेलें जाल्यार, शिक्षण केदनां दितले ? ते भायर शिक्षकांच्या माथ्यार कारकूनशाहीचो वावर आस. आनी आतां तांकां हेर नोकर काम करतात तितलीं वरां व वेळ फरमायचो केला. हें खरेले पिशेपण, कारण तितल्या वेळा भितर अेक शिक्षक केन्नाच शिकौक शकचना. अेका कारकुनान दिसाक कितलो वेळ वावरूंक फावो तें हांव नेण, पण अेका शिक्षकान अुण्यांत अुणें दिसाक पंदरा वरां वावरूंक जाय. शिक्षकाक कारकूनावन अधिक वेळ वावरूंक लायना जाल्यार, ते दोगय अेकसारखे जातले, आनी हे परिस्थितीत गुरुपणा म्हणजे कारकूनपण अशें जालें. ज्या जणांक अितलो वावर करूंक आवड आनी तयारी ना, तांकां शिक्षणांत कसच प्रवेश फावनां, पण ताणीं कार्यालयांनीं वावुरचें; बेंकेंत नोकरी मेळना म्हण शाळेंत शिक्षक जांवचो न्हय. पुण हांगा शिक्षकान, शिक्षण खात्यान आनी सगळ्या समाजान अेक म्हत्वाची गजाल समजपाची आस, म्हणजे कारकूनाचो वावर फकत कार्यालयांत वा कचेरेंत आसता तो वेळ, पण शिक्षकाची वेळ शाळेंत थोडो शाळेंत आनी चड वेळ पुस्तकालयांत आनी मध्यान राती आपल्या घरा; दीस रात, आयतार व सुटी म्हण पळेनासतना, पुस्तकां वाचून आनी शिकून, आपलें ज्ञान आनी जाणवाय वाडैत रावून, विद्यार्थ्यांक आदल्या दिसावन फुडल्या दिसा अदीक बरें शिकौक शिक्षकान मना पासून वावरूंक जाय. असल्या शिक्षकाक वर्गांत विद्यार्थ्यांचो कसलोच त्रास ना, आनी ताका 'गुरु' हें आमचें आदलें नांव आनी अभिमान जरूर मेळता.

गोंयच्या शिक्षणांत वैर अुल्लेखलल्यो दोन सुळाव्यो पिडा आसत तांकां योग्य अिलाज करूंकच जाय.

ललय

१.

टीव्हीन म्हळें शुभरात्री
दोगांय जाणा आमी जागी
न्हीद रे म्हज्या शाणुल्या आता
ऑफीसाक वचूक जाय

फाल्या म्हाका

कोव्यांच्या सादार
भैया येतलो
दुद घेया म्हुण
बेल वाजयतलो.

डंडी उठलो
खाड करतलो
'ब्रेकफास्ट' करून
ऑफीसाक वतलो.

सगळ्यांचे करून
वचूक जाय म्हाका
त्याखातीर बाबुल्या
कर ताता आतां.

२.

जोय जोय जोय ज य
काक्यान खाल्ली सोय-सोय.
मागीलदारा म्हस्का झाडार
वचून काका बसला पळय.

कित्यारे काक्या काकेता
कोण येत तो म्हुण सांगीता

मामा आयल्यार अूड अूड
नाजाल्यार बांयत बूड

-सौ. नयना नंदकिशोर आडारकार

....आनि चेडवान कायदो हातांत घेयलो !

— महाबळेश्वर दत्ता सैल

शेवटाक सुभाशाक नोकरेक आफोवणे आयले तेवय पोस्ट-मन्च्या. पोस्टमन्ची म्हण सिर्वास करपाची, खाक्याक पोती मारून लोकांच्या दारांनी हेडपाचे. सुभाशाक उमेदच नाशिल्ली.

आवयन शेजारी, गावंडळकराक बेटेच म्हळे, 'सुभाशाक पोस्टमन्च्या नोकरेक आफोवणे आयला न्हय रे.'

'सुभाश आदीच अरवळ. आनि पोस्टमन्चीं कटकटीची नोकरी करतलो.'

भयण सुमन थंयच उबे आशिल्ले, 'हे मात खरे न्हय हां, अंकल. आमचो सुभाश तसो बरो हुशार आसा.'

'जाव गो, पुण मात्सो सादो आनि थंडच तो. तुजेवरी शिटूक न्ही. तू मात दादलो जावक जाय आशिल्लो दादलो. अजून मेरेन पोलिटिकल लीडर ना तर पोलीस फौजदार जावपाचो.'

'तागेले शिक्षणच अजून जावपाचे आसा गावंडळकरबाब, आनी खंयचो फौजदार आनी खंयचे किते !

'हांव सांगता तुका, सुमनाच्या आई, सुमन एकदीस नांव काडटले नांव !'

'जांव, बापुय नाशिल्ली भुरगी. ताणीच आपणेजावन किते-तरी करूंक जाय न्ही. सुभाशाचेच आदी थाय्यार पडूंक जाय. सामको देवावरी भुरगो तो म्हजो.'

सुभाश अठरा वर्सांचेर जेमतेम मार्क्स घेवन मेट्रिकेक पास जाल्लो. सुमनान आपलो बि. अ. च्या पयल्या वर्साचो अभ्यास सांबाळून सुभाशाक अभ्यास सांगिल्लो.

एस्एस्सी जातगीर आईन म्हळे, 'सुभाश कालेजीन वतलो रे ?'

सुभाशान चाचरलेसे करून म्हळे, 'अभ्यास जातलो म्हजेकडेन ?'

सुमनान धपकायले, 'अभ्यास जावक किते जाला. प्रयत्न केल्यार सगळें जाता.'

'म्हाका नाकाच सोड ते.'

आवयक तेच जाय आशिल्ले. आवय बापडी सामकीं तेकिल्ली. घोव गेल्या उपरांत तिणे भोव दणदणे काडले. घोव मामलेदार आफीसात कारकून आशिल्लो. तागेली दोनशेक रुपये पेन्शन मेळ-टाली. गांवांत आशिल्लो देर अदींमदी धा-पांच नाल्ल, पांच कुडव तांदूळ धाडटालो. कशीबशी हांगामेरेन तिणे तड मारिल्ली. आता

एकेक भुरग्याक रोजेक लावक जाय. सुमन हुशार म्हण ताका कसे-तरी शिकोवचेच पडलें. फाल्या घडये तें बऱ्या नोकरेक लागत, पुण ते कितले म्हळेतरी परक्याचे धन. ताज्या हवालयार रावंक येता.

कसलीय जांव पोस्टमनाची तर पोस्टमनाची, नोकरेक आफोवणे येतगीर आवयक सू जालें. आता मेळटा ती नोकरी धरचीच. फाल्या दुसरी बरी मेळ्ळ्यार ही सोडूक येता. आतां मेळ्ळ्या ती नोकरी सोडल्यार फाल्या दी दी म्हण वचूचे पडटले. आनीं तिका उगडास जालो. आपले लग्न जाले तेन्ना घोव निकतोच मामलेदार आफीसात लागिल्लो. तो सदाच म्हण्टालो 'रुक्मी, दुसरी बरी नोकरी मेळल्यार हांव ही नोकरी सोड्टलो.' पुण शेवटामेरेन बरी नोकरी कांय मेळ्ळी ना आनि आसा ती नोकरी सोडली ना ...

सुमनाक ह्या नोकरेविशी आवडच नाशिल्ली. पुण ही नोकरी सोडून फाल्या भावाक बेकार घरांत बसचे पडत म्हण तें बोगी रावलें.

पोस्टमन्च्या नोकरेक एक अट आशिल्ली सायकल जाणा जावक आशिल्ले. सुभाशाक तर सायकल धरूंकय कळनाशिल्ले. सुमनान एक दीस शेजाऱ्याची सायकल मागून घेतली. सुभाशाक घेवन ते चड येरादारी नाशिल्ल्या एका रस्त्यार गेले. नानापरी करून, दीसभर वोतांत रावन ताका सायकलीर बसूक शिकयले. तो पडलो धाडावलो पुण पर्यो उबो करून ताणे ताका सायकल धरूक लायले. नाकानाका म्हण्टना सायकल धुकलून सोडून दिली. सांजच्या तो घरा आयलो तो सायकलीर बसूनच. आई भोव कौतुकान दारांत उबी रावन चेड्याक पळेताली. सुमन सायकल चलोवक शिकिल्ले तेन्ना लेगीत इतली तोखणाय तिज्या ओंठार नाशिल्ली.

सुभाशाले सगळे एक फावट थाय्यार पडले आनी ताका गांवच्याच पोस्टात पोस्टमन् म्हण नेमलो. सुभाश ह्या गांवचोच खरो पुण ताजी लोकांकडेन ओळखदेक म्हण्टा ती उणीच. तातून तागेले बटवड्याचे बीट मात्से पयसुल्ले आनी तागेली संवकळ नाशिल्लेच असे आशिल्ले. सुभाश चार दीस रानांत पडिल्लेंवरी जालो. धड एका मनशाक ओळखना, एकेक चीट घेवन सतरा दारां भोवप चीट भलत्याच घरांत दिल्यार लोकाकडच्यान तापोवन घेवचे पडटाले. चिटयो तशोच पथ्यो हाडल्यार पोस्टमास्तर तापयतालो. रजिस्टरां, मनिअर्डरीचे पयसे आनी हेर चिटयो हांचो सगळो

धुस्पागादळ. पंयली काय दीस चिटयो व्हरप आनी तश्योच पथ्यो हाडप अशें जालें. हमीद म्हण एक पोस्टमन आशिल्लो, तो दाकयी. शिकपी पुण सुभाशाक सगळोच रानात पावस.

तो सांजच्या घराकडेन येतालो आनी खंती, कस्टी कसो बोगी बसतालो. ह्या दिसांनी ताज्या तोंडावेले हांसेच मावळिल्ले. सुमनाचे ताजेर बारीक लक्ष आशिल्ले. आपलो भाव काम करता जोड्टा हाजे एकेवटेन कौतुक. तर ताका फावतशी बरी नोकरी मेळ्ळी ना हाजी खंत. ते ताका सदाच नोकरेच्यो खबऱ्यो खणूनखणून विचारताले. पुण सुभाश धुम्म.

‘चड त्रास जातात रे?’

‘पोस्टात कोण विचाल्ल्यार धड सांगीनात आनी भायर पब्लीकय बेठीच बोंटां दाकयतात. एकेक चीट घेवन भोवचे पडटा. दारांत गेल्यार लोक बेगीन भायरच येनात. कापीण वाजयल्यार वेल्यान राग येता.’

‘नोकरी नाका म्हणटा बाबू?’

तो बोगी रावलो.

‘आई कबुलात दिवची ना नोकरी सोडूक. ह्या वर्साक म्हजी बि. अँची परीक्षा जातगीर हांव खंयतरी नोकरी धरतलें. मगेर तुला ही नोकरी सोडून दुसरी नोकरी धरूक येतली.’

‘मगेर लोकांली वळख जातगीर चड त्रास जावचो ना ताई.’

सुमन, एकदोन फावट पोस्ट आफिसात गेलें. बरोबरीच्या पोस्टमनांक ताणी सुभाशान मदत करूक विनयले, ‘नवो न्हय तो, मात्से ताका काम सारके समजावन सांगात.’

‘सांगल्यारुय समजना मुगो तो’

‘जाव. थोडेच दीस. समजावन घेतलो. नवो आनि पिरायेनेच व्हड न्ही तो.’

‘ही पळय चीट आठ दीस जाले. कितले फावट सांगले, दोतोर हेदेच्या कोन्सुल्टरी फाटल्यान रस्त्याच्या डाकाकुशीक चारपाच घरां आसात तातूंतले ते चुनो काडिल्ले घरांत हो मनीस रावता म्हण. पुण तशीच पर्थी घेवन येता.’

सुमनान चीट हातात घेवन पळेली. नामो किते, फक्कत अर्दकुटे नांव आनि गांवाचे नांव जालें. वाडो ना, रस्तो ना, घर नंबर ना. सुमनान म्हळे, ‘हाजेर तर नामोच ना मरे.’

‘वळख काडून दिवक जाय न्ही.’

कुशीकच बशिल्ल्या क्लार्कान म्हळे, ‘दुनियां गोल है गोल ! चक्कर मारून मारून शेवटा नाम्यार येवन पावतलोच.’

‘हय तर. ‘राजीव गांधी, नवी दिल्ली’ बरयिल्लेवरी नामो बरयला. लोक आपणाक इतले फामाद समजनात किते.’

पोस्टांत हांसे फुल्ले. सुमनाक मात्से बरे दिसले. पोस्टांतलो मनीन केन्ना चडसो हासिल्लो ताणी पळेलोच नाशिल्लो.

स-सात म्हैऱ्यांत सुभाश कामांत धोळ्ळो. आतां पयलीवरी चड त्रास नाशिल्लो. मनशांक वळखूक लागिल्लो आनी तांची घरां संवकळीची जाल्ली. पुण पयलीपासून सुभाश मात्सो थंड आनी कामाक जडच. ताकतिकेन, हुशारेन कामा सोपोवेचेली ताकच

नाशिल्ली. पुण सुमन ताज्या पाठबळाक आशिल्ले. तागले कपडे सद्यां नितळ धुवन इस्त्री करून ते ताका घालूक दिताले. घरा घरून आफिसामेरेन ताका किते जाय किते नाका ते तेच पळेतालें. आनी सुभाश आपले मन उगटें करतालो ते फक्कत ताजेकडेन,

‘ताई, मनीऑर्डर, रजिस्टरबीन दिल्यार लोक रुपया, दोन रुपया दितात. पुण म्हाका घेवक बरे दिसना.’

‘हे पळय बाबू दी म्हण कोणाकडेन केन्ना किते मागचे न्हय. पुण खोशयेन कोणे किते दिल्यार नाका म्हणचे न्हय.’

सुभाशान तकली हालयली.

ताज्या बीटात एक ‘व्हड मनीस’ रावतालो. तो भाटाभेसान, दुडवान व्हड आशिल्लोच, आनी तो आपणाक समजताळोय भोव व्हड. दारांत गेल्यार कापीण मारूक जायना, व्हडान उलो मारूक फावना. घरातलो कोणी भायर येव म्हणसर भायर उबे रावप. वेल्यान आयची चीट फाल्या दिवक जायना. ल्हानसान बाबीचेर तापप. दारांत दोन तीन खटार गाडयो सदाच उब्यो आसताल्यो. वारांदात सांखळेन बांदिल्लो हड्डेबर उंच एक सुणो आशिल्लो आनी तो सदाच हांवहांव करून येतल्यावेतल्याचेर भोंकतालो. सुभाशाक ताज्या भोंकपाची इतली तिडक मारताली. दिसं, एक दीस वीख घालून उंडो हाडचो आनी हाज्या फुड्यान उडोवचो.

सुभाश ह्या घराक वाजेल्लो. एक दीस ताका चीट ना जाल्यार ताका सू जाताले. बापुयूय असोच आशिल्लो म्हण्टात. बापायवरीच चेडो.

अेक दीस ताका एक रजिस्टर एडी चीट आयली. कोर्टाच्या खंयच्यातरी केसीत एका वकीलान धाडिल्लीं चीट ती.

पयली दीस चीट घेवन सुभाश गेलो तेंन्ना तोच भायर आयलो चीट हातात घेवन अर्थीपर्थी करून ताणे पळेली आनि म्हळे, ‘ना म्हण सांग हा गांवांत.’

‘तसो फट रिमार्क मारूक येना भाटकार.’

‘हांव सांगता न्हय ! सांग तुज्या मास्तराक हांवे सांगल्या म्हण.’

सुभाश चीट घेवन पर्थी आयलो. आफिसात पोस्टमास्तराक सांगल्यार ताणे म्हळे, ‘तसो फट रिमार्क पास करून चीट पर्थी धाडूक जायना. तांतून चीट वकीलाची. त्रासांत पडशी. फाल्या पर्थी व्हर.’

तो दुसरे दीस ताज्या घरा गेलो. सुभाशाक पळोवन तो बेगी-बेगीन भीतर गेलो. काय वेळान ताजी बायल भायर आयली. तिणे सांगलें,

‘भाटकार ना घरा. भायल्या गांवांत गेला.’

‘आताच पळेल्लो हांवें.’

‘तुका चड चवकशी नाका. सांगता ते आयक.’

सुभाश पर्थी आयलो. मास्तरान सांगलें, ‘Refused म्हण रिमार्क पास कर आनि पर्थी धाड.’

सुभाशान म्हळे, बरे आसा. रिमार्क मारुन पेन् उखल्ले आनि चितले, फाल्या आनीक एक दीस व्हडन पळेता.

तिसरे दीस तो पर्थी गेलो. दारांत कोणच नाशिल्लो. दारांत बांदिल्ले सुणे भोंक भोंक भोकताले. दाराकुशीक आशिल्ल्या मनी-प्लॅन्टाच्या पानाच्या आडसराक एक पाल हुळहुळटाली आनि किडे वेंचून खाताली.

काय वेळान भाटकारच भायर आयलो. तो सुभाशाक पळोवन तिडकलो. ताज्या आंगार येत धपकायत ताणे म्हळे, 'तुका सांगले न्ही हांवें, हांव गांवांत ना म्हण पर्थी धाड म्हण.'

'तसो फट रिमार्क मारचो ना हां.'

'हांव सांगता तसोच रिमार्क मारचो पडटलो तुका.' ताणे सुभाशाच्या हातातल्यान चीट ओडून घेयली आनि म्हळे, 'घे, मार हांगा रिमार्क. बरय हांव भायल्या गांवांत गेला म्हण.'

सुभाशाक आता मात राग आयलो. ताणे तशीच चीट ओडून घेयली आनि सांगले, 'तूं घरांत आसूनय चीट घेना, 'Rfeused' म्हण रिमार्क मारुन हांव पर्थी धाडटा.' तो फाटी फिरलो.

भाटकार रागान आता सामक्को झिडपलो. 'यू ब्लेडी, बास्टर्ड' म्हणत सुभाशाच्या आंगार धावून गेलो. ताज्या शर्टाक धरुन तोंडार एक झ्यांSS करुन थापट दिले मगेर तसोच ताका सोपणावेल्यान सखयल धकलून दिलो. तो लोट्यावेल्यान सखयल पडलो. हातातली पत्रां सखयल पडून फासपली.

सुभाश काय वेळ सुन्न उबो. अचकित जाल्ल्या हल्ल्यान कांचवेल्लो, थतरवितर जाल्लो. मगेर ल्हवल्हव तो थान्यार आयलो. फासफून पडिल्ल्यो चिटयों ताणे एकठांय केल्यो. तो भाटकार पर्थी आड्डलो, 'चल होंस मार हांगासल्लो.'

सुभाश पर्थलो. येतना तो तोंडातच पुटपुटलो. बळ आसा म्हण गरीबांक मारतात. बेडोच अन्याय नासताना माल्लो म्हाका !

तो गेटीतल्यान भायर आयलो आनि ताका रडूकच येवंक लागले. शर्टाच्या हातांनी पर्थेपर्थे दोळे पुशीत तो आफीसात आयलो.

'... ..सर, तो बांबुश भाटकार ताणे माल्ले म्हाका. शर्टाक धरुन सखयल उडैले !'

पोस्टमास्तर काय वेळ ताजेकडेन पळेत रावलो. मगेर तोवय रागान झिडपल्लेवरी जालो... 'पोस्टमनाक मारता म्हणजे किते... पैशाचो चड माज चडला दिसता ! मादरचोद खंयचो...' मगेर तोवय वोगी.

पोस्टमास्तर पयली पोस्टमनूच आशिल्लो प्रमोशनबीन जावन तो पोस्टमास्तर जाल्लो. आनी दोन तीन वर्सांत तो रिटायर्ड जातलो. भोव भोगिल्लो अणभविल्लो मनीस. ताणे म्हळे, 'जांव वच तू आतां घरा. उरिल्ल्या पत्रांचो बटवडो फाल्या करुंक येतलो ताजे ते रजिस्टर पत्र Refused म्हण रिमार्क पास करुन पर्थे दी.'

'पुण ताजेर केस करुंक जायसर.'

'चवया. मात्सी तकली थंड दवर. पब्लिकांवांगडा केस आनी पोस्टांतलो दळिदिटो मनीस खेळटलो ! कोण आयकोन घेतलो

हांवच म्हजो आरसो

चार वर्सां फाटीं

म्हज्या दोळ्यांचे अपेरासांव जालें

ताच्या दुसऱ्याच दिसा

दोतोर, कैसऱ्यान म्हाका शिटकायलो :

... हें पळे,

एक म्हयनोभर तुवें

मातय हारशांत पळोवंक फावना आनी...

तेन्नासावन

हारशांत पळेनासतना

खाड करपाची म्हाका संवय जाल्या

आनी आतां तर हांव

म्हज्यांतच म्हाका पळोवंक शिकलां.

हांवच म्हजो हारसो जालां.

— शंकर रामाणी

आमचे म्हणणे ! पोस्ट खाते म्हळ्यार सरकारी नोकरेतलो एक दलित वर्ग. आमी सरकारी हरिजन-सरकारान आमका चिडोवन दवल्ल्या म्हण पब्लिकय मान दिना. पोट आसा म्हणच लज नाशिल्ले लोक ह्या खात्यांत येतात. येतात आनी मगेर मन मारुन निर्लज्जा-वरी धसून रावतात. चल तू. चल आता.'

सुभाश चडच गळसणलो. वोगी घरा आयलो आनी भायर वासरेत बसलो. सुमन भीतर आईवांगडा रांदचेकुडीत गणमणटाले. ताजी बि. अत्री फायनलीची परीक्षा निकतीच जाल्ली आनी आता ताका कायच काम नाशिल्ले. काय वेळान ते भायर आयले, पळेल्यार भायर सुभाश आडवेळार येवन वोगी बसला. ताजे मुखामळ बावलां आनी तो रडूकच पावला.

सुमनाक भियेवन कच् जाले ताकतिकेन मुखार येत ताणे, विचाल्ले, 'किते जाले रे बाबू ?'

'ताई म्हाका त्या बाबुश म्हण भाटकारान माल्लो. ताका एक रजिस्टर आयिल्ले.'

सुमन काय वेळ वेळ तिरमिरलेशे जावन वोगी रावले.

'आफीसात सांगले तुवे ?'

'हय.'

'किते म्हळे ताणे ?'

'मास्तर वोगीच रावलो.'

'अशें, उठ तू. हांव पळेता, कोण कसो वोगी रावता तो !

उठ तू, हांव येता तुज्या वांगडा.'

'आसूं ताई !'

‘ उठ म्हण्टा न्ही हांव ! ’ रागान ताजें तोंड फुलिल्ले. ताणे सुभाशाक हाताक धरून उठायले. भीतर वचून बेगीबेगीन ते वस्त्रां बदलून आयले. वेल्यावेल्यान केस वोळोवन घेयले. ताका घेवन ते भायर पडले. आई दारांत येवन कांचवेन उबी.

‘ बाय मात्से साबाळून गो. ’

‘ आई, हांव ताका कसेच सोडचे ना ! ’

आफीसात गेल्यार पोस्टमास्तर ल्हान भुरग्यांक समजायिल्ल्या-वरी उलोवक लागलो. सुमनान ताका धारेरच धल्लो. ‘ मास्तर, तुमच्या हाताखालच्या कामदाराक तो मारता आनि तू वोगीच आसा. ’

‘ करतलो किते, किते करतलो. पल्लीकांवांगडा म्हण झगडूक येता. करून करून पोलीसात केस मुगो. पोलीस तर ताज्या बोल्सात. वेल्यान येतावतना दुस्मानपण. शेवटाक आमचीच चूक म्हण खात्यातल्या वडलांची उलोवणी घेवची पडटली. इतली वर्सां कसींतरी नोकरी गेली बाये, आता आनि म्हाका त्रासांत घालू नाका. ’

‘ तुजी नोकरी बरी वचूची म्हण तू केस करूक तयार ना म्हय. लज दिसूक जाय तुमकां सगळ्यांक. तुमच्या वांगड्याक एकटो मारता आनि तुमकां तुमच्या नोकरेचेच पडलां. ’

‘ करतलो किते, किते करतलो ! बाय, म्हाका तुजेवरीच दोगां आंकवार चेडवां आसात. वच तू वच आता. नोकरी म्हळी की

हे सगळे आसाच. तातून सुभांश अजून टेंपरवरीच. इतले कित्याक म्हण सिरियस घेवक जाय. तांतून ताणे पोस्टमनाचो युनिफार्म घालूक नाशिल्लो. ’

‘ तो घालता आशिल्लोच. पुण तो खात्यान वर्स जाले तरी कित्याक पुरवोवक ना. चूक कोणाची ? ’

‘ जाव, कोणाचीच चूक जाव. पुण हे हांगांच आता पालोवन उडयात. ’

‘ हांव हे प्रकरण तसे पालोवक दिवचे ना. ’

‘ किते करतले तू, किते करतले ? हो भाव तुजो आदीच अरवळ आनी एकटे चेडू तू कितें करतले ? ’

‘ हांवच वचून केस करतले पोलीसात. हांव जाणा, सरकारी नोकरदाराचेर ड्युटिचेर आसताना हात उखलप हो सिरियस गुन्याव. ’

‘ कर तू भायल्याभायर केस कर. आमकां मात बेंठेच मदी ओडी नाका. ’

‘ केस पिकले तुजे. असली भिजूडपणा सोबनात. ’ ते भावाक घेवन सडसडीत भायर सल्ले आनी बद्द पोलीस ठाण्यार आयले. ताणे एक कागद मागून घेवन बऱ्या इंग्लेजीत तक्रार बरयली आनी ती भीतर दिली.

‘ तक्रार वाचूची पयलीच फौजदारान म्हळे, ‘ बाबुश भाटकाराआड तक्रार मुगो ? ’

What does a Child need ?

Acceptance, love and nurture :

Nourishment for his body.

Stimulation for his mind.

Every mother wants to provide all these.

Yet she can always do so.

Poverty and privation

Sharing the burden of earning for the family, lacking the health or energy on being in a remote area.

these and other related factors hinder her mothering.

In such cases, Government intervention with suitable aid is required.

Integrated Child Development Service is the pledge made by the Nation and is being fulfilled through the

Integrated Child Development Services Projects set up in the Territory.

Issued by :

Directorate of Social Welfare,

18th June Road, Panaji - Goa.

‘जाणा तर तुमी. पावलो न्हय तो तुमचे कडेन ? पुण इन्पेक्टर भोव वायट मनीस तो. पयशाच्या बळग्यार चड मातला. मनीस म्हळ्यार कुसकुट ताका. म्हज्या भावाक अन्यायान माल्लो ताणी. प्लीज इन्पेक्टर कडक अॅक्शन घेयात ताजेर.’

‘पुण हो दखलपात्र गुन्याव जायना. धिस् ईज नॉट ए काग्निझेबल ओफेन्स.’

‘किते म्हळे तुमी ?’

‘हातून पोलीस कायच करूंक शकचे नात.’

‘सरकारी नोकरदाराक ड्युटिचेर आसताना माल्लो ताणी आनी तुमी ही केस दखलपात्र न्हय म्हण्टात ?’

‘माल्लो हाजोच पयली पुरावो ना. आसा कोण आय विटनेस् ? तातून तुजो भाव खाजगी कपड्यात गेल्लो मुगो ? मगेर ड्युटिचेर असताना कसे म्हणू येता.’

‘इन्पेक्टर तुमी कोर्टांत जजामुखार युक्तिवाद केल्यावरी उलयतात. तुमी आदी कायद्याप्रमाण अॅक्शन घेयात.’

‘कायदो तुवे म्हाका शिकोवचेली गरज ना. सॉरी, म्हज्यान कायच करूंक येना. तुका जाय तर तू कोर्टांत वचून सिव्हिल केस कर.’

सुमन तापलें, ‘हांव कोर्टांत वचूंचे ना. ताका आरेस्ट करुन कोर्टांत तुमीच केस घालात.’

‘सांगले न्हय कायदो तुवे आमका शिकोवचेलो गरज ना म्हण.’

‘कित्याक तुमी बाबुश भाटकाराकडच्यान कायदो शिकल्यात आसतले.’

‘शापोता नाकात. म्हज्यान ह्या केसीत कायच करूंक जायना.’

‘तुजे तू पळोन घे. हांव ही कॅलेंट हांगा दवरुन वता फाल्या सकाळी हांव पर्थी येतले. तुवे कारवाई केली ना तर हांव तुज्या खात्याच्या वडीलांकडेन वतले. कसेच सोडचे ना.’

‘यो, यो, फाल्या यो. पुण येताना एक आय विटनेस घेवन यो, आय विटनेस् ! जाल्यार तुज्या भावाच्या आंगावेलो युनि-फॉर्मच हाड.’

‘ते फाल्या चवंया’ सुमन पर्थें फिल्ले. चार पावलां चलून गेले आनि फाटी वळोन ताणे म्हळे, ‘इन्पेक्टर, हांव आनि म्हजो भाव इतलो वेळ तुजेकडेन उबे रावनच उलैताली. तू मात बशिल्लो. आमका बस म्हणपाइतलेय मनीसपण ना तुजेकडेन ?’ तें भावाचो हात धरुन सडसडीत भायर सल्लें.

फाटल्यान फौजदार रागान फडफडलो. म्हन्यान आशिल्ल्या एका हवालदाराक ताणे म्हळे, ‘चेडू म्हणच सोडले हांवें. कोणय दादलोचेडो जाल्यार भीतर ओडून चार फुलवपाचो !’

‘जाव, पुण बरे शिटूक भुरगे ते. तोखणाय दिसली.’

सांजच्या सुमन आपल्या एका बापोयल्याकडेन भावाक घेवन गेले. ताजी गांवातच एक मोटर रिपेर करपाची गॅरेज आशिल्ली.

मोगा-गीत

पयस-पयस त्या गांवांत

फुल एक फुल्ला

सोबित दिसपी-परमळ फांकपी

मन म्हजे भुल्ला ॥१॥

म्होवाळ हांशे, भोंवर पिशे

चंद्रिम लजेन लिपलां

कोण एकलो तुजेखातीर

झुरत-झुरत बसलां ॥२॥

तूं पयस- हांव गो हांगा

काळजान तुका पुजलां

झोपय मारुन व्हेरीत कोणूय

खंतीन जीव खाल्ला ॥३॥

-संतोष जगन्नाथ महाले

तो सगळी खबर आयकोन वोगगी रावलो. मगेर ताणे म्हळे, बेठीच पिशेपणा करू नाकात. तो नवोच नोकरेक लागला मुगो. सिर्वीस बगडावपाची आसा ? बाबुश भाटकार फाल्या केस कशीय धुवंडावन तुमचेरूच बगलाट घालू येता. घरा वचात आनी गप्प रावात.’

‘तू कायच करचो ना दादा ?’

‘तुमचो बापुय आसल्यारूच हेच सांगता आशिल्लो. हांव आनीक हातून पडचो ना बाये.’

ती पर्थी आयली. वाटेर सुभाशान म्हळे ‘ताई त्या भाटकाराल्यो मोटारी दादाल्या गॅरेजीतच कामाक येतात.’

सुमनान वेठेच ‘हू’ म्हळे.

शेजारचो गावंडळकर सांजचो डिस्टीकच पडूक ना. सदा सांजच्या आपल्या घराच्या वामरेत उबो रावन मार नेटान राज-कारणाचेर, भ्रष्टाचाराचेर आमाभाम करतालो. येतल्यावतल्याक थांबोवन फकी मारतालो. पुण आयज ताजो आवाजच नाशिल्लो. सुमनाकय ताका किते सांगचे असे दिसलें ना.

रातची दोगांय भावंडा भोव अनाथावरी घरांत वोगगी बसली. ती दोगांय काय उलयनाशिल्ली आनी आवयकय किते उलोवचे सुचनाशिल्ले. घरबर पातळिल्ले फक्कत दुकाचे सांवट !

निमाणे आवयन जेवक उठयतगीर सुमनान चार गोटे चाबडायलेसे करुन ते वचून न्हिदले. पुण ताका झेम लागनाशिल्ली... सगळी मनशां ही कसी इतली पोकरी आनी पोकळ ! समाजांतल्या वायट, दुश्ट लोकांक ह्या भिजूड मनशानीच चड बळगें दिल्या. अन्याय सहन करतले आसात म्हणूच अन्याय करतल्याचे फावता.

पुण हांव कसेच सोडचे ना ताका. जाव तो भाटकार ना तर व्हडलो दुडवाकार. हांव ख्यास्त भोगयतले ताका. सादोभोळो म्हजो भाव ! केन्ना कोणाच्याच कागाळेत ना, किजीलांत ना, ताका हो मारता... पर्थेपर्थे दिसताले कितेंतरी खर असे करूंक जाय आनी त्या भाटकाराक बुद्द शिकोवंक जाय. पुण कितें करचे ते मुच-नाशिल्ले. त्या भश्ट पोलीस फौजदाराकडच्यान न्याय मेळपाची शक्यताय उणीच आशिल्ली. आनी पोस्टखाते म्हळ्यार कितें, मेल्लेवारीच्या, भिजूड लांकांची भुरावळ ! फक्कत आपणाक आनी आपल्या बायलभुरग्यांक पोटां आसात म्हण जगपी लोक हे. पोटां आसात म्हण ते नोकरेक धसून आसात. एकवटेन आपल्या नोकरेक उणाक लेखप, ताका गाळयो घालप आनी दुसरेवटेन तीच नोकरी तिगोवन धरूंक धडपडप. कुसकुटापरसय धुद्र लोक हे. आपणे भावाक बेठेच हातून धुकल्लो म्हण ताका वायट दिसूंक लागलें.

आई भितर सुभाशाक म्ह्णान घेवन बशिल्ली. पर्थीपर्थे ताजे आंग सासपीताली आनी खंयूय चड लागले ना मूं म्हण पळेताली. तळमळत कितेंकितें उलयताली.

दुसरे दीस भावभवण वांगडाच भायर सरली. पोस्टांत सामक्की सामसुम आशिल्ली. एककय कामदाराच्या तोंडार येदो उजवाड नाशिल्लो. निकतेच कोणाकतरी मसणवटीर पावोवन आयिल्लेवरी तांची तोंडा काळी पडिल्ली. भितरसान केस जळिल्लोसो वास घाणटालो. सुमनाक होलमले, हो बॅगाक सील घालचो काळ्या लाखेचो जळिल्लो वास. सुभाशाक पोस्टांत सोडून ते पोलीस ठाण्यार वचूंक सल्ले. पोलीसठाण्यार पावता म्हणसर ते थकिल्ल्यावरी आनी ताजी उमेदच गळसणिल्लेवरी जाली. ठाण्याच्या वरांदात वचून एक खांब्याक तेकून ते कांय वेळ उबे रावले. थंयसर काय पोलीस बेस-

बरे युनिफार्म घालून वूट वाजयत हेवटेन तेंवटेन ताकतिकेन योवच करताले. सुमनाक प्रस्न पडलो, ही सगळी फौज सरकार कित्याक पोसता... हे केन्ना कोणा गरीबाच्या मदतीक धांवून गेल्ले केन्ना पळेलेना.

कांय पोलीस तिजेकडेन दुबावान, अजापान असे पळेतालें. एक हवालदार मुखार आयलो. 'आयले तू, यो. भियेव नाका. सायबा-कडेन वचून सडसडीत विचार, आपल्या तकरारीचे कितें केलो काय म्हणून. कायच भियेव नाका. चड जाले त्या भाटकाराचे. आनि आमच्या सायबाचेय हे असे कितें कळना.'

तो हवालदार बरोच जाण्टो आशिल्लो. तागेलें पिकिल्ले केस तोपयेतल्यान भायर पडिल्ले. ताजी दाडी वाडिल्ली आनि आंगावेला युनिफॉर्मच म्हेळो, पिसुडिल्लेवरी दिसतालो. तो निर्शेल्लो, उबगल्लो आनि निमाण्या पेण्याक आशेल्लेवरी खात्याआड कितेंकितें उलयत रावलो.

सुमनान ल्हवल्हव धीटाय घल्ली. सडसडीत ते फौजदाराच्या आफीसात भीतर सल्ले.

फौजदाराच्या कपलार मिरयो. 'पर्थें आयले तू ?'

'हय, म्हज्या तकरारीचे कितें केले तुवें ?'

'पुरावो जाय आमका, हाडला तुवें पुरावो ?'

'पुरावो एकठांय करपाचे काम तुमचें'

'हय, केलो आमी, पुरावो एकठांय करपाचो हांवें यत्न केलो. कालपसून एक हवालदार आनि चार सिपाय त्याच कामाक लागिल्ले.'

'मगेर ?'

New Projects, Diversification or Expansion
Before you decide on a course of action
Spend a little time with EDC

We have professionals with personal touch
We offer you everything from Project
Identification, Plant location to finance
It is time you considered Goa as your new
industrial location.

Please call on us for more details

Development is our
Middle Name

**Business Services Division,
Economic Development Corporation of
Goa, Daman & Diu Limited,**

1st/4th Floors, Trionora Apartments,
Near El-Dorado Theatre, PANAJI-GOA 403 001.
Tel : Panaji 4541 (5 lines)

Gram : EDCIN Telex : 0194 304 EDC

Bombay Office :

404 Regent Chambers,
208 Nariman Point, Bombay 400 021 Tel : 235229, 242308

‘अगो, जे घडलेच ना, जो गुन्याव जालोच ना ताजो पुरावो आनि कसलो !’

म्हजो भाव फट उलयता असे म्हणपाचे आसा तुका ? मारुन ताजे मुसकट सुजिल्ले, तांबडे जाल्ले हांवें पळ्हेला.’

‘तसे जाल्यार ताका सरकारी दोतोराकडेन तपासणेक धाडचो पडटलो.’

‘पुण कालचो मार तसोच अजून कसो उरतलो. कालच कित्याक तपासणी केली ना तुवे ?’

‘पुण तकरारच आयज पावल्या म्हजेकडेन ‘किते ?’

फौजदारान सुमनान बरयिल्ली तकरार गावेतातल्यान भायर काडली. ताजेर सुमन तारीख घालूकच विसरिल्ले आनि ताजेर कोणेतरी आयची तारीख घालून दवरिल्ली.

‘ही तारीख कोणे घाल्या ?’

‘तुवें घालूक ना !’

‘ही तर सामक्की फटिंगपणा जाली.’

‘आगो तू त्या बावड्या बाबुश भाटकाराच्या फाटल्यान इतले कित्याक लागलां ? हांव कांयच करूंक शकचो ना हातून. मुळांत तकरारेच्या खरेपणाविशी म्हजो विश्वास ना.’

‘आमीच फट न्हय ?’

‘बाबुश भाटकारय फट म्हणू नज आमच्यान.’

सुमन कांय वेळ वोगी रावले. ल्हवल्हव ते भितल्यान पेटत गेले. दुक्क, संताप असे किते किते ताच्या मनात उदेत रावले. फट-कन्न आपल्या डोळ्यांत दुक्कांबी उबी रावतीत म्हण ते भियेले आनि मनांतल्यान चडच घट जायत गेले.

‘बाबुश भाटकाराविशी तुमका इतलो मोग ते कित्याक कळना.’

‘बरो मनीस तो !’

‘हय बरो मनीस तो, दुडवांकार तुमची बोलसां दुडवांनी भल्ली आसतली ताणीं. यू करप्ट...’ ते रागान थरथरूंक लागले आनि मुखार किते उलोवचे सुचना जाले ताका.

फौजदार रागान उठून उबो रावलो. टेबलार मूठ आपटीत आडुलो, ‘होस मार, भायर सर हांगासल्ले ! आय् से गेटाऊट ! यू कूक् गर्ल ! कोण असा रे थिंगा, घाल भायर हाका !’

खांदाक बंदूक लायिल्लो एक पोलीस भीतर आयलो आनि सुमना म्हन्यान गेलो. सुमनान म्हळे ‘कुशीक उबो राव. हात लावक नाका.’ सुमन तसेच भायर आयले. वारंदात आयले आनि कांय वेळ उबे रावले.

कोणे तरी म्हळे, ‘बाबुश भाटकार येता.’

इकल्यान बाबुश भाटकाराली गाडी पोलीसठाण्यामुखार थाल्ली. तो सडसडीत मेटलां चडत वयर आयलो. थंयसर उबो आशिल्ल्या एका युनिफार्मातल्या पोलीसाच्या फाटीर थापट मारीत ताणे म्हळे, ‘बरो आसा मुरे ?’ तो पोलीस भोव उमेदीन हांसलो.

ताका पळोवन सुमन सामक्के चवंचाळ्ळे रागान झिडपले वागीणीवरी मुखार सरत ताणी म्हळे,

आय लव्ह यू...

तुजी आख्खी कुड सुंदर,
पुण म्हाका ती भोगपाची ना !
किद्याक ?

त्या सुंदर कुडी भोवतणी
क्रोध, मद, लोभ, मत्सर, द्वेष
हांचो घैरांव दाटला,
त्या घैरावांत, कुडीच्या भुकेन बेजार जाल्ले
बारिक, लांब पायांचे कोळी वळवळत आसतात

तुका हांव जाय जाल्यार :
तुझ्या कुडीभोवतणचो घैरांव,
बळवळपी कोळ्यांसकट फाफडून उडय
म्हणतकच, शिलकेंत उतरची ती सोबीत कुड,
आनिक त्या कुडीक आनिक सोबीत करपी
तुजो लिपनाशिल्लो आत्मो.

मागीर :

तू म्हज्या म्हन्यान येवन, म्हज्या गोपांत रीग,
तुज्या-म्हज्या आत्म्यांक एकामेकांक मेळूंक दी,
काळ्याशार कुपांक एकामेकांत घुस्पून,
घांसूक दी,
विजेक लकलकून दी, वाठाराक गडगडूं दी,
वाऱ्याक वाऱ्यार आदळूक दी,
भूंयेर पावसाचो दडक पडूंक दी,
भूंयेचो वास आख्खो संसारभर पसरूंक दी.

म्हणतकच :

भूंयेर बियां किल्लतली,
तांचे व्हड व्हड रुख जातले,
आनिक त्या रुखांचेर आख्खो संसार पळेतलो,
कोरांथलेलीं दोन काळजां,
एका बाणान गुंथिल्ली.
आनिक त्या काळजासकयल
बरयल्लीं आसतलीं उतरां
‘आय लव्ह यू..’

— भरणेश

‘भाटकार म्हज्या भावाक कित्याक माल्ले तुवे ? किते केल्ले ताणे तुगेले, किते पाड घातिल्ले ?’

‘माल्ले खंय, माल्ले. मेलो ना बरो तुजो भाव. आसा मुगो जितो तो ! ताजेर आनीक दोन पडपाची.’

‘वेल्यान चड उलोव नाका. पयशांचो माज चडला तुका. पुण हांव खपोवन घेवची ना तुजी दादागिरी. हांव तुका निखळायतले !’

‘आं, किते करतलो तू, किते करतले ? भोव चणचणटा मुगो. म्हजेर केस करूक भोंवता ? तुजेसारकेली किरयादां म्हज्या भाटांत पिडे पुंजावक भोंवतात. ओदिनार खंयचे.’

आता मात सुमन रागान साबुद विसल्ले. ताजे डोळे संतापान इंगळे कसे रसरूक लागले. चंडिकेवरी सांवार आयलो ताजेर. ताणे पायांततले पायताण काडले आनि ‘यू पिग...! म्हणत ताजेर झुडोन गेले आनि मारीत सुटले. अचकित जाल्ल्या ह्या हमल्यान भाटकार काय खीण भांभावलो, मगेर ताणे बळगे एकठायलें आनि सुमनाक फोसांन धकलून दिले. सुमन कुशीक शेवटले. आता भाटकार सुमनाक मारूक म्हण झुडोन आयलो. तो हेदोळचो जाण्टेलो हवालदार मदी पडलो. सुमनाक सांभाळीत आड्डलो, ‘भाटकार चेडवाभुरग्यार हात उठोव नाका. त्रासात पडटलो !’

इतल्यान फौजदाराय भायर आयलो. ‘यू गर्ल, तुवे भाटकाराचेर हात उखल्लो ? हांव तुका आर्रेस्ट करून भीतर उडैतलो.’

‘कर ! हिमत आसल्यार खऱ्यानीच अर्रेस्ट कर म्हाका ! पुण हांव जाणा तू अर्रेस्ट करचो ना म्हाका’ मगेर ताणे चाळयलेशे करून फौजदाराक म्हळे, ‘हो साद्या दुखापतीचो गुन्यांव न्हय

इन्स्पेक्टर ? A Noncognizable offence तुमी कायच करूक शकचे नात हातून !’

सुमनान पायताण पायत चडयले आनी ते सडसडीत वचूक लागले. मेटलां देवन रस्त्यार पावले. भाटकार आड्डलो, ‘इन्स्पेक्टर, धर ताका. अर्रेस्ट करून भीतर उडय. म्हजेर हात उखल्लो ताणे !’

फौजदार ताका आपल्या आफीसात घेवन आयलो आनि खुर्चेत बसयलो ताजी तकली मात्सी थंड जातगीर म्हळे. ‘सगळी गडबडच जाली. त्या मस्त्या चेडवान कायदोच हातात घेयलो न्हय तर न्यायूय आपल्या हातात घेयलो. त्या चेडवाचेर अक्शन घेतलो जाल्यार ताणे केल्ल्या तकरारेचेर पयली अक्शन घेवचे पडटले. जाणा भाटकार सरकारी नोकराचेर हात उठोवप म्हळ्यार ताका हेर उपावच ना. पयली तुका अर्रेस्ट करचो पडटलो ! It is a Pure Cognizable offence.’

‘तू त्या चेडवाचेर कायच करूक शकचो ना तर हांव समतोच कोर्टांत वेतलो. व्हडान व्हड वकील दितलो !’

‘थंयूय ही बाब उप्रासतलीच. त्या चेडवान हात उखल्लोच कित्याक म्हण कोर्टान विचाल्ल्यार कोणच काय सांगूक शकचो ना. मगेर तूवंय त्रासात पडटलो आनि आमीय. म्हणून तू कोर्टांत वतलोच जाल्यार पयली आमकां तुका अर्रेस्ट करून कोर्टांत चार्जसीट धाडचे पडटले. म्हणून हांगाच पालयिल्ले बरे’

बाबुश भाटकार काय वेळ तकली भेरेल्लेवरी मान सखयल घालून वोगी बसलो. मगेर गप्प उठून चलूक लागलो. —

Sports.... FOR BETTER HEALTH AND RECREATION DO YOU KNOW WHAT THE GOVERNMENT IS DOING FOR THE PROMOTION OF SPORTS AND CULTURE ?

- Institution of State Sports & Cultural Awards to Outstanding Personalities.
- Development of Sports Complex & Multipurpose Halls.
- Grants Development of Play Grounds at Panchayat and Taluka Level.
- Conduct of Sports Festivals for Primary, Middle, Secondary and Higher Secondary Schools.
- Scholarships to Outstanding Sportsmen.
- Financial Assistance to the Deserving Artists.
- Promotion of Literature on Sports and Culture.
- Establishment of Vyayamshalas.

Issued by :-

DIRECTORATE OF SPORTS & CULTURAL AFFAIRS
Panaji-Goa

प्रकाश पाडगांवकारांच्यो कविता

हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता

हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !
जीव दुसऱ्यांचेर पातयेवन
आंवडेंवची सुरक्षा
अशी खंय हांगा खूण
मनीसकायेच्या भावपणाची ?
आरे कायद्याचे राखणदारच हांगा
साता जल्मांचे दुस्मान कशे
सोरपावरी केन्ना दंश करीत हाचो नेम ना !
देखून हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !

ही धर्मा-धर्माची कुशीन कुशीन प्रार्थनेची थळां
आनी जातीं-जातींच्यो वेगवेगळ्यो संघटना
हे जाती-धर्माच्या नांवान
मनशा-मनशांक वेगळावपी अडे कित्याची गवाय ?
हांच्या कुशीच्यान वतना केन्ना केन्ना
फुलता कांटो भिरांतेचो
आनी कळना खंयच्या खिणा
फुरफुरत कीट द्वेषाची
आनी पेटत झुज कौरव-पांडवांचे कशे
देखून हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !

आनी खरेपणी धर्म म्हळ्यार कितें ?
कितें ताची व्याख्या ?
हांव आता तर ह्या निर्णयार पावला :
धर्म म्हळ्यार साबार पंगडांच्या मुखेल्यांनी
आपणाल्या सुपीक तकलेतल्यान
आपल्याक जाय तसो मांडिल्लो कल्पनेचो बाजार
जाचो सोपेपणीं लागना अर्थ कोणाक
आनी गावना जाप मुदयेर थीक कशी
देखून हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !

आरे आयज जियेवपच जालां भिरांतेचे
आनी चार-चौगांत भोंवता अुलयताना
कळना केन्ना बॉम्ब फुटचो तशें

जायत कुडके कुडके ह्या कुडीचे,
जनरेटराचो फुयज गेल्लेवरी पडत कूड निष्प्राण,
मेल्ल्या नुस्त्यावरी अुफेत कूड दर्यार
वा ल्हासून ताचो जायत कोळसो खंयच्याय खिणाक
देखून हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !

कसाय जसो हातांत सुरो घेवन
सांगता गजाली बोकडेक अभयाच्यो
तशी ही शांततायेचो अुद्धोष करपी राष्ट्रां
निर्मितात भिरांकुळ शस्त्रां
मनीसकुळयेच्या विध्वंशाच्या मुळाची
आनी जातात गिरेस्त ती विकून
जांकां मनशां वांगडा
शारां शारां मातयेभर्वण करपाचो स्नाप आसा
देखून हांव म्हजी कात सांबाळून जियेता !

केन्ना केन्ना

केन्ना मनाक लागता पिशें
आनी पळयन दिसता दोंगराची बुन्याद
जाचेर रावला अुबो हो
शेकानशेक दोंगर !

केन्ना मनांत पेट्टा अुजो
आनी पालयन दिसता सुर्याचें अुज्या मूळ
ताचेर साता समुद्राची अुदका चूळ
किवाटून सोडून !

केन्ना मनांत हायड्रोजन फुटून
जाता दिसता गोबर म्हजे अस्तित्वतायेचो
पृथ्वीच्या बोलाक खोंट मारून
अुडयल्ल्या भशेन !

अशें खूब कितें कितें दिसता
जेन्ना मन नासता थान्यार अुचांबळून
आनी हें पिशेंपण वचून साबुद्दीर येवंक
मोगा म्हजें मन तुज्या मनांत
बुडोवचेंशें दिसता !

तीन कविता बल्बाच्यो

(१)

लोकांक फकत दिसता
अजवाड शिवोरपा पेट्टो बल्ब
बीज व्हांवोवपी वायर, स्विच, पयुज, प्लग...
कोणाक दिसनात

(२)

फुडारी स्टेजीर अलुय अलुयताना
अचकित काळोख जालो
कित्याक ?
लोकांनी त्या फुडान्याचो बल्ब पालयलो

(३)

कारखानदार बल्ब
आनी ताचे कामगार
बीज व्हांवोवपी
वायर, प्लग, पयुज, स्विच...
तो बल्ब जाय तेन्ना पेटोवंक
आनी जाय तेन्ना पालोवंक

मळब

आता मळब आदलें अरुंक ना
तेंय मुदार जावंक लागलां
आनी कळना ताची निराकार पोकळसाण
करीत केन्ना घात
नदरेमुखावेल्या आकृतार्येचो

कालिदासान मोगीकेक
कुपावरवी रकाद धाडिल्लो
तेन्ना मळब आसलें
भावराथी विस्वास दवरपासारकें
मोग्यान मोगीकेचेर दवरचो तशें

आयज मळबांत भोंवतात
गुपीत यानां रॉकेटां
आनी आमी हांगा मेकळे आसात भुंयेर
अशे जाणविकेंत आसतना

आमच्या चलपा हालपाची नोंद जावं येता
कोसांनी मेल पयस

आतां मळब आदलें अरुंक ना
मनशावांगडा तेंय जावंक लागलां
विस्वासघातकी, स्वास अंदुपी
आनी अॅटम-बॉम्बा सारकीं विघ्नां हाडून
कळना केन्ना
सगळे जिणेकच
हिरोशिमाचें गिराण लायत म्हण

अजवाडाचे भिरांतेन

अजवाडाचे भिरांतेन
काळखांत खोल बुडून रावचें दिसता

हो अजवाड करता पारो म्हजो
दुबावी नदरेन पळयत चान्स
थारावंक म्हाका गुन्यांवकार खंयच्याय खिणा
म्हज्याच पायांच्यो कुरवो
कोरांतून अजवाडाच्या थराथरांत

हो अजवाड केन्ना सुणो कसो
आंगार येवन धांवडायता
तेन्ना म्हजी सांवळीय
पायां पोंदा वळवळून
म्हजो सांगात सोडून धांवूक सोदता

ह्या अजवाडांत काळीज भिरांतेन धडधडटा
तेन्ना जीण जेटा भशेन
धांवताशी दिसता
देखून म्हाका

काळबांत निचेष्ट पडूं दी
म्हजो म्हाका तोलूं दी

-●-

ओलिव्हीन गोमीश हांचें काव्य

— प्रा. हरिश्चंद्र नागर्वेकार,

कों

कणी साहित्याच्या मळार ज्या बरोवप्यांनीं नांव मेळयलां तातूंत डॉ. ओलिव्हीन गोमीश हे एक आसात. साहित्याच्या वेगळ्या वेगळ्या तरांक ताणीं हात घातला आनी वयल्या पांवड्याचें साहित्य निर्मिलां. पुण, कोंकणी वाचपी तांकां वळखात ते एक बरे कथाकार म्हणून. तांचो 'मन वोडटा वोडोना,' हो कथा-झेलो जाणीं वाचला, तांकां डॉ. ओलिव्हीन गोमीश ह्यांच्या कथा बरोवपाच्या फिशालकायेचो प्रत्यय आयलेबगर रावना. ह्या कथा-झेल्यात बाब ओलिव्हीन हाणीं मनशाभितल्ले भावनिक संबंद इत्तल्या बारीक-साणीन आनी सहज सुंदर भाशेंत चित्रायल्यात कि तांची खंयचीय कथा एक फावट वाचपाक हातांत घेतली म्हणटगीर ती पुराय वाचले बगर सोडीनशी दिसना. सादी पुण मनप्रसन्न उतरावळ वापरून कथा-विशयाक आकार दिवपाचें तंत्र डॉ. ओलिव्हीन गोमीश हांकां बरे जमलां. तांच्या ह्या साहित्यिक फिशालकायेचो प्रत्यय कांय प्रमाणांत 'सुस्कारे' ह्या कवितां-झेल्यांतय आयले बगर रावना. 'सुस्कारे' ह्या कवितां-झेल्यांत बाब ओलिव्हीन हांच्यो एकंदर ४० कविता आसात. उमाळ्यांनी घेतिल्ले उतरांचें रूप म्हळ्यार कविता. उमाळो जेन्ना काळजाच्या खोलायेंतल्यान परगट्टा, तेन्नाच तो कलात्मक अशें उतररूप घेवंक पावता. उतरांचो निखटो वापर करून कविता घडोवप, हें कठीण काम न्हय. पुण, असल्यो कविता

फकत कांय सेकंदच ध्यानांत उरतात. बाब ओलिव्हीन गोमीश हांच्या कवितां झेल्यांतल्यान सगळ्याच कवितांनी कलात्मक पांवडो गांठला, अशें म्हणप अतितायेचें थरतलें. पुण कितल्याश्याच कवितांनी कलात्मकतेची उंचाय गांठल्या, हेंय तितलेंच खरें. त्यांच्या कवितांत फकत उतरांची बांदावळ ना. उतरांच्या फाटल्यान आशिल्ले तांचे उमाळे ताकदीचे आसात, हाची जाणीव वाचप्याक जाल्याबगर रावना.

ह्या कवितां-झेल्यांचें नदरेंत भरपासारकें एक वैशिष्ट्य म्हळ्यार तातूंतल्या भोवतेक कवितांनी परगट जाल्ले कवीचे सामाजिक उमाळे. समाजातली दुख्खां कवीक आपलीं कशीं दिसतात. सैमाचेर आनी मनश्यांचेर मनश्यांनीच केल्ले अन्याय नी अत्याचार पळोवन तो दुख्खी-कश्टी जाता आनी तांतूतल्यानच ताच्या उमाळ्यांक वाचा फुट्टा. मनीस समाजांत आदर्श कोसळून पट्टात आनी मनीस सुवार्थी जाता, हाचें दुख्ख, खंत आनी तिडक होच 'सुस्कारे' ह्या कवितां-झेल्यांतल्या भोवतेक कवितांचो विशय आसा, हे ध्यानांत येवपाक वेळ लागना. 'देव ना करपी' ह्या कवितेंत कवी म्हणटा,

देवाक बुडयल्ल्या वादळांतुल्यान
हाडले आंगांत वादा म्हारू,
तकल्यो फोडूंक भावां भावां
पुजले तांकांच देवा रूपान !

मनश्यांनी देवाक - म्हळ्यार आदर्शांक बुडोवन सुवार्थीपणाचे म्हारू घरांत हाडल्यात, हे कडू सत्य कवीन भोवतेक कवितांतल्यान मांडलां. आदर्श कोसळून पट्टात. हाची खंत आनी तिडक आनी एका कवितेंतल्यान कलात्मक रितीन परगट जाल्या, ती कविता म्हळ्यार 'मोडकें घर.'

भारत स्वतंत्र जावनय भारतीय मनीस गुलामपणाचें जू ओडीतच आसा, ही गजाल कवीक सहन जायना. 'स्वतंत्रताय' ह्या कवितेंत तो म्हणटा,

सत्तेच्या नस्त्या सोऱ्यान
पर्जे बरवें पडलां कोणांक !
मातले किडे, दुडू खोऱ्यान,
आयला ओतो कुस्केपणांक !

पुण, कवीक सत्तेच्या मस्तेचोच राग येना, सैमाच्या नितळ आनी सोबीत कुशींत निर्मळ अशी जीण जगपी अशा मनश्यांचेर यंत्र-संस्कृतीचो जो हुंवार आयला, ताची तिडक कवीच्या कितल्याश्याच कवितांनी ठसठशीत रितीन उगती जाता, 'नाकटायेदो' ह्या कवितेंत कवी म्हणटा त्या प्रमाण, मनश्यान भौतिक उदरगत करूनय मनीस नाकटायेदो जाला, हाची खंत ह्या कवितां-झेल्याच्या पाना पानार परगटल्ली दिसता. 'घडण आनी घटुन' ह्या कवितेंत कवी म्हणटा त्या प्रमाण 'घडण आनी घटुन एकाच मनशागेलीं दोन करणे आंगां. पुण यंत्रसंस्कृतीच्या चक्रांत सांपडिल्लो मनीस जगाचें घटुण करपाक मुखार सरला आनी जिणेंतलो निर्मळपणा वगडावन बसला, ही गजाल कवी मोजक्याच पुण प्रत्येकारी उतरांनी आपल्या कवितांनी मांडटा.

‘ नुस्त्याचें दुःख ’ ‘ रांपोणकार ’ इत्यादि कवितांत यंत्रसंस्कृ-
तीचे हें विध्वंसक आंग कवीन उकतें केलां.

‘ दोंगरावेलें घर ’ ह्या कवितेंत श्री. गोमीश म्हणटात,

अवचित यंत्र-राखसान घातली आरड
घुस्पट-विभाडलें गा आमचें घर,
एकाच खिणांत जीण जाली पोल
कापसा भशेन उबंत पडलो फुडार !

कवीचें हें दुख ‘ वेळेवेले उल्लास ’ ‘ दोंगुल्ल्यांचें रुदन ’
‘ शेताचो सुस्कारो ’, ‘ नुस्त्याचें दुख ’ इत्यादि कवितांतय तीव्र-
पणान उगर्तें जालां.

मुदगो घेवून आयले राखेस
लागले पिळूंक आमचो देस,
दर्या पोटांत वीख घालें,
भश्टायलें शीळ म्हजें.

‘ वेळेवेले उल्लास ’ ह्या कवितेंतलें हें दुख जशें कवीक
पिडटा, तशेंच,

फुटना म्हजेर पांचवे पान,
आसरो मनशां मोनजातीक,
सांवळी खंयची दिवूं गा सायबा ?

हें ‘ दोंगुल्ल्यांचें रुदन ’य कवीचें मन घायाळ करता.

मनीस-जात पैश्याच्या फाटल्यान धांवून आपले आपणाकूच

शेणून बसल्या, हें सत्य कवीक गोंयच्या संदर्भांत उमजलां, आनी
म्हणूनच तो गोंयच्या सैमिक आनी सामाजिक जिणेचेर सुवार्थी
प्रवृत्तींची जी सावळी पडल्या, ताचेर उतरांची बडी मारता.

वयर निर्देश केल्ल्या आनी हेर कांय कवितांत गोंयचें वाताव-
रण उबे करून कवीन मनश्याच्या सुवार्थीपणावद्दलची आपली ही
तिडक आवेशान मांडल्या. कवीची ही तिडक ‘ शेताचो सुस्कारो ’
आनी ‘ धर्तरेचे वळवळ ’ ह्या दोन कवितांतय ठसठशीतपणान उगर्त
जाल्या.

कवी म्हणटा,

आंगार पडली खणी मातो,
कात भाजून कर्पजी,
दिसले वीख वोतलें पोंटांत
कुसवो जिरून वांजडो जालो.

(शेताचो सुस्कारो)

‘ धर्तरेचे वळवळे ’ ह्या कवितेंत कवी म्हणटा,
भोगतां वळवळे गा जावार मारून,
विदवाट आडाय, नाल्यार चल्ली विरून,
शेणटलें रस सोबीत पांचवें पांगरून,
गोंय गा म्हजें वेतलें विगळून !

कवीचो गोयांविशींचो मोग निजाचो. म्हणूनच सैमान नटिल्ल्या
सोबीत गोंयची, ताच्या दोंगरांची, शेतांची, वेळेची आनी दर्याची

MAKE USE OF YOUR LEISURE TIME
AND AVAIL OF THE MANY ANIMAL HUSBANDRY
ACTIVITIES
LIKE MAINTENANCE OF :-

POULTRY FOR EGGS
PIGGERY FOR MEAT
CROSS BRED FOR MILK

TO HEIGHTEN THE PROTEINS IN YOUR FOOD
TO BRING PROSPERITY AND
TO OVERCOME POVERTY.
ISSUED BY :

Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services

Government of Goa, Daman & Diu,

PANAJI-GOA.

आवतिकाय पळोवन कवी फकत दुख्खच परगटायना. न्हिदेल्ल्या
गोंयकाराक तो साद घालता आनी आवेशपूर्ण भाशेंत म्हणटा,

न्हिदेल्लो उठ गोंयकारा,
हावळ आयल्या वाऱ्या दारा,
वेर मांडल्या आमच्या घरा,
शेंडी मुठीत परकी मोरा.

गोंयकार मनश्याक जागोवपाचो कवीचो हावेस 'सपना' ह्या
कवितेंतय आमकां दिश्टी पट्टा

मुक्ति-वेळचीं उदार सपनां तन्नीं
चिड्डून, माड्डून, मस्तून उडयलीं !
उठुया, पेंकट बांदून, वजें खांदार,
आमच्या मनांक, हातांक येवदी भार !

डॉ. ओलिव्हीन गोमीश हांच्या ह्या कवितां-श्रेंल्यांत सामाजिक
दुःखां नानपाट करून दीन-दुबळ्यांक वयर काडपाचो उत्स्फूर्त
हावेस आसा, हाचें प्रत्यंतर 'मोगाळ जीवित' ह्या कवितेंत येता.
कवी म्हणटा,

वांगडच्या भावडांक ह्या
सुपलीभर वावरान म्हज्या
ओजेंभर गा मेळचें सुख !

'फुडाराचो दिश्टावो' ह्या कवितेंतय हो हावेस सुंदर रितीन
उगतो जाला. ह्या श्रेंल्यांत कवितेची आनी एक तरा काळजाक
भावता. जिणेचें तत्वज्ञान सांगपी अश्यो मोटव्यो-चडश्यो चार-चार
वळींच्यो-कविता ह्या श्रेंल्यांत आसात. 'सुख दुःख' 'लग्नान्हेसण'
'मोग' 'मनीसपण' 'चितनां' इत्यादि मोटव्यो कविता कवीच्या
तत्वज्ञानी बसकेची कल्पना दितात.

ह्या श्रेंल्यांतलो कांय कविता वाचता आसतना एक जाणवता
तें हें कि, ह्या कवितांचो आशय जरी काळजाक भावपा सारको
आसलो तरी अभिव्यक्तीच्या दृश्टीन विचार केल्यार, कवीक ह्यो
बऱ्यो जमूं नात. एकतर उमाळ्यांचें परगटन अपूर्णच उल्लां - जशें
'उठ गोंयकारा' ह्या कवितेंत - वो कविता एका लयींत सुरू
जातगीर अकस्मात लय तुटल्यावरी जाल्या. ह्या श्रेंल्यांतल्यो चडशो
कविता यमकांत बांदिल्ल्यो आसूनय रेखीवपणा येवंक ना. त्यो
बटबटीत जाल्यात, 'रांपोणकार' 'मुंबयचें एक आंग' ह्यो कविता
देखीक नमूद करूंक येतात. हें जरी खरें आसलें जाल्यारूय कवीच्या
कितल्याश्याच कवितांत लय आनी ताल हे गुण ठळकपणान दिश्टी
पट्टात. उमाळ्यांच्या परगटणांत गोंयच्या वाठारांतलीं प्रतिकां नी
प्रतिमा वापरिल्ल्यान हें परगटण प्रत्ययकारी जालां. ह्या कवितांत
कवीच्या संवेदनशील मनाचे 'सुस्कारे' कलात्मक जाल्यात. कोंकणी
सरस्पत प्रकाशनचो हो श्रेंलो दरएकल्या कोंकणी मनश्यान वाचपा-
सारखो आसा.

म्हजो कोट

हो म्हजो कोट
हो म्हाका राजान दिला
हांवे ओर्राद जियंवंचे म्हण !

असलो कोट
म्हज्या आज्या-पणज्याकडेन
नाशिल्लो म्हण
ते बाबडे दळदिरे
मेरेल्ली जीण जियेत
मरून गेले !

हो कोट चडोवन हांव भोंवतां
तेन्ना लोकांक म्हजी
आपसुक वळख जाता
आनी कुन्नाटी म्हजी
कोटासयत मोल करतात
हें हांव

तांच्या चेऱ्यावेल्यान पारखितां
हो कोट आंगार आसतकच
अल्लाहुद्दीनाच्या जादवा
दिव्याभशेन

म्हज्या मुखार
म्हाका जाय त्यो सागवाती
पडटात

अशी ह्या कोटाच्या दुस्वाशांची
लटकी फाम वचत थंय

असो हो कोट हांव
पावणेर काडपाचें थारायता
तेन्ना चोंयवशेन मोड अप्रासतां,
नितळ मनान

दान दिवपाचें पर्गट करतां
तेन्ना आशेडुयांचेय हात
मोटवे जावंक लागतात

असो हो कोट
आता हांवच घालून जगतां
म्हजे जिणेची ती
अेक खाशेली कुरू मानून

- प्रकाश पाडगांवकार

अभिजीत

— भरत नायक

जिं कू किंवा मरूं ss

जिं कू किंवा मरूं ss

ल्हान भुरग्यांच्या गावपाचो आवाज म्हज्या कानांत किण-किणटालो. दोळे अजून जड आसलें. गायनाचो आवाज वाडत गेलो तशे दोळे अुगते जाले. जनेलाच्या बंद हारशांतल्यान सूर्यकिर्णां म्हाका हांसतालीं. म्हज्या आळशेपणाची म्हाका लज दिसली. हांव अुठून हातुणार बसलों. दोनूय हात तायट करून माथ्यावयलें आळ-सायेचें वजें सकल सोडलें. बसलां थंयच दिमी मारून हावें जनेलाचीं वळी काडली आनी जनेल अुगते केलें. त्या हांसच्या किर्णांनी म्हजेर घालून घेतलें आनी आंगाखांदार खेळूंक लागलीं. तांच्यावांगडा खेळत हांव परतून हातुणार लंवडलों.

म्हाका न्हिदेंतल्यान अुठोवपी तें गीत अजून कानार सादतालें. पेटी तबल्याचो ठेको नासतना सुरान आनी तालान गावप जातालें. गीत सोपलें तेन्ना हांव सट करून अुठून अुबो रावलों. त्या गावपी भुरग्यांक अेक फावट पळोवंक जाय आसलीं. हांव निशेंलों. तितल्यान दुसरें गीत दुरू जालें—

पुढें चला, पुढें चला...

दार काडून हांव भायर गेलों. गच्चेर रावून सकल आवाजा-वटेन नदर भोंवडायली. हे बिल्डींगेच्या माथ्यार रावून ल्हानल्हान भुरगीं नामकींच आंगठचायेदीं दिसतालीं. मातयेकोरांचीं आंगाचीं घालून मगलीं अेकाफाटोफाट कादेनांतल्या ओळींबशेन नीट्टू अुबीं आसलीं. बिल्डींगेच्या सावळेतळा मगळीं अेकवटान गायतालीं. भोंवतणी थपकल मारून बशिल्या घरांच्या नळ्यांचेर बसून वोताची किर्णां अपुर्बायेन त्या भुरग्यांचीं गायेनां आयकतालीं. बाई-मास्तरांच्या साड्यां आनी कलसावां सोडल्यार झाडावयलीं पानां लेगीत थीर आसलीं.

ह्या हॉटेलांत म्हाका आयज तिसरो दीस. दोन दीस शाळेक सुटी आसली जावये. देखून म्हाका सकाळींफुडें हीं गीतां आयकूंक गावलींनात. आयज हांव वचूंक सोदतां घरा. पुण त्या

भुरग्यांचे सूर रावपाक आग्रो करतात. सूताक बांदून ओडलेल्या बशेन मगळीं भुरगीं ओळीन आपापल्या वर्गांत गेलीं. सुपलेंतलीं मोतयां विद्वान रकोवन सुपली रिती केल्लेबशेन म्हाका मैदान रितें रितें दिसलें. शाळेच्या त्या नळ्यांघांपण्याचेर म्हजी नदर थिरावली. अेक अेक करून नळ्यांवयलीं किर्णां मैदानाचेर देवपाक लागलीं.

शाळेपरस जरी मैदान व्हडलें आसलें तरी मैदानापरस भुरगीं शाळेंतूच चडवेळ बसून आसतात तीं हीं किर्णां दीसभर मैदान आडायतात म्हणून जावये.

हांव रूमांत आयलों. पळय जाल्यार राजीव कदेलीर बसून च्याव पियेता. 'शाळेचीं भुरगीं बरीं गायतात न्हय?' हावें म्हणलें.

'च्ये S. म्हाका साप आवडना. पेटयेचो सूर ना. तबल्याचो ठेको ना. चाल बरी म्हणून सादारण जाता तांचेकडेन. त्या भुरग्यांचो आवाज लागता तरी त्या गीतांक...! हा... हा...' तो खळखळून हांसलो. 'ती पळय तुका च्याव दवल्ल्या. बेगीन घे. न्हीवतली. हो भुरगो मात कामाक शिटूक आं. काम सांगता काय पळयता. काल दोन च्या सांगल्यो न्ही? आयज फकत च्या हाड-म्हणल्यार पुरो...'

हाज्यान अुलयल्याबगर कशेंच रावूंक जायना. आनी अुलोवंक लागलो कि थारूंक जायना. ब्रेक नासलेली गाडी देंवतेर सुटली की खंयच्या खंय पावपाची भिरांत आसता. पुण हो तसो न्हय. कितलोय फांस गेलो, कितलोय पयस पावलो, तरी वोल्तां मारून जाग्यार येतलोच. पुण ताज्या वोल्तांचीच अुबगण येता.

हाजी म्हजी वळख हॉटेलांतूच जाली. कुमारजुवेंचो. कोल्हा-पूरांत कामाक आसता. म्हज्या रूमाक तेंकुनूच अेका ल्हानश्या रूमांत म्हयन्याकोतार अेकटोच रावता. हांव गोंयच्यान आयलां, ही खबर ताका गल्ल्याचेर मेळ्ळी. तेन्नाच्यान तो जो म्हजेकडेन अुलोवंक लागलो तो फकत न्हिदल्या उपरांत मात्सो वगी आसतालो. अितलो तेंप दामून दवल्लेली कोंकणी ताणे मुजरत लीव काडून व्हांवयली. काल दीसभर भरभरून ताणे फकत आपली आनी आपले नोकरेची वळख सांगलेली. रातीं घरच्यो गजाली सांगूंक सुरू केल्यो तेन्ना

हांव झेमतं तें पळोवन तो म्हिदूंक गेलो. ताज्या गजालींनी म्हाका अितलेच समजलें कि तो करता ती नोकरी ताका मानना, आनी दोगांजाणां भुरगीं आसून लेगीत घरा वचपाक आवडना.

‘आयज राव तूं. फाल्यां सकाळी वच. हांव तुका बस धरून दितां. सारको जेवपाक घरा पावतलो. हांव केन्नाय गेलों जाल्यार तेच बसीत वयतां. बऱ्याक पडटा ती. अेकेकदां गर्दी खूप आसता. बेगीन वचून जागो धरचो पडटा. नाजाल्यार पणजेमेरेन उबोच रावून वचचो पडटा. वाटेर कोणूय देंवल्लो जाल्यार...’

शीम नासलेलें ताजें उलोवप. अेका अुतराचो गजाल धा अुतरांनी सांगतलो. अेकूच विशय वेगवेगळ्या अुतरांनी केळोवपाची ताजी संवय.

हांव रावपाक तयार जालों. आदींच म्हजें मत त्या भुरग्यांमदें घुस्पल्लें. तातूंत हाजो आयो. म्हजो हयकार पडल्याबरोबर तो सडसडीत न्हावन धुवन केंसार फणी ओडीत म्हज्या म्हऱ्यांत आयलो. म्हणूक लागलो— ‘तूं हांगाच राव. हांव वचून रोकडो येता. पांच मिनटांचें काम अुल्लां तें करतां. मागीर हांव दीसभर फ्री. मागीर अेक खबर सांगतां तुका. येथंय अेक लेडी डॉक्टर आसा रे. म्हाका बरी करता ती. सॉलीड फकणां मारता. अेक दीस कितें जालें...’

मागीर सांगपाची खबर ताणे वचऱ्या पयलींच सांगून सोपयली, आनी तो गेलो. अिस्कादेच्या सपणार रावून लेगीत तो म्हजेकडेन अुलयतालो. अुलोवन ताका पुरो जायना— आसलें, आनी वाजूय येनासलो. अेक वर रातीचेर लेगीत तो नवी गजाल सांगपाक सुरू करतालो मदींच दोंगरायेदें हांसतालो आनी अुस्वास घेवपाखातीर अेकदम थारतालो. तेन्ना टूकांतले फातर रकोवन जातकच अकस्मात खळखळ बंद जाता तशें वातावरण खीणभर शांत जातालें. आनी परतून गडगड सुरू जातालो. हे दोन दीस हावें तोंड बंद करून फकत कान अुगते दवल्लेले. मदींच तो म्हाका प्रस्न करतालो तेन्ना जाप दिवपाक हांव तोंड उगडटालों. ओंठ सुकून अेकामेकाक दसलेल्यान म्हजे जापेक वेळ जातालो. हांव अुलोवंचोना अशें समजून तोच फुडें अुलयतालो.

रोकडो येतां म्हण सांगून गेल्लो राजीव, जेवणाचो वेळ जालो तरी आयलोना. हाव जेवपाक गेलों तेन्ना तो येवन परत गेलो अशें गल्ल्यावयल्या मनशान म्हाका सांगलें. पांच मिनटांनी येतलो— असो म्हाका रकाद दवल्लेलो. म्हाका हाजी संवय कळळी. हांवेंय वाट पळयलीना. पांय वळसर भोंवलों आनी पांय दुखले तेन्ना हॉटेलावटेन वळ्ळों.

दनपारचीं साडेतीन वरां जाल्लीं. रस्तो व्हडलो येरादारीचो न्हय. बसी मोटरी चड नासल्यो तरी स्कूटरी, सायकली, घोड्यागाडयो, येवन वचून आसताल्योच. ह्या वेळार रस्त्यार लोकूय थोडो. म्हळ्यार जात्रा अुलगच्यावेळार आसता तितलो. जात्रेंत अेकामेकाकडेन अुलोवपाक रावतात तशे मात हांगा कोण कोणाक रावना.

तीन-चार वर्सांचो अेक सान गुटगुटीत भुरगो, रस्त्याच्या कडेक अेका लायटीच्या खांब्यामुळांत अुबो रावून रडटालो म्हाका दिसलो. आंगाक मातयेकोराचें झोमीस आनी चुट्टेकोराचें मोटवे कलसांव. फाटीक बोटवो. अेका हातांत पिवऱ्या अुदकाच्या प्लास्टीकच्या बोमाची दोरी धरून दुसऱ्या हातान तो ओले दोळे चोळटालो. म्हऱ्यांत कोणूच नासलो. येते-वते लोक ताका चलता चलतां तकली बागोवन पळयताले पुण फाटी वळून पळोवपाक कोणूच तयार नासलो.

भुरग्याचें रडप म्हज्यान पळोव नज. हांव ताज्या म्हऱ्यांत गेलों. ताज्या केंसावयल्यान हात भोंवडायलों. अुकणयां बसून ताजे दोळे आनी तोंड पुसलें. ताणे म्हज्या तोंडाक पळयलें. हावें म्हजें तोंड हांसयलें. तो हांसलोना. पुण रडपाचो थारलो.

‘बाळा, तुझी शाळा सुटली कारे?’ म्हजी अुतरां सुटलीं.

‘आऽई!’ भुरग्यान परतून हिमटे काडले.

‘रडू नको— रडू नको... नांव काय तुझें?’

‘अभिजीत! मला आईकडे पोंचवा.’

‘कुठे आहे तुझी आई?’

‘घरी!’

‘घर कुठे आहे?’

‘पलिकडच्या रस्त्यावर.’ ताणे लागीच बोट दाखयलें.

‘मला रस्ते माहीत नाहीं.’

‘मी दाखवतों’ तुम्ही माझ्या बरोबर येतां?’

‘चल’— हावें ताज्या हाताक धल्लो. अेका शेणिल्ल्या भुरग्याक घरा पावपाच्या आनंदान म्हज्या आंगांत नवें बळ आयलें. अेकटो येवनाका, रस्त्याकुशीच्यान चलचें, गाडयो—घोडे पळोवन चलचें, हें सगळे ताका आईन शिकयलां म्हणपाचें ताजे चालीवयल्यान दिसतालें. अनवळखी मनशावांगडा वचचें न्हय हें सांगपाक ती विसल्ली जावये, वा त्या भुरग्याक हांव वळखीचो दिसलो जावये. म्हज्या प्रस्नाच्यो जापो तो मेकळेपणान दितालो.

‘अभिजीत, तूं रोज अेकटाच शाळेंत येतोस?’

‘नाय. आई येते. आज आली नाय म्हणून मी रडलों.’

म्हाका ताजें अुलोवप आवडटालें. ताणे अुलयत रावचें अशें म्हाका दिसतालें. पुण विचारता तितलेच तो सांगतालो.

चलता—चलतां अेक देवूळ मेळ्ळें. बरेंच व्हडलें. जमनीपरस खुबूच सकयल. सपणां देवून आमी सकयल गेले आनी देवळाक भोंवताडो मारून दुसऱ्या रस्त्यार बयर सल्ले.

हांव ताका पायतां काय तो म्हाका व्हरता? हावें ताज्या हाताक धल्ला खरो. पुण हांव फाटीं आनी तो फुडें. पळयतल्याक दिसतलें, तो म्हाका ओडून व्हरता म्हण.

म्हाका हांगासलें कांयच खबर ना. वदळ हांव अितलो भोंवलो, पुण ह्या रस्त्यार पावूंक नासलों, आतां हांव ताजे सुवादीन काय तो म्हजे सुवादीन? अिल्लोसो भुरगो. अेकाद्रो वाट चुकत म्हण हांव

लक्ष धरना. हांवें अेका पुलिसाक हडकिलो. अुलोवपाक थारलों. पुण भुरगो म्हजो हात सोडून रावलो. -आनी अकस्मात काळीज हालोवपी ब्रेकाचो आवाज जालो. अेक मोटर आनी दोन स्कूटरी थंयच्या थंयच थारल्यो. तांच्यामदें गावयेक सांपडलेल्याबशेन भुरगो बावडो जावन अुबो आसलो. धांवत वचून हावें ताका ते चावयें-तल्या सोडयलो. पुलिसान म्हजेर दोळे केले. हांव भुरग्याक घेवन मोग्यानी चलत रावलों.

अेका लांब सरळ रस्त्यार पावतकच भुरग्याच्या तोंडार टव-
टवीत हांसो फुल्लो. रस्त्याच्या दोनूय कडांनी अेकामेकांक तेंकून
हारीन घरां आसलीं. घराचीं बल्कावां रस्त्याक तेंकलेलीं.

‘ती बघ माझी आई’ अशें म्हणून भुरगो अचळय हातांतलो सुटलो आनी धावूंक लागलो. म्हाका दिसलें तो लागशिल्ल्या घरांत भितर सरतलो. पुण तो धांवत रावलो. म्हजेर आकांत आयलो. म्हज्या पांयान गती घेतली आनी हांव ताजी फाट धरूंक धांवलों. पुण म्हज्या हाताक लागच्या पयलींच तो अेका बल्कावांत भितर सल्लो. आवयच्या पांयाक ताणे घट्ट वेंग माल्ली. आवय खीणभर अजापली. आनी दुसऱ्याच खीणाक तिणे ताका अुबारून काळजाकडेन धल्लो. हांव तांकां पळयत रस्त्यार अबो.

‘असा कसा आलायस रे माज्या शान्या ? येकटाच आलास व्हय ? कुनी आनलं तुला ?’

भुरग्यान म्हाका बोट दाखयलें. आवय परतून परतून पुताच्या केंसावयल्यान, फाटीवयल्यान हात भोंवडायत आसली. आनीक दोग-चौग बायलो थंय आयल्यो. ताका पळोवन सगळ्यांच्योच भुंवयो वयर वयताल्यो. आवयचे वेंगेंत भुरगो सुखावतालो. पुताचे अुबेन आवयक धंगण अुल्लेंना. हावें खीणभर तो देखाव पळोवन घेतलो. मनांत भरून थेंयलो. सुटकेचो अेक अुस्वास सोडून हांव थंयचो परतलों.

ह्या भुरग्याक शालेंत हाडपा व्हरपाचें काम ही आवय दिसाक दोन वेळा करता. पुण आयज ती आवय विसल्ली कशी ? - म्हजो प्रस्न सटलोना.

‘शूँ ऽ ऽ ! शूँ ऽ ऽ त !’ फाटपून आवाज आयलो.

राजीव सोडून म्हाका ह्या शारांत हटकूपी आसा कोण ? हाचें फाटल्यान पळयलें. दोगी बायलो धांवत येताल्यो. खर्शें म्हज्या म्हऱ्यांत पावल्यो. पदर सांबाळीत आनी खरस दामीत अभिजिताची आवय जुलयली- ‘तुम्ही लगेच गेलांत. आमाला काहीसुद्धा सुचलं नाही बघा.’

— हरकत नाही.

— तूमाला बसा सुद्धा म्हटलं नाय.

- जावू द्या. तिकडे रस्त्याच्या कडेला रडत उभा होता.

મ્હણાલા મલા આઈકડે પોંત્રવા. મ્હણૂન ઘેવૂન આલો.

— रस्ता कुनो दाखवला हो तूमाला ?

— त्यानेच दाखवला.

- फार उपकार शालित हो तुमचे आमच्यावर. नायतर माझा

Panjim, Goa.

☎ : 5171

पोरगा कुठे गेला असता कोण जाणे. तुमच्या रूपाने देव पावला हो आमाला.

तिचीं अुतरां ओलीं जालीं. तिची नदर म्हजी वळख सोदताली.

- तुमी कुठे हाता हो ?

- मी त्या लक्ष्मी लॉजमध्ये उतरलों. गोव्याहून आलों. उद्या सकाळी जाणार.

- शाळेच्या बाजूला हाय, त्या लॉजमध्ये हाता व्हय ? याना आमच्याकडं. बसा थोडा वेळ.

- बसलो असतों. पण माझा मित्र माझी वाट बघणार. अँक विचारू का ? मुलाला आणायला तुम्ही रोज शाळेंत जाता. मग आजच कशा काय विसरलात ?

- शाळा अजून सुटलीच नाय हो. पांचला सुटनार. पोरगा मध्येच आला अुठून. फार उपकार झालेत हो तुमचे.

उपकाराचीं ल्हारां तिज्या दोळ्यांत खळखळटालीं. हावें निरोप घेतलो आनी वाट पारखीत रूमार येवन हांव आड पडलों. खूप पुरो जाल्लें. पुण जाणवनासलें. आवय-पुताचें मिलन पळोवन म्हजी दुख विरगळून गेल्ली. तिच्या मोन्या आशिर्वादान जीव धादोसलेंलो. तो सगळो देखाव तशाक तसो मनाच्या पडुचार पळयता आसतना म्हाका दोळो लागलो.

कोणेतरी दार धोडायलें. म्हाका जाग आयली. हावें दार काडलें.

- तुम्ही गोव्याहून आलात ना ? तुम्हाला खाली बोलावलंय.

- कुणी ?

- कोण आल्यायत भेटायला.

- असं ? मग पाठवून देकी इकडे

- चार-पांच बायका आहेत. वरती येणार नायत. तुमीच खाली जावा.

बायलो म्हण्टकूच वदळच्योच आसतल्यो. चार-पांच वांगडाच कितें करूंक ? आनी आतांच मेळून आयलां आसतना... हांवें शर्ट लकयलें आनी काजांत बटण धुकलीत हांव सकयल आयलों. अभिजीत आनी ताजी आवय दाराभायर उबीं आसलीं. वांगडा आनीक चार बायलो आसल्यो. तांच्या तोंडार आपापल्या भुरग्यांची काळजी म्हाका दिसली.

- 'काही गडबड जाली का ?' हावें येवचे येवन विचाल्लें.

- 'तुम्ही येवढे उपकार केलेत. आणखीन थोडा त्रास घेता का ? जरा आमच्या बरोबर शाळेंत चला.'

- तिकडे जावून काय करायचं ?

- तुम्हीच बघा हो. आमची मुलं यांच्याकडे ठेवून जातो आमी. त्यांनी नजर ठेवायला नको ? आता माझा पोरगा बाहेर आला. तुम्ही गोव्याची माणसं म्हणून आणून दिला. कुणी उचलून नेला असता तर ? रस्त्यावर कुठे गाडी-घोड्याला आपटला असता तर ? इकडे बंदोबस्त चांगला चांगला हाय म्हणून आमी इतक्या लांब पोराना घेवून येतो.

तांचेवांगडा हांव शाळेंत गेलों. भीतर सरपाचो दरवंटो भाल्यांनी आडायल्लो. गांधी तोपी घालून दरवंटी उबो आसलो. ताणे आमकां भीतर सोडले. शाळेमुखार लांबरुंद खेळांमैदान. मैदानाभायर भुरगीं वचचीं न्हय म्हूण चोंयवशीन अूच वण्टीसारकें काळया फातराचें दुरीग. शाळेभायलें जग पळोवपाखातीर दुर्गाक अँक बुराक लेगीत नासलो. आग्वादाच्या बंदखणीत आशिल्लेवरी हांव त्या वण्टींभीतर चलतालों. त्या माणकुल्या भुरग्यांखातीर त्यो बंदखणीच्या वण्टी अितल्योच अूच दिसताल्यो. ह्याच मैदानाचेर शिस्तीन उबी रावून भुरगीं सकाळी-पुढे चला; जिकू किंवा मरू-म्हणटालीं. अितलो कडक बंदोबस्त आसताना, तो भुरगो बोटवो घेवन भायर खंयल्यान गेला आसतलो ह्या कुवाड्याची जाप म्हाका सापडना जाली.

घण-घण करून मदले सुटयेची घंटा वाजली, तशीं भुरगीं भराभर धांवत मैदानार आयलीं. दरवंटीन भाल्यांचो दरवंटो ओडून बंद केलो. ऑफीसाच्या दारांत आमी उबी आसात तें पळोवन भुरगीं खेळचीं सोडून आमच्या भोंवतणी पुंजा जालीं. हेडबाई आयली तशी भुरगीं हळूहळू फाटी सल्लीं.

सगळीं बायलां अँकाफुडें अँक हेडबाईक उलोवंक लागलीं. ती मात वगीच रावून आयकताली. अिल्लो अिल्लो बायलांचो आवाज चडूंक लागलो, तेन्ना हावें तोंड घातलें.

'जरा थांबा. चूक कोणाची आहे हे कळल्याशिवाय तुम्ही त्यांना दोषी ठरवता आहांत. हे बरोबर नाही. बाईसाहेब अजून कांहीच बोलल्या नाहीत.'

'हें बघा' बाईचें आयकुपाक सगळीं वगी रावलीं. 'चार दिवसापूर्वीच तुम्ही ह्या मुलाचं नांव आमच्या शाळेंत घातलं. मी तुम्हाला सांगितले होते कि इतक्या लवकर त्याला शाळेंत पाठवून नका म्हणून. आईपासून दूर रहायचं ह्या पोराचं अजून वय झालेलं नाही आहे. चौवीस तास आईच्या कुशींत रहाणारा मुलगा अँकदम दूर रहायला लागला कि त्याला आईची आठवण आल्याशिवाय कशी रहाणार ? त्याला अजून सवय झालेली नाही. अँकदा आईला भेटावसं वाटलं कि मुलगा निला भेटायला काहीमुद्दा करायला तयार असतो. या वयांत तुम्ही त्याला शाळेंत पाठवता, यांत तुमची पण चूक नाही. ममाज करतो तेंच तुम्ही करता. मुलगा शाळेंतून पळून गेला यांत त्याचाही दोष नाही, कारण शाळेतील बाईपेक्षा स्वताच्या आईचीच माया मोठी असते. या ग्रहस्थाने त्या आईकडे नेवून सोडलं हा त्यांचा मोठेपणा. आम्ही तुमचे फार आभारी आहोत... तुम्ही मला विचारायला आलात हे तुम्ही चांगलं केलं. तुम्हाला तुमच्या मुलाची काळजी बाईपेक्षा जास्त असणारच. आता उरले मी. आईपेक्षा जास्त प्रेम मी त्याला देवू शकले नाही, यांत मी चुकले असेन तर मला क्षमा करा.

घण-घण-घण. परतून घंटावाजली, आनी भुरगीं आपापल्या वर्गांत धांवलीं. मैदान रितें जालें.

बालकविता आनी खेळगीतां

रचना : तुकाराम रामा शेट

१.
भूक भूक
भूक भूक
भिशू ऽ
म्यांव म्यांव
मावू ऽ
काक काक
काको ऽ
मामाचो हांव
भाचो ऽ

२.
सोबित बावली
सोबित बावली
म्हजेकडे रावली
खेळटां खेळटां
निसरोन पडली

पांय दुखतां
रड रडली
खाकू दितां
हांस हांसली

३.
माकडाचें लगीन

हून हून
उन्तांत
पावस
बिरी बिरी
माकडाच्या
लग्नाची

गाडी
हिरी हिरी

४.
आठो दिठो
(चाल : आठो दिठो)

आठो दिठो
पेर दिठो
पेरीवयलो
कीर दिठो

पिकें पिकें
पॅर दिठो
पॅरावयली
चोंव दिठो

५.
सूट बूट
हांवें घातला
सूट बूट

हांव चलतां
खट खूट

खट खूट
खट खूट

६.
चानी
चांव चांव
चा ऽ नी
झाडावयली
रा ऽ णी

फाटीर पाट
का ऽ लो
लिक लिक
दो ऽ लो
शेपटे गोणो
धो ऽ लों
चट बट
प ऽ लों

७.
पिकी पिकी
पिकी पिकी
आ ऽ मली
चानये दी
म्हा ऽ कां

कूट कूट
क ऽ णी
दितां हांव
तु ऽ कां

८.
पाखो

(चाल : आखो माखो)
उडटा पाखो
बसता पाखो

यो पाख्या
म्हाज्या पोरसां
फुलां ऽ तुले
म्होंव चाखों
फुलां ऽ तुलो
रंग माखों

९.

कोंमां कोंमां

कोंमां कोंमां
कोकोच कों ५
जाय तुकां
को ५ को ?

कोंमां कोंमां
कोकोच कों ५
जाय तुका
भो ५ बो ?

१०.

रथ

—अम अहा...
—अम अहा...

गजर कट
गिजिर कट
रथ आमी
खेळयतां

गजर कट
गिजिर कट
रथ आमी
धोलयतां

गजर कट
गिजिर कट
गजर कट
गिजिर कट

११.

आगगाडी

गाडी धांवता
गाडी धांवता
कूक कूक कूक
इंजिन फुडें
फाटी डबे

झूक झूक झूक
येया येयात
घंटा वाजली
घण घण घण

गाडी सुटली
खटक जाली
खट खट खट

गाडी धांवता
गाडी धांवता
कूक कूक कूक

१२.

कांव कांव कावळो

—कांव कांव कांव
कोण कोणाचो भाव ?
कांव कांव कांव
कोण कोणाचो भाव ?

—भाव आसा
भयण आसा
कोण कोणाचो
वांगडी आसा ?
वांगड्या हाती
आसा सावद

तं तुजो
घ रे सोद

यो कावळ्या
मार चोंच
हातांतली
घे ५ बोंच

१३.

वांटकुळचो घुंवाळचो

(चाल : या गो या)

या गो या
आमी हात
गुंथों या
वाटकुळीं
घुंवोन घुंवोन
खेळ खेळोया
आमी घुंवाळचो
काडोंया
आमी सकल
बसों या

१४.

ला ५ ला

लाला लाला ला ५ ला
लाला लाला ला ५ ला
मामा आमगेर येयला
मामान खाकू हाडला
मामी आमगेर येयल्या
मामीन पापूडी हाडल्या
हांवें पिपि खाल्ल्या
मामाक पापि दिल्या
लाला लाला ला ५ ला
लाला लाला ला ५ ला

Grow Vegetable Pulses and Oilseeds

1. Vegetable, Pulses and Oilseeds form an important item of human diet being rich in proteins.
2. Grow Pulses and Vegetable on hill slopes and rice fallow lands.
3. Groundnut can be grown on sandy and light soils.
4. Agriculture Department also conduct demonstrations on pulses and groundnut on Farmers' fields.

For technical details contact your nearest Zonal Agricultural Offices or the Directorate of Agriculture, Panaji-Goa.

Issued by -

Directorate of Agriculture

Govt. of Goa, Daman and Diu
Panaji-Goa

रागणे

- गजानन जोग

बिरो घाडी आपल्या तरनाट्या भुरग्यासयत ताकतिकेन भाऊ सरपंचाक मेळपाक चला. सरपंचान आपयला. बिऱ्याक खोम जाली. ते पांय झबाझब उखलतात. पुनव चारपांच दिसांर पावल्या. रात जावन कांय वेळ गेला. चान्न्याचो मंद मंद उजवाड निकतोक फांकारपाक लागला. अेका अेका रुखाची आकृताय ल्हव ल्हव चान्न्यात थीर जावन नदरेक पडपाक लागल्या. रातीत ल्हव ल्हव थंडी बळपाक लागल्या. वारो मात लेगीत ना. मोनेपणाचो सोपूत घालचो तसो सगलो आंवाठ वोग्गी आसा. अेकवटेन शेतवड आनी तीन वटांनी रानरुखानी कुडून उडयल्यावरी गांव मदीं आसा. आतां चडश्यो सगल्यो खोपट्यो न्हिवल्यात. गांवकारालीं दोनूय घरां आयज वोग्गी आसात. आयज झगडीं बेगीन सोंपल्यात. हालीच डांबर आंगार पडिल्लो किरपीण रस्तो वांकडो तिकडो आंगां म्होडीत वयल्या दोंगुल्लेकडेन वचपाक लागला, ताकतिकेन-ताकाय सरपंचाक मेळपाचें आसल्यावरी.

दोंगुल्लेर सरपंचाचे नदरेत भरपासारकें घर उबें आसा. हालींच तें वाडलां. चारांयवटांनी आनी उंचायेन. भाऊ सरपंचान ते सारकें करून घेतलां. घर आनी गोठो. दोनाकय शिमीट आनीं नळे.

थंय पावून बिरो मात्सो थांबता. सारके पळयता आनी मागीर फुडें सरता. सोप्यार चारपांच जण बसल्यात ते ल्हवल्हव आवाजांत कितेंतरी उलयतात.

‘भावसायब नात घरांत?’ बिरो विचारता.

‘आसात...यो... बस कसलें काम आसा? भावसायबांक मात्शें बरें ना. नाजाल्यार तुमी फाल्या येतात.’

‘हांव बिरो घाडी. माका रकाद धाडल्लो, म्हणोन हांव येयलां.’

मागीर सरपंचाचो ‘सेक्रेटरी’ भितर वयता. मात्सो वेळान भायर येवन सांगता.

‘तुमकां सगळ्यांक फाल्या येवपाक सांगल्यात भावसायबान. आनी तुमका दोगांक भितर आपयल्यात!’ अशें म्हणून तो बिऱ्याक आनी भुरग्याक भितर व्हरता.

ही कूड व्हडली आसा. थंयच्या उबेन बिऱ्याक मात्शे बरें दिसलें. भितर सरनाकुडें बिऱ्याचीं नदर देवाऱ्यार पडली. शिशाचो काळोकुळकुळीत कोरांथकाम केल्लो हड्डेंभर उंचायेचो देव्हारो. त्यामुखार हातांतल्या माळेचें मगी ओडीत भाऊ बसल्लो. ताच्या तोंडार नदर मारतगीर बिऱ्याक कळ्ळें हाचे कितेंतरी सामकें बिगसळलां सदाच झेत आनी नेट आपल्या नदरेंत तो बाळगून आसतालो. आयज ताची नदर...

माथ्याचो हुर्मल सोडोवन कुशीद दवरून बिरो म्हणयेर बसलो. फुड्यांत दुसरे म्हणयेर आशे. मेकळ्यो जाल्यो जटो ताचे मानेर पातळ्ळ्यो.

‘काय जाता तुमकां? कसलो तरास आसा?’

‘तें तुवें सांगपाचे’ भाऊ म्हण्टा. म्हण मनांत ताका कच्च जाता. केन्ना न्हय ती आयज भाऊक त्या अवताराची- ताच्या जटांची भिरांत दिसता. आयज मेरेन आपणे ह्या असल्या लोकांची फकाणाच माल्ली. केन्नाच इस्वाम दवल्लोना असल्या घाडयार आनी मांत्रिकार पुण...

बिऱ्या घाडयान आपलो सूर लायलो आनिक अेकेक घडणुको भाऊच्या दोळ्यांमुखारवयल्यात परत्यो अेकफावट फाटीफुडे चित्रां कशो नाचपाक लागल्यो.

० ० ०

त्याय दिसा लोकांची गर्दी आसली. वांयखातीर काय आड्या-खातीर सबसिडी मेळोवन घेवपाखातीर लोक आयलेले. मायभुनांचे झगडें चालूच आसलें त्यादिसानी. त्या दिसा आवाज मात्सो चडूच येतालो लोकांनी कितें जालां कांय विचाल्लें. ताका भावसायबान हांसत सांगले.

‘नाना, कांय ना! सदचेंच मांयसुनेचे समजना तुमकां? आयदनाक आयदन हें लागपाचेच’ अशें म्हणून भावसायब हांसलो आनी हें हें करीत आयलेले लोक लेगीत गेले. ते गेल्याबराबर भावसायबाचो सरपंचा हांसो नासोच जाला ताची नुरा बदली आनी भिरभिरत भितर सरून ताणे विचाल्लें.

‘कितें जालां ? आयज आनी कितें नवें उपासले ?’

‘तुमीच पळयात.’ ताची बायल हातांतलें आयदन आदळून दुसरे कुडीत वता. आवय आदोळेर बसून कितेंतरी शिंता. म्हातारो बापूय चुलीमुखार बसला. तो बाराय म्हयने आपलें आंग शेकयत आसता. तो खांकता आनी थंयच थुंकां. हांव म्हणटा, ‘तस्तांत थुंकात. दाव्या हातीकडेन दवल्लां अशे कितें करतात ?’

‘तुवेंच ताका माथ्यार बसयला ! सेवा कर ताची सेवा ! आतां हे दी ! आता ते दी... कित्याक ? घरभर थुंकाक ! वखदां सारखी घेवप ना पथपाणी करप ना .. फकत च्या पीत रावप. दीस पट्टो दोतोर दोसपट्टो दोतोर. तो दिता बरोवन गुळ्यांच्यो राशी. त्यो गुळ्यो काय घेवपाक तयार ना. बऱ्यो लागनात खंय, इंजेक्शनां दुखतात खंय ! ...’

‘आरे तशेंच जातारे म्हातारपणात ! ही पिराय ...’

‘कसली पिराय ? ... उलोवपाक कशे जमता ? पैर त्या स्पेशल दोतोरक हाडलो. ताका ताणे किदें सांगचें ?’

‘तो मेल्यार खंय हांव सुट्टलो... म्हण्टा कांय दिव नाका. इंजेक्शन गुळयो बऱ्याक पडनात... घेवंकना अशा गुळयांनी कंत्रेल भरून दवल्लां... आतां उसळ करून खायात त्या गुळयांची !’

‘खाता रे बाबा ! ती खावपाची उल्ल्या आतां’ दोळ्यांक पदर लायत रुक्माबाय म्हण्टा. हाली तिका खिणा खिणाक दोळ्यांक पदर वाडल्यान रडपाक लेगीत भिरांत. रोखडोच येता आनी म्हण्टा बंद कर, भायर आयकुपाक येता. लोक कितें म्हण्टले ? सरपंचाचे घर खंय ! अकेक फावट तिका दिसतालें. वचचें भायर जेन्ना कोणूय मंत्री बी येतात तेन्ना, आनी सांगचें तांका आड्डून ‘बरो बरो’ करून जाका घेवन तुमी सगले लोक नाचतात ताच्यो अकेक करण्यां कसल्यो आसात त्यो ! ... अकदीस तिणे सागलें लेगीत काकाक— आपल्या घोवाक

‘सांगतां अकदीस जग लोकाक घरांत कशी चलणूक हाची तें !’ काका दुखेस्त हांसलो आनी वोगी रावलो

‘कित्याक हांसनात ?’

‘आगो पिशा’ आता जग खंय पावलां ! सगल्याक सगलें खबर आसा ह्याच्या कडल्यान फायदो आसा देखून ताज्या फाटल्यान नाचतात. फाल्यां वतले आनिंक कोणाचेतरी पांय चाटीत ...’

आवय रट्टा तें पळोवन भाऊची तिडक कपलाक वता. ताका दिसता, म्हाका हिचो कळवळो येवचो देखून ही अशी रडटा अडेच !

‘आतां कितें जाले रडपाक ?’ मात लेगीत त्रास जावपाक जायना तुमकां ! कितले फावट सांगले काकाक— कर तुज्या कुडीत तुका जाय ते म्हणून ! पुण घरभर कित्याक हळशिक ? सारकें दिसना ताका, याद उरना, पावलसारकें पडना अशें आसतना कित्याक भोंवपाक जाय घरभर ? पैर कोनशांत ताणे घाण केली, केली मगे ? काय ही फट सांगता गे ?

‘आरे पुण चुलीमुखार धगाक बसपाची तांची संवय !’

‘जाल्यार तुमचे कुडींत घालात.’

‘खंयची आमची कूड ? खंयची ? ती सुपाच्यो, नाल्ल उडोवपाची ? हांव न्हिदचों ना त्या कुडींत ! कोणाक सांगतारे तूं हें ? म्हाका ? म्हज्या घरांत म्हाकाच जाणवाय ? ...’

इतले वेळ वोगी आशिल्लो काका पयलेच फावट उलयलो. ताच्या आवाजांत आकांताची तिडक आसली. तो हें उलयलो मात, ताका आकांत खोकली आयली. आदोळे वयली बेगीबेगीन उठून रुक्माबाय ताका धरपाक धांवली.

‘आतां पैली ऊठ चुलीमुखारचो आनी भायर कुडींत वच ?’ अशें नेटान म्हणत भाऊ फुडें आयलो आनी कुबेरत कांबरून शेकत बशिल्ल्या बापायक ताणे बळयां उठयलो. हातीक धरून वोडीत ताका भायर हाडपाक लागलो.

‘भा — ऊ — भा ऊ S S किते हें S S’ रुक्माबाय कळवळी.

‘तुमी मात्सो वोगी रावात पळोवया ! हांची तकली आनीक चड तापोवक नाकात ! अशें बायलेन म्हण्टकीत भाऊक आनीक मात्सो नेट आयलो आनी ताणे बापायक फोर्सान धरून भायले कुडींत पावयलो. भितर रुक्माबाय वण्टीक फाट तेकावन भितल्ल्या भितर रडपाक लागली. तिच्या रडपाचो आवाज लेगीत येनासलो. भ तल्ल्यान धाकलो नातू धांवत आयलो आनी ताणे विचाल्लें.

‘आ— जे... आ ज्जे कित्याक लट्टा ?’ हे म्हण्टना ताकाच रडपाक आयलें. त्या चारवर्सांच्या भुरग्याचें तें रडे आयकून रुक्माबायक कळवळून आयले आनी ती ताका घट धरून व्हडल्यान रडपाक लागली.

मागीर रोकडीच सून सणसणत आयली आनी तिणे धाकल्याक वोडून घेवन पांय आपटीत ती आसली तशी भितर गेली. परती-भायर येवन तिडकीन म्हणपाक लागली.

‘तुमी आतां रट्टात कित्याक ह्या मध्यानरातीर ? कसलें रडें हें ? सोबता तुमकां तें ह्या पिरायेर ? हाणीं कितें वायट केलां तुमचें देखून तुमी असो हटवाद मांडतात ?’

‘ताणे कांय करू ना गे बाये सायबिणी म्हजे ! आजून जायतें करपाचें आसा. सरपंचूच आसा... फाल्या आमदार जावपाचो आसा ... अख्ख्या गोंयचो संसार चलोवपाचो आसा तो... व्हड कीर्त मेळोवपाचो आसा तो. आनीक येकदीस आमकां घराभायरीं करून राज्य मेळोवपाचें आसा ताका... चार चलयांफाटलो अकटुको पूत न्हय तो अपुरबायेचो ! ...’

हें सगलें भाऊन आयकलां. भायरसून तिरमिरत तो भितर येता आनी म्हण्टा—

‘कितें जालां गे तुजे ? कसली अवदसा मुचल्या तुका ? तुका घराभायरे जावपाचे दुवाळे लागल्यात ? म्हज्या बायलेवांगडा नांदपाचें ना तुका ? ... ऊठ तर... धर तुजो रस्तो !’ भाऊन बचकुलाक धरून उखल्ली आनी वोडीत भायर हाडली.

‘तूं... तूं... सोड म्हजो हात. हांवूच वतां म्हज्या पांयांनी ! अशें म्हणत रुक्माबाय भायर खळ्यांत गेली आनी पेडेर बसून ल्हान

ल्हान भुरग्यासारकी हो हो करून रडपाक लागली. तिका पळोवन दांत चाबत भाऊन म्हटलें,

हें अशेंच चलपाचे आतां... जांवदी कितें जाल्लें तें ! ... तूं आतां भितर चल आनी म्हज्या पानार गोटे घाल- वेळ काडू नाका.

त्या बराबर बायल भितर गेली आनी बेगीबेगीन घोवाक वाडलो. ताका शिरो आवडटा खूब. तिकाय आवडटालो. शिरो त्या दोगांक दिनासतना आयज आपणाक खावपाक तो मेळ्ळो हाची तिका भितल्ल्या भितर खोशी जाली. भुरग्यांच्या हातीर मात घाले-पाचो उल्लो... आयज बेगीनूच न्हिदलीं तीं... जांव फाल्यां करचो. आतां कितें ? दिसपट्टो शिरो करूं येता... फाल्या आमचे हें आम-दार जातगीर तर कितें... धंयार धुमको ! ... ती सपनां पळयत पळयत जेवताली.

खूप वेळान आपल्या कुडींतल्यात भायर येवन ल्हवूय भाऊन अदमास घेतलो. दोगांय खळ्यांत आसलीं. म्हातारो म्हातारेक थातारून भितर येवपाक सांगतालो. मागीर ती दोगांय तांच्या कुडींत गेली. मागीर भितर येवन भाऊन भितल्लो अदमास घेतलो. बायल शिरो खावन सुस्त न्हिदली आनी व्हड्या आवाजान दादल्या-सारकी घोरेताली. भाऊन बेंद्री घेतली. आंगार पैरच्या सत्काराक मेळिल्ली शाल उडयली आनी ल्हवूच दार लावन घेवन तो पाळण देंवलो. आता ताचें पावल उमेदीन झबाझब पट्टालें.

काकाक न्हीद लागिल्ली सुस्त. रुक्माबाय मात रातभर हाथ-रुणार तळमळटाली. विचार करून तिची तकली फुटपाक आयिल्ली. आपल्या घोवाच्या सभावाची तिका व्हडवीक दिसली असो आसचो सभाव... रागाच्या वेळार राग... मागीर कांय ना... आता कशी सुस्त लागल्या न्हीद तांका... बरे आसा तांचे, ल्हवूच उठून तिणे ताचे कांबरून सारके केलें. दाराचो आवाज करी नासतना ती भायर खळ्यांत आयली आनी सरभोवतणचो वाठार शीतळ चात्रांत नदरे-खाल घालू लागली. सगलें शांतशीतल आसलें. रुखांची पानां-वालीचे कोंगरे. उजव्या हातीचो सातखांडी काजींचो दोंगोर... दाव्या हातीचे दोन हजार माडयाचे रसरसलेले कुळागर त्या घरांत पयलें पावल दवरीत मेरेनच्यो सगल्यो यादी तिचे भोवतणी झेंबाडो घालचो तशो नाचपाक लागल्यो. कितलोसोच वेळ ती खळ्यांत बसून आसली मागीर ती सवकास उठली. आतां यादीची भुतां नाचच जाल्लीं. आतां दोळ्यामुखार सगले स्पश्ट दिसतालें. अस्तमतेच्या चंद्राक तिण नमस्कार केलो आनी शांत मनान ती भितर घरांत गेली.

मागीर उदक तापोवन तिणे न्हावन घेतलें. घोवाक उठोवन ताका तोण धुवपाक गरम उदक दिले. तोण धुवन जायनाफुडें ताका च्या लागताली बेगीबेगीन तिणे रात्रीकुडीत वचून च्याक आदण दवल्ले. कत्रेलाक कुलप पळोवन तिका अेकाच वेळार तिडक आनी आपली काकळूतय आयली. घांट-वायनाचो गुंडो मारून कुलप फोडचें अशें तिका दिसलें. पुण तशे करीनासतना ती काकासायबा-मुखार वचून उबी रावली आनी जाता तितल्या थंडपणान तिणे ती

गजाल सांगली. कांय उलयनासतना घोवान ट्रंका कडेन वोट दाख-यले. तिणे ट्रंक उगतो केलो तांतूत हाताक दोन दवे लागले.

तशाय वेळार आपल्या घोवाविशी तिका अभिमान दिसलो ताच्या सांगातान अभिमानान घराची मालकिण म्हणून सारिल्ले दीस परते परते तिच्या मनांत घोळूंक लागले. तो नाका म्हण्टा आसतना ताका तिणे न्हाणवक फोर्सार केलो. ताका न्हावपाक मजद केली. देवाचीं पूजा करपाक मजद केली. तिणे तुळशीची पूजा केली. गोठ्यांत वचून गायत्रेक पायां पडली. मागीर गोठलां काडून तिणे तांची हातावयली ल्हानशी फांती घातली आनी आपल्या इल्याशा आंबाड्यात बेसबरी खोयली.

निकतेय भिनभिनतालें. आयज हारशांत पळोवन तिणे कुंकूम लायलो

‘आयज कितें गों ? कितें जालां तुका ? काकासायबान विचाल्लें आनीं तो आपल्या भितरूच हांसलो. आयज ती ताच्या आवडीचें काळेकापड न्हेशिल्ली. काळ्या आंगार धवी बारिक फुलां.

तिणे ताका वखद ओतून दिलें. तिणे दिले देखून तें पियेवचेच पडलें. तिका नाकाकशे म्हण ! वखद दीवन ती खाटीर मात्शीं लागीं बसली तेकून.

‘रातीं न्हीद बरी लागली तुमका न्हय ?’ तिणे विचाल्लें. कितली शीतळसाण आनी लागगूक त्या आवाजांत... ही आसा देखून हांव जीव धरून आसा. काका सायबान मनांत म्हटलें.

रुक्माबायन तांचो हात आपल्या हातांत घेतलो तेन्ना अजापान काका सायबान तिचेकडेन पळयले आनी म्हटले.

‘कितें गो ? म्हातारचळ ? आयज हें कितें चल्लां ?’

रुक्माबाय कांय उलय नासतना हांसली. पुण तिच्या दोळ्यांत आसल्लीं दुकां. काकासायब अजापान तिचेकडेन पळयत रावलो.

‘म्हजें आयकशात तुमी ? त्या पोरान जायतशें करूया आमी ! कित्याक तांका त्रास दिवप... आतां कितले दीस उल्ल्यात आमचे ? मृतशां वायट नात... वायट आमा तें म्हातारपण...

‘पुण तें कोणांक चुकलां गो !’ काकासायबान दुखेस्त आवा-जांत म्हटलें.

‘खरे आमा... आता आमी भायर खळ्यांत या. खळ्यांतल्या बांकार थंड शीतळ वाऱ्यार म्हाका न्हिदयात.’

‘रुक्मा ? हें कितें ? जिवाक बरें दिमना ?’

पुण कांय उलय नासतना रुक्माबाय उठली आनी भायर वच-पाक लागली. काकासायब तिचो हात धरून तिका आपले भशेन सांबाळून व्हरपाक लागलो. सरभोवतणच्या वाठारार अेक फावट नदर मारून ती बांकार न्हिदली.

‘तुमची... तुमची मांडी दियात.’

काकासायबान बेगीबेगीन तिका मांडयेर घातली.

‘तुमी... तुमच्या... तुमी जिवाक.

‘रुक्मा हय... रुक्मा हांवूय येतलो फाटोफाट.’ जिवाच्या आकांतान तिका कवळून धरीत काकासायबान म्हटले.

खऱ्यानीच काकासायब तिच्या फाटोफाट गे गे. दोन म्हयन्याभितर – दोन तीन दीस जोर आयलो. आनी तिसरे दीस राती न्हिदलो तो सकाळी उठलोच ना.

रुक्माबाय भायर पडली आनी त्या दिसासावन भाऊसायबाची न्हिद गेली. सदाच रातची- केन्ना केन्ना दिसाचीय आवय दिश्टी पडटा... आवय सोप्यार बसून आपल्या गुणगुणू आवाजांत देवाचे म्हणटा दोळे धापून घेवन... आवय तुळशीक प्रदक्षिणा काट्टा. आवय गच्च कुळागरातल्यान केळी माडयो माडांतल्यात आरपार येता... वाऱ्यार हुबल्यावरी येता. तिच्या व्हडल्या दोळ्यांत दुकां आसात. मळबाकडेन हात करून ती चलयणाऱ्याक विचारता... तिचे ते दोळे मोठे मोठे जातात... लागीं लागीं येतात. सामकें तेंकून दोळ्यामेरेन येतात...

घाडी अक व्हडली किळांचशी मारता आनी त्या आवाजान भाऊ सायब परतो त्या जगांत येता. घाडी खुदता. बायल ताका परत विचारीत आसा. घाडी सांगत आसा. मदी मदी खुदत

आसा.

‘रागणे... रागणे... रागणे पडलां.’

‘कोणाचें?’ – ती

‘जल्म दितले आवयचें... आवयचें’

‘कित्याक पडचें! जणअकलो हेंच सांगता कित्याक तिचे रागणे पडचे म्हण्टां हांव!’ आमी कितें कमी केलां तांका? म्हज्यान जाता तितली शेवाच केल्या... म्हज्या जिवाक बरे नासता तरीकूय आसतना शेवाच केल्या हांवें. आनी ताणीय बी.

‘पुण आसा... रागणे आसा...’

‘आसा जाल्यार तेका उपाय कितें? सांगात उपाय... जाता तितलो खर्च जांवदी- सांगात कितें करूया. कितलोय खर्च जांव पुण तांची तकली जाग्यार येवपाक जाय. ह्या मठयेंता शांती नंदपाक जाय... सांगात उपाय...’

‘तेका उपाय... तेका उपाय...’ बिरो परतो खुदपाक लागला. भाऊसायब थंय आसून नाशिल्ल्यासारखो वगी खाटीर पडून आसा. कुशीक बिऱ्याचो पूत कंठाळून कसो तरी बसला. भाऊसायब आपणाक खंयतरी चिकटयत म्हणपाची ताका आतां कांयच गॅरंटी ना.

Help, Protect & Preserve the Cultural Heritage

- Goa Archives preserves for prosperity the documentary heritage of Goa's past.
- Collections in Portuguese date back to the 15th century.
- It also has Marathi (Modi) – Halkannada and a few persian documents throwing light on the relations of the portuguese with Marathas, Hyder, Tipu, Sundas and Bhonsles of Sawantwadi etc.
- The collection also contains a few documents in Chines and Vietnamese scripts.
- Goa Archives has its own well-equipped preservation Unit for the scientific preservation of documents.
- It also has a modern microfilming, photocopying and xeroxing equipment.
- This is your Archives and you can enrich it by donating your valuable collection of private papers.

VISIT GOA ARCHIVES ALWAYS

Issued by :-

Directorate of Archives

Archaeology and Museum,

Government of Goa, Daman and Diu.

Phone : 3232

तो पिसो !

— गोकुलदास प्रभु
कोचीन

हांवे दोळे अगडले. फांतोड्याचो तरगो अुवाड दोळ्यांत पडलो. रास्त्यावेल्यान मोटोर गाडयो वचूंक लागल्यात. मनसाचें अुलोवपय आयकूंक येता. हांव माथें अुबारून पळयलो— कोणूय अुठूक ना. ह्या दुकानाच्या जेगलेर सगळेच सुस्त न्हिदेंत आसात.

अुठूं ? —नाका. बेगीन अुठून आनी ताकतिकीन करपाचें कितें आसा ? हांव कूस बदलून अुजवाडाक फाट केली आंग मोडलें. माथ्यावेल्यान कापड ओडून पांगुल्लें. जांगे मदें हात शिरकायले. आनी दोळे धांपले.

सट करून अुगडास जालो— आज आयतार !

आज आयतार आनी अिगर्जांत लोक सकाळींफुडे येतात. अिगर्जांत सकाळचे साडी पांच साकून साडी धा मेरेन मीस चलता. मिलागिरीस अिगर्जेत बेगीन पावंक जाय. मिलागिरीस म्हळ्यार मोटी अिगर्ज. चौकाळ तोंड करून, मुखेल रस्त्याचे देगेर मिलागिरीसचे हळदुवें बिलडींग. आतां ताजे दारांतल्यान भक्त भितर सरतात आसतले. थंय पावंक जाय. रोखडेंच.

हांव अुठलो. पांगरूक घेतिल्लें कापड खांदार वेस्टायलें. माथ्याकडेन राखिल्लीं व्हाणां पावलांर चडयलीं. अुश्या भाशेन दवरिल्लो पोटलो खाक्यांत घेतलो. आनी बडयेर तेंकून हांव अुबो जालो.

मिलागिरीस— म्हाका थंय जितले पैसे मेळटा, तितले आनी खंयय मेळनात. मिलागिरीस गिरेस्तांचे प्रार्थनेची सुवात. थंयची आयताराची मीस म्हळ्यार म्हजे भाग्याचो सुवाळो. म्हजें भाग्य-भिखार्यांचें !

भाग्य म्हण्टकच म्हाका अुगडास जाता त्या मनसाचो. तो कोण म्हाका कळना. दर आयतारा म्हजे मुखावेल्यान तो अिगर्जेत येता. भायर वतना तो सगळ्या भिखार्यांक भीख घालता. दूसरे मनीस फसत धा पयशे वो चार आणेच म्हजे मुखावेले लुगटार घालतात; पुण तो मनीस आमका आठ आणे दिता. लायनीन प्रत्येक भिकार्याकडेन येवन मुखार रावता, बॉल्सांत हात घालता आनी

आमचे नीट केल्ल्या हातांत आठ आप्यांचें नाजाल्यार अेक रुपयाचें नाणें दवरता. आमची ताका अकांताची काकुळट दिसता जायत. आमचे मुखार रावतना तोंडार मायेस्त हांस फांकता हांवें पळेला.

तो कोण ? —हांवे जायते फावट येवजिलां. ताका मात आमचेर अितली माया दिसूंक कितें जालें ? हांवे ताका दर आय-तारा पळेलां. आनी दर आयतारा सकाळीं हांव मिलागिरिअकडेन वचूंक भायर सरनाफुडे म्हाका ताजो अुगडास जाता. पुण तो कोण, तें म्हाका अजून कळूंक ना. बाकीचे भिकाऱ्याक तें कळचें नाका. आनी तांकाय कळना. 'तुमी कोण' अशें त्या मनसाक विचारूंकय जमना.

म्हाका दिसता, तो मनीस म्हजे वरीच भिखारी आशिल्लो जायत. मागीर तो भाग्यान ना जाल्यार कश्टान दुडुवांकार जालो. पुण ताका आपले कश्टाचो अुगडास जाता, देखून आमची माया आसूयेत. ना जाल्यार तो व्हडलो दुडुवाकार जावनय ताका भुरगीं जालीं ना जायत... अेक चलो वा चली जावचें म्हणून तो चुकय-नासतना अिगर्जेक येता आनी आमचे सारखेल्यांक भीक घालून देवाची दया जोडूंक सोदता...

मिलागिरीस. भक्त भितर वतात. अिगर्जे मुखार रस्त्याचे देगेर भीख मागपी लायनीन बसलांत. हांवच अुसरां पांवलो दिसता. आतां अिगर्जेतल्यान भायर येवपी म्हजेकडेन निमाणेच पांवतले. आसूं, आसूं...

हांव बसलो. पोटलांतल्यान परणे लुगट काडून मुखार पातळायलें. अलूमिनियम आयदनांतले काय पैसे लुगटार शिपडीले. आनी हांवे अिगर्जेच्या भायर भितर वचप्यांकडेन नम्रतायेन, काकुळटेची मागणी केली—

— मांय, मांय !

दर मनीस लागी पावतना म्हजो हात नीट जालो आनी आवाज ल्हवू वयर सरलो—

— बाबानो, बाबानो... मांय...

म्हाका खबर आसिल्लें की हांव ताका अुलो मारपाची कांयच गरज ना. म्हजो काकुळटेंचो अुलो आयकूनय आयकूंक नाशे साबार

लोक मुखार वताले. कांय जाणां हांव नुलयत बसूनय म्हजे मुखावेले लुगटार पैसे घालताले.

हळूच अजुवाड चड जायत आयलो. अक मीस सोंपतकूच लोक भायर वताले आनी अगिर्जेंत दुसरे मीसाची सुरवात जाताली. हांव म्हजे मुखावेल्यान वचप्यांक 'मांय मांय' 'बाबा, बाबा' असो अलो मारीत बसलो. हांव प्रत्येक मनसाकडेन आस्तेन पळेटालो. कांय जाणानीं म्हजे मुखावेले लुगटार पयसे घाले. चडांत चड जाणां म्हजी आनी म्हजे सारखेल्यांची पर्वा करीनासतना फुडे गेले. मागीर हांवय तशें कोणाकडेन लक्ष्म दीनाशें बसलों. पुण कसलो तरी अणुाव दिसतालो.

बेगीन म्हाका त्या अणुावाची स्पस्ट जाणविकाय जाली- हांव जाची वाट पळेत हांगा बसलां, तो अजून दिसलो ना. तो अगिर्जेंत वतना व मीस जाल्ल्या अणुांत भायर येतना पळोवंक मेळ्ळो ना. आज तो येवंक ना ? आनी येवंचोय बी ना ? - म्हाका दुबाव जालो म्हजे मुखावेल्यान वचपी मनसांक हांव नम्रतायेचो जो अलो दीवन म्हजे दळिद्री आवतिकायेकडेन लक्ष्य ओडटालो, तो अलो फुटना जालो. मात संवयान हात नीट जावन अल्लो. आतां हांव अगिर्जेंत भितर वचपी मनसांची पर्वा करीनासतना भायर वचपी दादल्यांकडेन लक्ष्य दीवन रावलो.

वेळ जायतो जालो आनी वोट हून जावंक लागलें. आतां रस्त्यावेल्यान व्हड आंकड्यान मनसां आनी मोटोर वताल्यो. अगिर्जे भितर मीस चालू आसिल्ली. थंयच्यान जायते जाणानी अकच-सुरान गायिल्लो प्रार्थनेचो आवाज वयर सरलो. अदीं मदीं पाद्रीचीं अतरांय आयकूक येताली. म्हजे मनांत जाल्यार अकच विकार आसिल्लो- निशेंषणीचो. म्हजे भाग्याचो तो मनीस आज येवंक ना. तो आज येवंचो ना. हांव मन मोडून बसलो. ना. तो आज येवंचो ना, तो आज येवंचो ना. आज येवंचो ना. आयचो दीस फुकट-वतलो-फाटले आयतारा अणुांतचे दिसावरी व्हडले कांय जोडी-नासतना. निर्भाग्याचो दीस !

अगिर्जेंतल्यान मनसां भायर येतात, मीस सोंपलीं दिसता. आतां मेरेन वोगी बसिल्ले दुसरे भिकारी जागे जावन बसले. तमो हांवय बसलो. हांव लायनीच्या निमाणेकडेन बसिल्ल्यान फकत रस्त्यावेल्यान अगिर्जेंत वचप्यांचेच नदरेंत पडटालो. भायर वचप्यांक हांव बेगीन दिसनासिल्लो. हाका लागून आज अणुेच जाणांनी पयसे घाल्ले. तरीय आतां म्हजे मुखावेल्यान मनसां वतना हांव वोगीच बसलो. तांचे लक्ष्य म्हजे कडेन ओडूक दिसलें ना. अितलें न्हय, म्हाका तांचे मुखार हात नीट करूक लेगीत नाकाशें दिसलें. अक अस्पस्ट कारणाक लागून म्हजे भितरूच हांव रडलों.

प-पळय ! पळय-

तो ! आरे तो-तोच !! तो येता !

तो येवंक नाशें हांवे धरिल्लें. आतां पळय, तो भायर येता. दाराकडेन बसपी हांवे पळयनासतना तो केन्ना भितर सरलो ?

तें आसूं. तो आजय आयलो. तें पुरो. यो, म्हजे देवा, म्हजे

भाग्य विधाता, यो हांव तयार जावन बसलो. आतां म्हजे हातार आठ आण्यांचे वा रूपयांचें नाणें पडपाचें आसा. म्हजे बरीच बाकीचे भीक मागपीय तयार जावन बसले.

हांव पळेत बसलो-तो हळूच चलत येतालो, आमचे कडेन पांवतना सदांभाशेन ताणे बॉल्सांत हात घालो आनी मोडचें काडून दर अकल्या भिकाऱ्याच्या हातार दवल्लें. म्हजें कडेन पांवतना ताणे परतून बॉल्सांत हात घालो. हांव ताजे तोंडाकडेन पळेलो. विचित्र कांयच दिसलें ना. पुण तो आमचे कडेन अितलो वेळ रावता, तेंच म्हाका विचित्र दिसलें.

ताणे बॉल्सांतल्यान हात भायर काडलो. आनी हांव निशेंलो. तांतूत पै. नासिल्ले-

'मोडचें नाशें दिसता मरे' - तो म्हळळो.

-हांव हांसलो. आनी मोनेपणानीच ताका सांगले- बारीक-साणेन पळय सायबा. आसतलें पळय.

म्हजो विचार आयकल्यावरी ताणे दूसरें बॉल्सांत हात घालो अक नाणें म्हजे हातार दवल्लें. हांव तें म्हजे दोनय हातांनी घेतलें. दोळे धांपले आनी धांपिल्ल्या दोळ्यांचे पात्तोड्यांक तें लावन म्हजी कृतज्ञताय परगटायली. परतून दोळे अगडून पळयलो. आनी म्हजें काळीज अडून वयर आयलें. म्हजे हातांत ताणे घाल्लें नाणय आसिल्लें दोन रूपयाचें ! म्हजे मुखावेले लुगटार पडिल्ले सगळे पैसे अकठावन पळेल्यार दोन रूपय आसचे नात. पुण ताणे म्हजे हातांत घाल्ल्या दोन रूपय ! दोन रूपय !

हांव तजे कडेन पळेलो. आतां तो धावीस फुट पयस पाविल्लो. हांवे तें नाणय परतून पळयलें आनी म्हजे कपडांत बांदून दवल्ले. म्हाका मोटे मोट्यान हासन दिसलें. अठून अडक्यो मारीन दिसलें. तो गेल्ले वाटेवेली धूळ आंगार घेन दिसलें.

कांय वेळान म्हाका अशेंय दिसलें-ताणे तें नाणय म्हाका चुकून दिल्लें जायत. तें नाणय आठ आण्यांचें व अक रूपयाचें म्हण धरून ताणे दिल्लें जायत. ताणे नेण्टनाच चूक केल्ली. जायत ताका आपोवन विचारूक जाय आशिल्लें. तें केल्लें ना. अक बरे मनसा-कडसून म्हाका फावना तितले चड पैसे हांवे घेतले. हांवे ताजे पैसे चोरले. हांवे ताका फटयलें. व्हय, हांव चोर. हांव फटींग. हांव आतां भिकारी अुरूंक ना.

पुण ... हांवे खंयच्यानच ताका फटयलें व्हय ? हांवे ताजे पैसे चोरले ? 'म्हाका दोन रूपया दी गा, -अशें हांवे ताजेकडेन सांगलें ना. हांव आज ताजे मुखार हात लेगीत नीट करूक ना. ताणें आपशेंच बॉल्सांत हात घाले. बॉल्सांत हाताक सांपडिल्ले नाणें ताणें आपशेंच काडलें आनी जाणा जावन म्हजे हातार घालें. ताणे तें पळेनासतना म्हजे हातार दवल्लें खरें. पुण तें नाणें दोन रूपयांचे अशें खंयचय कुडुचाक कळटलें. तितले व्हडले नाणें तें. जाणा जांवनच ताणे अितलो चड दुडू म्हाका दिलो. म्हजी चूक ना. म्हजी चूक नाच. हांव कितें करूं ? -तो पिसो !

म्हाका आवडलेल्यो कांय कोंकणी कविता

- अशोक भोंसलो

कविता कोणाक आवडना ? जो मनीस रसिक आसता ताका कविता आवडटल्योच ! फकत कवितेकडेन पळोवपाची नदर जाय. कवितेचे रसग्रहण करचेली आपल्याकडेन तांक आसूंक जाय. दुसरे नदरेन पळयल्यार आशय-विशय, लय-ताल हातूंत परिपूर्ण आशिल्ली कविता, 'बरी कविता' वा 'आवडलेली कविता' अशेंय म्हज्यान म्हणूंक जावंचेना. मागीर ती कविता खंयचीय आसूं, खंयचेय भाशेंतली आसूं वा कोणाय कविची आसूं ! कोंकणीतल्या नामनेच्या कविच्यो गाजिल्ल्यो कविता सगळ्यांक आवडटल्योच हातूंत दुबाव ना. म्हाका जायत्या कविच्यो, जायत्यो बऱ्यो-बऱ्यो कविता आवडल्या.

पुण आयज हांव ज्या कविच्या दोन कवितां विशीं सांगूंक सोदतां त्यो सामक्यो वेगळ्यो. म्हाका आवडलेल्यो ! मनापासून आवडलेल्यो गुरुदास परवाराच्यो दोन कविता.

गुरुदास परवाराच्यो 'वाजोण्ये' आनी 'कावळो' ह्यो दोन कविता भौ. तुकारामबाब शेट हाणीं 'कोंकण टायम्स' च्या 'चवथ-स्वातंत्र्यदिन १९८६' अंकांत छापल्या. त्यो कविता वाचल्यो तेन्ना दिसलें - ह्यो कविता गुरुदासानूच बरोवंचेल्यो. कोणेंय नामनेच्या व्हड अशा कविन त्यो कविता बरयल्ल्यो जाल्यार म्हजे नदरेन त्यो किर्कोत.

गुरुदासाच्या त्या कवितांनी लय-ताल वा गेय म्हणटा ती आसाच. आशय-विशय म्हणटा तोय आसा, पुण चड म्हत्वाचे म्हळ्यार त्या कवितानी सामाजीक जाणीव आसा. गुरुदासान अेका समाजांतल्या लोकांची अरुखी 'जीण' त्या कवितांनी अुबी केल्या.

फाटीं अेकदां पुंडलीकबाब नायक हांच्या सत्कारा वेळार भौ. रविद्रबाब केळेकार, पणजे स्वामी विवेकानंद स्मारक सभाघरांत पुंडलीक बाबा विशीं अुलयल्लें म्हाका घट्ट याद जाता - 'पुंडलीक खंयचे जातीचो-खंयच्या समाजांतलो तें म्हाका लागना. पुंडलीक कितें बरयता तें म्हाका लागता. पुंडलीकाचे साहित्य भारतीय भासांमदीं मोडटा कांय कितें हें म्हत्वाचे.'

पुण हे घटकेक रविद्रबाबाळो वयलो विचार म्हाका मात्सो कुशीक दवरचो पडटा. गुरुदासाल्यो 'वाजोण्ये' आनी 'कावळो' निखटचो कविता म्हण पळोवं नज. त्यो ताचेपासून, ताचे जाती-जमाती पासून वेगळ्यो काडूं नज. घडये गुरुदास त्यो कविता स्वता जगला आसत. ताचे बांधव त्यो कविता जगल्या आसत वा हे घटकेकूय जगता आसतले. म्हणटकच जाती-कातीचो नाअिलाजान म्हाका हांगसर उल्लेख करचोच पडटा.

आमी म्हणटांत- 'हम सारे हिन्दू अेक है।' हिन्दू धर्माच्यो संस्था कितें करतात जाणां- वरसांतल्यान अेका खंयच्यातरी देवळांत वचून सत्यनारायणाची पुजा बांदतात. ते पुजेक मुद्दाम सोदून म्हणटा तसो कोणा चामराक वा म्हाराक येजमनी म्हूण बसयता. चडांत चड कितलो वेळ ?- अेक वर. त्या अेकावराक आमी सगळे हिन्दू अेक. मागीर अुरिल्ल्या वर्सांतले ३६४ दोस आनी तेवोस वरां तोच येजमनी चांमार वा म्हार. सकल्या जाती जमातींतले म्हार-चांमार-भंगी म्हण तें सामकें किर्कोत. पूजा जातकच त्या म्हारा-चांमराक कोण गा विचारता ? हें अेक आंग गुरुदासाच्या कवितांचे म्हजे नदरेन हांवें विस्काटायलां.

हांवें म्हजे तुटिल्लें जोतें शिवलां म्हण म्हाका कोण केन्ना चांमार म्हणचो ना. हांवें शिंगम्याक धोल-तासो वाजयला पुण केन्नाच कोण म्हाका म्हार म्हणचोना. मानीच्या वेळांची सुपां-वल्ल्यो विणपाचे काम शिकतल्यांक सरकाराची अुद्द्योग खातीं खास प्रशिक्षण दिता. जे कोण ते काम शिकता तांकां कोण म्हार म्हणनात. पुण गांवांत आदीपासून ज्या घराक 'म्हाराले घर,' ज्या वाड्याक 'म्हार वाडो' म्हण पाचारतात तो म्हारवाडोच आनी म्हारालेंच घर. ताका करूंक मागीर ताणीं सुपां-वल्ल्यो. त्या म्हाराल्या घरांतलो भुरगो केदोय व्हड आसूं. जांव दोतोर, जांव अँडव्होकेट. 'दोतोराले घर,' 'आदवोगाताले घर' अशें केन्नाच म्हणचेनात. 'म्हार तो म्हार' अशे तरेन तांकां तूच्छ लेखप. देखून गुरुदास म्हणटा-

भौव कश्टांनी धोटयेर केलो

देखून कोगळेबाये आसरो जालो

तरूय साबार लोक म्हणटात

कावळो हांव जगावेलो.

दुसऱ्यांक कावळो म्हणचेली वृत्ती, हीन लेखपाची आमचे मदली वृत्ती केन्ना ना-नपयत जातली कांय ?

अेका वेळार म्हारां-चांमरांक जमनीर थुंकाक पासून बंदी आसली. तांकां गळ्यांत गाडगो घालचो पडटालो खंय ! ही परिस्थिती आतां नासली तरी दलित जातितलो म्हण कळल्यार आनी खामा खेड्यां-गांवांनी ह्या दलितांक अजुनूय पत्रावळीचेर वा केळिच्या 'पवित्र' पानाचेर आंगणांत वाडटात.

ज्या अन्नार जीव जगता तें अन्न अेकूच. वाडपीय मनीस-जेवपीय मनीस. घरांत बसून जेवतल्यांचे रक्त तांबडें. मागीर कित्याक हो आमचे मदीं पंक्तीभेद ? कित्याक हो मनशांमनशां-

मजगतीं वेगळेचार ? 'दलीत' म्हण तांकां हो शाप ? तांच्या कट्टलार कांय कोणे जात-कात कातोवंक ना ! ह्याच खातीर विद्रोह भावनेतल्यान गुरुदास म्हणटा जांवये -

भायर पडटा पत्रावळ

जमता आमची 'गोत्रावळ'

म्हजे कुळ, पोसलां हांगा

खावन भिकेचो आवोळ-निवोळ.

गुरुदासाच्यो ह्यो ओळी काळजाक पिवळे घालता. दोळ्यांतल्यान दुकां व्हांवयता. वेगळे तरेन कविता जोखल्यार- 'पत्रावळ, गोत्रावळ, आवोळ-निवोळ,' ह्या अुतरांनी गेय वा छंद सादला. निमणे ओळींतल्या 'आवोळ-निवोळ' ह्या अुतरांनी सुंदर अनुप्रास सादला. गुरुदास आपले कवितेन जड-जड, कठीण अुतरां वापरून भडकपणा हाडिना. गुरुदासाचे सादद्या आनी सोप्या उतरांतले सुंदर काव्य !

ऐका काळार पोर्तुगेजांनी हिन्दूक बाटयले. कशें ?- बांयत अुण्याचो कुडको अुडोवन, घरार शीत वा मांस अुडोवन. आनी ते हिन्दू बाटले- क्रिस्तांव जाले. पुण आयज आमी गायचे- धुकराचे मांस खातात, सोरो पितात. पुण आमी क्रिस्तांव जायना. कित्याक- आमी हिन्दू. आमी सगळे करून सगळ्यान श्रेश्ट. हीच आमची वृत्ती. आनी ह्या हिन्दू भितर-अमको बामण, अमको वाणी, अमको खारवी, तमको चांमार, तमको म्हार. ह्यो आमचे मदीं वेगवेगळ्यो जाती-काती. म्हणुनूच गुरुदास म्हणटा जायत-

जात म्हजी सुकण्याची

जीण म्हजी दुखण्याची

करतां कोणूय पिडदान

कावळ्या पोरान पयलो मान.

ह्या वयल्या ओळीनीय गेयता सादल्या. गुरुदास आमकां, कावळ्याच्या पोरान पिडदानाचो पयलो मान मेळटा ही खबर सांगता आसतनाच, आशयावांगडा कवितेंतल्या नकसूद अुतरांची सोबाय दाखयता. शब्दकोशांत हजारांनी उतरां आसलीं म्हण म्हजे नदरेन तो शब्दकोश 'कविता' न्हय. पुण त्याच शब्दकोशांतली अुतरां जो अशेतरेन मांडटा कि तांतूल्यान मुक्त आनंद दिवपी काव्य जल्माक येता. त्या काव्यांतल्यान आपली सुंदराय-सोबाय, सुख-दुखां व्यक्त करता. भावनांचो आविश्कार घडयता. हें काम अुतरांकडेन खेळपीच करूंक शकता. जाका ल्हवपीक काळीज आसा. आपलो विचार लोकांमुखार दवरचेली तांक आसा. आनी हें काम गुरुदासान भेस बरें केलां.

गुरुदास 'वाजोण्ये' हे कवितेंतल्यान शिगमो, जात्रा, गडे होळी ह्या सणां-परबो आनी अुत्सवांनी आमकां भोंवडावन हाडटा. पुण ह्या प्रतिकांतल्यान आनी प्रतिमांतल्यान गळ्यांत धोलूक घालून तें वाजोवपी कवितेंतल्या हिरोचें चित्र आमच्या मुखार अुबें करता. गांवां-गांवांनी हें धोलूक बडोवचेलें काम म्हाराल्या भुरग्यांचें वा मरूंक तेकिल्ल्या म्हाताऱ्यांचें. खंयच्या तरी गांवांत, खंयच्या तरी गड्यांचे वा दिवजांचे जात्रेक हें चित्र आमी पळयलांच. आनी ' तें

धोलूक बडोवपी गांवांतलो म्हार,' अशें जायत्या जाणांनी म्हटलांच आसतलें.

कांय वर्सांनी आमी अेकविसाव्या शेंकड्यांत अुडी मारतले. हें विज्ञानाचें जग. कॉम्प्युटराचे जग. लोक चंद्रार-मंगळार पावले. ' ट्युब बॅबी ' जल्माक येवंक लागलीं. तरी आमी कितें करतात ? -आमच्या भुरग्यांक दिश्ट जाल्या हे अंधश्रदेन आयतार-बुधवाराक म्हाराक आफोवन दिश्ट काडूंक लायतात. गांवचे देव-देवसपण घट जावंचे हे समजूतीन म्हाराक गांवच्यो सिमो दाळपाक धांवडायतात. हाचो अर्थ आमी विज्ञान युगाक फाट करून, अंधश्रदेन परत्या पावलांनी चलतात, अशें हांवें म्हळ्यार लटीक जावंचेना.

गांवचे गारारे गालून, शिमो दाळून दिश्टी काडून, 'वाजोण्ये' कवितेंतल्या ' हिरोक ' कितें मेळटा ते गुरुदासाच्याच अुतरांनी पळयात-

होळये मुखार धोलूक वाजय

गड्यां मांडार गड्यांक नाचय

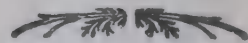
दिवजाची जात्रा सोबय

तुकां तेल मेळटलें.

निमणे ओळींतले ' तेल ' कसलें ? तर अितलेंय सगळें करून धोलूक बडयतल्या हिरोक कट्टीभर सोरो. हीच ताची बिदागी ?

पुण गुरुदासाक तेल मेळटले सगस्पती मंदीरांतले. तीच सरस्पत ताका तीर्थ घालतली. ह्यो ताच्यो दोन कविता ताच्या काव्याची सुलूत, अशें म्हजे स्पश्ट मत.

गुरुदासाच्या ह्या दोन कवितांचो कोंकणी चळवळीचे नदरेन विचार करून पळोवया.- आयज सगळ्या समाजांतले तरनाटे आप-आपल्या समाजाचे प्रतिनिधीत्व करून कोंकणीत बरयतात. आप-आपल्या समाजाची सुख-दुखां कथा-कवितेंतल्यान व्यक्त करतात. अशें आसतनाय भौसाची भाशा कोंकणी न्हय म्हूण सांगत लोकांचीं दिशाभूल करपी म्हाचांडाळ आमच्या गोंयांत आसा. तांच्या सोडार ह्या गुरुदास परवाराच्यो कविता मारून कोणेंय विचारचे- कोंकणी बगर आनीक खंयचे भाशेतल्यान गुरुदास परवार अितल्यो बऱ्यो कविता बरोवंक शकतलो ?

(प्रत्यक्ष जीण जगलेल्या गुरुदासान आपल्या ' वाजोण्ये ' या कवितेतल्यान आपली काणी, पिळग्या-पिळग्यांची काणी नायल्या. दिवजांच्या जात्रेंत ताच्या तोंडात वाजोण्ये आसा आनी तो तांतुतल्यान स्वताचे गीत वाजयता अशें चित्र मुखार येता. आपल्या दुखांचे सूर काडटनाच आपल्यो भावभावनाय आळयल्यात; जशें कांय ताचे काळीजूच लय ताला वांगडा शब्दाचे सूर जावन येयलां. आशय आनी अभिव्यक्ती अेकरूप जाल्ल्या या कवितेक लोकगीताचे मोल फावा जालां.

-संपादक)

कोंकणी भाशेवरवी गोंयकारांक लाभ

— मनोराय नायक

कोंकणी ही एक खूप पोन्नी भास. ती भारतांतल्या हेर भाशां वांगडची. तांचे सारखीच समृद्ध. तिचेंय मूळ आनी कूळ संस्कृत भाशेचेंच. तिच्यांतय भरपूर शब्द भांडार आसा. तिणे संस्कृतापासून आपली चूल केन्ना वेगळी केली खबर ना. पुण तिणे आपली अशी खाशेली संस्कृती, अस्मिता निर्मिल्या. अडीअडचणीचेर मात करुन ती तिगोवन दवरल्या. हेंच तिचें व्हडपण. हांगाच तिचो खरो कस लागता. ती भारतीय संस्कृतीचें एक आंग जावन आसा. हें आमी विसरूंक फावोना. तिणे आपले ताकती प्रमाण कोंकणी मनीस घडयला. ताका व्हडपण हाडलां. आता तो कांयसो व्हड जातगीर तिचे उपकार विसल्ला आसत. पुण केन्ना ना केन्ना तरी ताच्या अंतस्करणांतल्यान तेका तेची जाण जाल्याबगर रावची ना.

कोंकणी ही कोंकणी मनशाची निजाची भास. मागीर तो हिंदू आसूं, क्रिस्तांव आसूं नाजाल्यार मोयर. कोंकणीक तो विसरूंक ना. कोंकणीन ताका विसरूंक ना. दोगांयचोय ताळमेळ जाल्लो आसा. हाली कांय म्हाभाग न्यूनगंडान झपाटल्यात, तांका कोंकणी आपली आवय भास म्हणपाक लेगीत लज दिसता. पयले सुवातेर तांका तिची सेवा करपाची वाव ना. कारण सोपें. तांका बाजारांत हेर भासांनी बरेंयल्लें तयार साहित्य वाचूंक मेळता. ते परके भाशेवरवी व्हड व्हड फटाशो मारतात पुण स्वतःच कोंकणीत तसलें साहित्य निर्मपाक खंय तरी कमी पडतात. तांका घाम गळोवपाचो ना. सगले कितें आयते मेळिल्लें जाय.

कोंकणी खूप आर्थिक भास खरी. पुण तिचे जिणेंत वैभव पळोवपाचे दिस खूप म्हळ्यार खूपच अतारां आयले. तिका शब्दांनी कोरून दवरपाक तिचे पूतधुव अनमनले. मदी तेराव्या कांय बाराव्या शेकड्यांत कांय जणांनी यत्न केलो. सतराव्या शेकड्यांत तर कांय पुस्तकांचे अल्लेख मेळता. १५१० क गोंयांत फिरंगी आयले आनी ताणी कोंकणी भाशेचेर खूप अन्याय केलो. पयले सुवातेर गोंयांत पावतगीर ताणी लोकांक बाटोवपाक सुरवात केली. फिरंगी हे सिपाय आसले. ते गोंयांत कमी संखेन आसले. देखून ताणी आपले बळगे वाडोवपाखातीर लोकांक बाटोवपाचे काम चड नेटान हातांत घेतले. ते वेळार लोक खूपच अंधश्रद्धा आसले. पावाचो कुडको बांयत उडोयलो म्हणतगीर, ते बांयचे उदक खावपी मनीस बाटलो अशे

समजताले. अशे तरेन मूळ हिंदू आशिल्ले लोक दोन पंगडांनी वांटून गेले. बाटलेले ते क्रिस्तांव जाले आनी बाटूं नासले ते हिंदू उल्ले. कांय हिंदू ते वेळार आपआपलो देव घेवन गोंय सोडून भायर कारवार, कुमठा, मंगलोर, कोचीन, रत्नागिरी, मुंबय बीन पळून गेले. हाचो परिणाम कोंकणी भाशेचेर खूपच जालो. कोंकणी फुलपा वेळार करपत गेलो. ती पुस्तकांनी शब्दारूपान येवपाचे सुवातेर फकत जीभे पोतारुव केळत अल्ली.

फिरंगी बरेच धुर्त आसले. ताणी हेरले की जर कोंकणी भास फुलत उल्ली जाल्यार तांचो तिगाव लागचो ना. देखून तांणी कोंकणी अलोवपाक, बरोवपाक बंदी हाडली. क्रिस्तांवाक तांणी फिरंगी भास शिकयली. तर ते वेळार हिंदूनी मराठी लागची म्हणतगीर मराठी वेवारात हाडली. सद्दा कांय म्हाभाग म्हणतात की मराठीक गोंयांत परंपरा आसा. ती या वाठाराची भास. पुण हें निखालस फट. जर मराठी हांगची भास आशिल्ली जाल्यार बाटवाबाटवीवेळार, जे बाटले तांचीय भास मराठीच उरूंक जाय आसली. आनी जे गोंय सोडून पळोन गेल्ले ताणीय आपल्या वांगडा मराठी व्हरूंक जाय आसली. पुण तशे जालें ना. जे भायर गेले तांचेकडेन कोंकणी आसा. आनी जे बाटले तांचेकडेनय कोंकणीच आसा. हाचो अर्थ असो जाता की गोंयची भास ही फकत कोंकणी. ती खंयचेच भाशेची बोली न्हय. बोली नाशिल्ली. फुडें केन्नाय जांवची ना. कोंकणी ही स्वतंत्र भास. आपले खाशेले आंग घेवन जड्मांक आयिल्ली तिच्यांत हें ना तें ना हे अल्लोवपाचो अधिकार खऱ्या कोंकणी मनशाक ना. जें जें ना तें तें आमी कोंकणीत हाडूंक झटूंक जाय. हेर भासांच्या धुवां-पुतांनी जशो त्यो त्यो भासो गिरेस्त केल्यांत तशीच आमकां कोंकणी भाशेक गिरेस्त करूंक जाय हाली तिच्या पूत-धुवांक तिचो आत्म-साक्षात्कार जाला. ते आपल्या शक्तीनुसार कोंकणीचो वावर करूंक वावुरतात. कोंकणीत नवे नवे विचार सगल्या पांवड्यांवेल्यान येवंक लागल्यात. कितलेशेच म्हालगडे आपआपली सुवा-दुवां कवितेतल्यान कथेतल्यान, कादंबरीतल्यान, नाटकांतल्यान गोंयचो वाठार अल्यता. जंय जंय कोंकणी मनीस शिपडला थंय थंय कोंकणी आस्मिता ताका जागोवंक लागल्या. अशे तरेन कोंकणी भाशेवरवी कोंकणी मनीस अकामेकांच्या लाणी पावूंक लागला. खाद्दांक खांद लावन कोंकणीची सेवा करपाक तो फुडें सरता. कोंकणीची सेवा करतां करतां स्वताचीय उन्नती तो करून घेता.

खंयच्याय मनशाक ताची निजाची भास पयलीं घडयतां. गोंय-कारांची भास कोंकणी. समस्त कोंकणी मनीस मागीर तो खंयूय आसू. कोंकणीच ताच्या जीणेची बुन्याद घालतली. आतामेरेन कोंकणीन आमकां कितें दिलां आनी आमच्या फुडल्या जीणेंत ती कशी कितें हातभार लायतली तें पळोवया. ते खातीर आमकां सकयल दिल्ल्या मुद्दांचेर विचार करचो पडतलो.

१) गोंयकारांचे वेगळेपण.

२) गोंयची संस्कृती.

३) गोंयचो उद्योगधंदो.

४) वेवारीक फायदो.

५) गोंयचो फुडार.

गोंयकारांचें वेगळेपण

भारतांतल्या हेर प्रांताप्रमाण गोंयकार हो मनीस लेगीत वेगळो काडूंक येता. तो जगांत खंयूय गेलो जाल्यार हो गोंयकार असो ताका ओळखूंक येता. ताचो शांत स्वभाव, विश्वास दवरूपा सारखी ताची वागणूक, ताच्या मनाचे व्हडपण, ताची मनापासून काम करपाची जिद्द, ताची कलेविशी नदर आदी. खाशेले गोंयांत लेगीत मागीर तो खंयच्याय धर्माचो आसू ताची परक्याकडेन वागपाची रीत ही हेर सुवातांपरस खूप मायेस्त. देशांतल्या हेर प्रांतां परस ताचो भेस, ताचे वागप, ताची कश्ट करपाची रीत. शेतां रोवपाची तरा, ताची घरां, पोरसूवां, ताची कलेकडेन पळोवपाची नदर. ताचे न्हेसप पांगरप लेगीत हेर प्रांतापरस कितलेशेच वेगळे आसात. आता स्वातंत्र्या उपरांत थोडीसो बदल जाला ही गजाल खरी. ताचे जेवण खाण लेगीत खासा गोंयच्या पद्धतीचें आसले. आता उडपी, पंजाबी, आनी हेर सुवातांतल्यो खाणावळी पडिल्यान तातूंत बरोच बदल जाला. पुण पयलींची नाचण्यांची आंबील आनी पेज जाणे चाखल्या तांका आतांच्या हॉटेलांचे कितलेय बरे जिन्नस खाले म्हण ताची सर केन्नाच येवची ना. कोंकणीत एक म्हण आसा तें पदेर गेले ते अडे गेले. फाटल्यो यादी ह्यो फकत यादीच उल्ल्यो. पुण तातूंतल्यान गोंयकारांचे एक खाशेलें वेगळेपण दिश्टी पडता.

गोंयची संस्कृती

गोंयची संस्कृती ही भारतीय संस्कृतीचें एक आंग जावन आसा. हेर प्रांतापरस ती बरोच वेगळी. तिची निर्मिती ही कोंकणी भाशेतल्यान जाल्या. कोंकणी भाशेन तिका तिगयल्या. कोंकणी भाशेन तिका फुलयल्या. कोंकणीचे विरोधक म्हणतात की गोंयची संस्कृती ही मराठीन सांबाळून दवरल्या. पुण ते मनाक पटपासारखे ना. म्हाराष्ट्राची संस्कृती आनी गोंयची संस्कृती हातूंत कितलोसोच फरक आसा. निमण्यो त्यो भारतीय संस्कृतीचे आंग जावन आसात हें आमी कशेच न्हयकारूंक शकनात. निमणे संस्कृती म्हळ्यार तरी किते ? ते ते वाठाराचो चालीरिती, उत्सव, जात्रा, परबोवीन आयल्यो कांय ना ? तशें जालें जाल्यार गोंयच्या लोकांच्यो चालीरिती ह्यो म्हाराष्ट्रापरस खूप वेगळ्यो, हांगच्यो जात्रा, हांगच्यो शिगमो, धालो, फुगड्यो, (हाली फुगड्यांनी भेसळ जाल्या ही

गजाल खरी.) जागोर, काले, रोमट, बीन म्हाराष्ट्रा परस वेगळी ही सत गजाल. तेंच वांगडा गोंयांत जी जी लोकगीतां आपात ती सरसकट कोंकणीत आसा ही गजाल आमी मतींत दवरूंक जाय. म्हाराष्ट्रासारखे हांगा लावणी, तमाशा, लेझीम (हाली इस्कोलांनी आयल्या ती सोडून) हें केन्नाय नासलें. आमची नाचपाची, गावपाची, पद्धत ही म्हाराष्ट्रापरस कितलीशीच वेगळी. गोंयची सुवारीवीन म्हाराष्ट्रात खंय आसा ? कांय जण म्हणतले आमी भजना खंयची म्हणतात ? म्हाराष्ट्राची न्हय ? हांगा अक मुद्दो स्पष्ट करचो पडतलो मनीस भक्ती केन्ना करता ? जेन्ना तो संकश्टांत सांपडता तेन्नाच. ते खातीर ताका जे किते, देवाक आळोवपाक, गीता म्हण, अभंग म्हण मेळतात तातूंतल्यान तो देवाक अर्गा घालता. दुसरी गजाल संत हो कोणाची मालमत्ता न्हं. तो मानवतेचो संदेश सांगत फिरता, आमी मराठी वांगडा हिंदी भजना म्हणनात ? मागीर मराठीन आमची संस्कृती, परंपरा तिगावन दवरली ही कित्यावेल्यान ? कोंकणीचे दुर्दैव कोंकणीत संत जल्माक आयले ना. पुण मुखार जावचें नात अशें सांगू येना. घडये फुडें कोंकणीतूनच बरी भजना तयार जायत. ती काळाची करामत. आमची पूजा अर्चा ही चड करून संस्कृतांतल्यान चलता. दुसरी गजाल म्हळ्यार आमच्या दुःखेस्त मनांक जर खंयचेच अध्यात्मिक पुस्तक सांत्वना दिता जाल्यार आमी ती कित्याक वाचची न्हय ? फाल्या एखादे दुसरे भाशेंत बरें पुस्तक मेळत जाल्यार आमी तें वाचो नात ? मागीर अमूकय भाशेन आमची संस्कृती तिगयली म्हणप म्हळ्यार पिशेपणां. कोंकणीन जी कोंकणीची खाशेली संस्कृती घडयल्या तिचो सोद घेवन अभ्यास जावंक जाय. तें सगले कोंकणी भाशेंत येतगीर मागीर जे कितें समजूपाचें तें समजतले. तें सगलें आयज नाजाल्यार फाल्यां कोंकणीत येतलेंच येतले. तेन्नाच कोंकणी मनीस खऱ्या अर्थान फुलतलो. ताचो अंदलेलो आवाज बुलंद जावन भारतीय संस्कृतीमळार नव्याची भर घालतलो. ताचे वरवी कोंकणी मनशाचें व्हडपण आनी खोलाय समेस्तांक कळून चुकतली.

गोंयचो उद्योगधंदो

खंयच्याय वाठाराची उदरगत केन्ना जाता ? जेन्ना तो वाठार सांस्कृतिक, सामाजिक आनी उद्योगिक दृष्ट्या प्रगत जाता तेन्नाय. गोंय हालीच नव्या नव्या उद्योगांत पावल घालता. खूपशे हेर प्रांतांतले लोक येवन हांगा वेगवेगळे छंद करतात हांगा गोंयकार खंय तरा फाटी उरता. तो फकत नोकरे फाटल्यान धांवता. ते खातीर सद्या ताचेर बेकारीचे संकट आयला. बरे कसलोय उद्योग करतलो म्हळ्यार भांडवला बाबतीत तो कमी पडता. सरकारी येवजणेतल्यान आना बँकांतल्यान भांडवल अुबे करप म्हळ्यार दिमता तितले सोपे ना. तेन्ना सरकारान अशी कांय योजना आंखच्यो की तरनाट्याक स्वतःच्या पायांर उबे रावूंक शक्य जावचे तें खातीर कोंकणी भाशेतल्यान त्या त्या उद्योगाची माहिती दिवपी पुस्तकां आनी मासिकां प्रसिद्ध जावंक जाय. कोंकणीतल्यान तेंका अशी माहिती मेळीं जाल्यार ती समजूपाक तांका सोपे वतलें. सर्वसामान्य मनशाक लेगीत व्हडलीशी अडचण

येवची ना. कोंकणीतल्यान समजून घेवपाक गोंयकाराक चड सोपे. देखून खूपशे लोक उद्योगांत भितर सरतले. तांच्या कष्टांचे चीज जातलें आनी सुशेगाद गोंयकार कामसू जाल्लो आमकां दिश्टी पडतलो. देखून तांच्या निजाच्या भाशेचो ताका आदार घेवंक जाय.

वेवारीक लाभ

सगलेच जण उद्योग करूंक शकनात. कांय जणांक नोकरी करची पडता. बरे नोकरे विशी जेन्ना आमी चिंत्तात तेन्ना आमकां कांय गजाली मतींत दवरूंक जाय. स्वातंत्र्या अुपरांत गोंय भारतांत विलिन जालां भारतीय घटणे प्रमाण भारतीय नागरीक खंयूय नोकरी करूंक शकता. पुण हांगा असो एक प्रश्न उप्रासता की जर हेर प्रांतांतले लोक येवन दूसरे कडेन नोकऱ्यो करूंक लागले जाल्यार त्या त्या प्रांताच्या लोकांनी कितें करप ? सद्या गोंयची परिस्थिती तशीच जाल्या. हांगा म्हाराष्ट्र, कर्नाटक, केरळ बीन प्रांतांतले लोक येवन नोकऱ्यानी भल्यांत. आनी निजाचे गोंयकार सगली योग्यता आसून लेगीत नोकरे बगर उबंत पडल्यांत. तांचो फुडार कसो किते? गोंयकाराची भास कोंकणी. तिका जाता तितले बेगमीन राजभास करूंक जाय. आनी हांगाच्या नोकर भरती वेळार कोंकणी भास सक्तीची करूंक जाय. तशें जाल्यार गोंयकारांक चडशो नोकऱ्यो मेळतल्यो. गोंयकार बेकार भोवचो ना. ताचो पोटाचो प्रश्न बरे तरेन सुट्टो. हांगा कांय नवे नवे व्हड उद्योगधंदे येतात थंय लेगीत सरकारान नोकर भरतीवेळार कोंकणी सक्तीची करूंक जाय. तशें जालें जाल्यार गोंयचो फुडार आना कोंकणी भाशेवरवी बरो वितूक येता.

गोंयचो फुडार

गोंयच्या फुडारा विशयी जेन्ना आमी चितूंक लागतात तेन्ना आमकां एक मतीत दवरूंक जाय. ते म्हळ्यार कोंकणीची जाता तितले बेगमीन उदरगत करूंक जाय. कोंकणीक गोंयची राजभास करूंक जाय. तिका सरकाराचो तेको मेळपाक जाय. नव्या नव्या बरौवण्याक उत्तेजन दिवंक जाय सगले तरेची बरपावळ कोंकणीत येवंक जाय. तेखातीर कोंकणी पुतांक व्रतस्त जावचे पडतले. कोंकणीत देवनागरीतल्यान नेमाळी येवंक जाय. ती लोकांक वाचूंक मेळतगीर लोकांक एक वेगळीच जाण मेळतली.

सद्यां गोंयचे मीन सोपत आयलां. आतांच नव्या उद्योगांनी गोंयांत पावल घालचें पडतलें. आमची रानां, आमची शेतां सद्यां वशाड पडतात. व्हांवत्या उदकाचे व्हाळ फुकट वतात. खरे कष्टकरी शेतकार पैशाआशेन खाजना बुडोवन नुस्ते पिकयतात आनी भात कमी जायत गेलां. चार पुस्तकां शिकलेले भूरगे मदींच हुमकळटात. ते हांगाय ना आनी थंय ना. कश्टांचे काम करपाक ते अनमनतात. तांच्यात नवे बळगें हाडूंक जाय. तांचो पुरुषार्थ जागोवंक जाय. तशें आमी बेगमीन पावल उखलूंक शकले ना जाल्यार गोंयचे फुडारचे चित्र सामकेंच वायट आसतले. जाता तितले बेगमीन हे प्रांतांतली भास जी कोंकणी तिची उदरगत करूंक जाय. तिची उदरगत ही गोंयकाराक व्हड करतली. नवी जाण दितली. आमी कोंकणीक फुलोवंक जाय कोंकणी गोंयकाराक फुलयतली.

-❀-

तमसो मा ज्योतिर्गमय

दीपावलीच्या शुभेच्छा

एकता, शांतता आणि बंधुता या गुणत्रयींच्या आधारे सर्वांच्या जीवनात समृद्धीचा प्रकाश आणण्यासाठी गोवा सरकारने अनेक योजना कार्यान्वित केल्या आहेत.

या गुणत्रयींमुळे गोमंतकीयांमध्ये आलेली सामुहिक अस्मिता, विशाल दृष्टिकोण आणि कठीण परिश्रम यांच्या बळावर गेल्या पंचवीस वर्षांत गोमंतकीयांनी भव्य दिव्य असे प्रगतीचे मंदिर उभारले आहे.

प्रगतीच्या या भव्य मंदिरावर समृद्धीचा कलश उभारावयाचा आहे.

त्यासाठी जातिधर्मनिरपेक्ष बुद्धीने एकत्रितपणे परिश्रम करण्याची प्रेरणा तमाम गोमंतकीयांना मुक्ती रौप्य महोत्सवी वर्षातील दीपावली देवो !

गोवा, दमण आणि दीव सरकार

माहिती खाते,

पणजी-गोवा द्वारा प्रसृत.

गोंय स्वयंपूर्ण कशें जातलें

— प्रकाश वि. तळवणेकार

खं

यच्याय जाग्यार नदार माल्ल्यार पाचवेचार दोंगर, झाडां पेडां, कुळागरां आनी सुकण्यांची गीतां, पिशें लावपी न्हयो, दर्या आनी प्रायो. एकापरस एक सुंदर अशी देवळां आनी इगर्जो. मन भुलोवपी सुंदरकाय आनी सैमाची अप्रुप मेळील्ले आमचे धाकटुलेंशे गोंय. गोंय स्वतंत्र जाल्यार पंचवीस वर्सां जातात आनी ह्या खातीर ह्या वर्सा रुप्याऊत्सव देखून घडोवन हाडला. १५०१ आत गोंयात आयिल्या पोर्तुगेजा पयली ह्या भुयेंर अदिलशहा, कदंब राजा तशेच हेर कितल्याश्याच राजानी गोंयार आपले राज्य चलयलें. १५०१ आत आयिल्या पोर्तुगेजाक १९६१ सान गोंय सोडचे पडलें.

पोर्तुगेजाक धावडोन लावपाक १९४७ सान सुट जाल्या मुक्ती लढायेत गोंयांतल्या सामान्य मनशान देखून भाग घेतिल्लो. अेका परकिय सत्तेक धांवडोन लायल्या अपुरान्त आपणाक सुखान जगपाक मेळतले हे स्वातंत्र सैनिक आनी स्वतंत्रमोगीचे सपन मात सामके चुकीचे जाले. आयज गोंयार नदर मारल्यार भांडवलदार तशेच राजकारणी लोक फक्त आपल्या सुवार्थाफाटल्यान लागल्यात अशें चित्र दिसता. गोंय स्वतंत्र जाल्या अपुरान्त गोंयांत सुदारणा जाल्यात हे जरी खरें आसले तरी पंचवीस वर्सांत ज्या तरेन गोंयची अदरगत जावपाक जाय आसली. त्या तरेन गोंयची कांयच अदरगत जांवक ना. अशें दिसता. पोर्तुगेज सत्तेच्या संबंद काळांत गोंयांत आयाती अर्थवेवस्था आशिल्ली, म्हळ्यार जिविताक सगळें गरजेचे सामान, वस्तू भायल्या देशांतल्यान घेवचे पडतालें. पोर्तुगेज सरकार जे तरेन सगळ्या सामान-म्हालाची आयात भायल्या देशांतल्यान घेवन गोंयच्या लोकांची सोय करतालो त्याच तरेन स्वतंत्रताय अपुरान्त ते आयज मेरेन गोंयांक लागपी वीज, नाल, तांदळांमेरेन लागीं-लागीं सगळेच आयात करचे पडटा. फरक इतलोच कि, पोर्तुगेजावेळार भायल्या देशांतल्यान तर सद्या आमच्याच देशांतल्यान हे सगळे आयात करचे पडटा.

राजा किंवा पोर्तुगेजांच्या राजवटीत ९७% लोकांचे जिवित हे शेतावरच आशिल्ले. पोर्तुगेजाचे लक्ष केन्नाच शेताकडेन वचूक ना आनी ताका लागोन भाटकारशाय तशाच अवस्तेन रावली. गोंय म्हळ्यार अेका कच्च्या संघर्षाचो इतिहास आसा. पोर्तुगेजानी केल्या धार्मीक अत्याचाराआड जांव गोंयच्या स्वतंत्रताय खातीर

केंल्या संघर्षाचो गोंयाक इतिहास आसा पुण देशांतल्या हेर भागा-प्रमाण कृषिक्षेत्रातल्या संघर्षाचो गोंयाक इतिहासच ना. भाटकार-शाय उलथावन अडोवन ती ना करपाचो आयज मेरेन केन्ना यत्नच जावक ना; आनी हाकाच लागोन आयज मेरेन ही भाटकारशाय गोंयांत घट्ट पाळामुळा रोवन उबी आसा. सादारणपणान घरालागची जमीन कोणायक आसू येता पुण अेकाच मनशाचो अख्खो तालुको जांव हेर गांवांनी कितलीशी ताचे कशे भाटां आसूं येता ? काय ह्या भाटकारांनी कारखान्यातल्यान जमनी भाटा तयार केल्या ? हाचे उत्तर सामके सोपे आसा. आमचे जाण्टेले पुर्वज हे कांयच शिकीं-नाशिल्लें, अडाणी आशिल्लें, आनी हाचो फायदो 'बुद्धीवादी, शिकिल्या कांय अल्प लोकांनी घेवन ह्या लोकाक चलो-चल्याच्या लग्नाक जांव हेर कारणाक रिणां दिवन त्या रिणानीच तांका गुरफाटावन उडयले. जांव आपल्या सोबित सुंदर घरा-बंगल्याचेर व्हरान च्यापाणी दिले आनी खोशी करून तांच्याकडल्यान आंगठो लावन घेवन भाटां-जमनी आपल्या नांवार केल्यो.

खंयचोय देश वा राष्ट्र पुराय स्वयंपूर्ण जातले जाल्यार थंयच्या लोकांक पुराय जेवण मेळप सामके गरज आसता. पोटाकच खावपाक सारके जाय तशे मेळना जाल्यार भुकेच्या पोटार हेर गजालीकडे कोणाचेच लक्ष वचचें ना. गोंयांतले चड लोक हे गांवांनी रावपी. शेत हें गांवांतलो मुखेल धंदो. इतलें शेतकार लोक आसान देकून दिसादिस जेवणाखातीर लागपी धान्य हांगा उत्पन्न जायना; माडाक फावाशे वातावरण असून देखून आमकां भायल्यान नाल घेवचे पडतात. हाचे मुखेल कारण म्हळ्यार कांय मुठभर लोकांच्या हातीन आसलेली जमीन. शेतकारान माडाचे कवाथे नाजाल्यार कसलेय झाड लायले तर फाल्या कवाथो होडलो जातकच भाटकार ताचे नाल काडून व्हरतलो. जांव झाडाचे उत्पन्न ना जाल्यार झाड कापून व्हरतलो, मागीर घाम गळोवन वावरतल्याक कितें ? हाकाच लागोन गोंयांत शेताचे कसलेच उत्पन्न होडल्या प्रमाणान जायना. गोंय हे धाकटल्या-होडल्या दोंगरांचो प्रदेश, काजुच्या झाडाक हांगा फावा ते वातावरण आसा. काजुबियांच्या गराक भायल्या देसानी खुब मागणी आसा तशेंच काजूपासून काडपी हुराक आनी फेणी फेणी देशांत आनी देशांभायर लोकप्रिय आसा आनी ताका कितली-शीच मागणीय आसा. ह्या काजुच्या उत्पन्नाक लागोन गोंयाक जाय

ते विदेशी चलन मेळता हे खरें पुण जण एकट्या शेतकाराक हिच जमीन तांची तांकाच दिली तर ह्या काजूच्या ऊत्पन्नाची संख्या कमीतकमी स-सात पटीन वाडोन गोंयाक होडल्या प्रमाणान विदेशी चलन मेळोव येता. इतलेच न्हय तर शेतकार आपली हक्काची जमीन म्हण पोट तिडकिन वावरून आंवो, फणस, केळी तसेच हेर उत्पन्न करून गोंयच्या विकासाक हातभार लायतलो. गोंय स्वतंत्रताय अपुरान म. गो. सरकारान 'कसेल ताची जमीन, ह्यो कायदो हाड-पाचो यत्न केलो पुण जाय तितल्या तळमळीत हो प्रस्न तांच्यानी हाताळलो ना आनी हाचे अपुरान्त सत्तेर आयल्या काँग्रेस सर-काराक तर ताचे कांयच पडक ना अशे दिसता. सगळ्या भाट-कारानी अकठांय येवन त्या कायद्याक आव्हान दिला पुण शेतकारा-विशी कांयच दिसा नाशिल्या प्रमाण सरकार आयज हातपाय गळोवन पडिल्या प्रमाण भेन्या-कुड्या-थोट्याबशीन सरकार वोगी आसा. खंयचोय राजकीय पक्ष हाचेर कितेय पुण करतलो हे अपेक्षा बाळगावच पयली पशेवण जातले. आयज गोंयांतल्या खंयच्याय राजकीय पक्षार नदर मारली तर लागी-लागी सगळ्याच पक्षानी भाटकार लोक दिसतले तशेंच प्रत्यक्ष भाटकार जरी खंय-च्याय पक्षात नासले तरी वेचणूकी वेळार अशा लोकाकडल्यानच ह्या सगळ्या पक्षाक पैशे मेळतात आनी म्हणानच सगळे पक्ष जाव राजकीय पुडारी ह्या असल्या लोकांच्या हातांतली बावली जातात. म्हणानच 'कसेल त्याची जमीन, ह्यो कायदो सद्यां गोंयांत फक्त कागदाचेरूच उरला. ह्यो कायदो भाताचे शेत सोडून हेर माडाचे बाग, काजुबित लागाना आनी हाचोच फायदो घेवन हे भाटकार लोक भाताचो खण मुडकारालागी मागतात आनी खण घालीना जाल्यार माडाचे बाग ना जाल्यार काजूचे बाग काडपाची धमकी दिवन मुडकाराक 'ब्लॅक मेल,' करता. म्हणान सगळ्या कष्ट करपी कुळाक शेताचे धनी करप हो कृषिक्षेत्रातलो प्रगतीचो आनी लोकशाहीचो खरो मार्ग आसा आनी म्हणानच गोंयांत खंयच्याय पक्षाचेर जांव राजकिय पुडाऱ्याचेर विस्वासान रावच्या परस शेत-कारानी ह्या मागणीखातीर आपली पुराय स्वतंत्र अशी संघटना उबारप सामके गरजेचे आसा.

गोंयांतले चडशे शेत रानामळारच आसा. पावसाच्या उद-कारच ह्या शेताचो फुडार थारता. जाय त्या वेळार पावस पडोंकना जाल्यार भाताचे अुत्पन्न जायना तशेच पावस सोंपल्या अपुरान अुदक मेळना म्हण ही जमीन बेस्टीच पडोन हांगा कसलेच अुत्पन्न घेवक मेळना गोंयांत पावसाचे प्रमाण १०० इंच इतले आसता. इतलो पावस लागोन देखून हांगा ह्या उदकाचो जायतसो अपेग करून घेतिल्लो दिस ना. उदक म्हळ्यार एक फुकट मेळपी पदार्थ अशाच नदरेन उदकाक पळोवपाचो दृष्टीकोन आसा. पावसाचे उदक आडावन रानामळावयल्या जमनीर दोन-तीन पिकाखातीर ताचो अपेग करू येता. गर्मीच्या दिसांनी कितल्याशाच गांव'क उदक मेळना त्या गांवाक हे उदक दिवप शक्य जातले. मनश्याच्या जिणेत उदकाचो खूब उपेग आसा. हे उदक आमका पावस पडल्या अप-रान मेळटा. धाकटुले-होडले दोंगर आनी पाचवेंचार रानां-झाडां-पेडां अशा या भलायकेक फावाश्या वातावरणात गोंयचे लोक रावतात. पुण काय सुवार्थी लोकांती दुडवांच्या आशेन रानां मारपाचो सत्र धरलां आनी होडली-होडली रानां सामकी बोडकी करून उडयल्यात. सरकारान हालीच अशी झाडां कापपाचेर कडक बंदी हाडल्या पुण ती बंदी कागदारच ऊरल्या. कितल्याश्याच फावटी सरकारी अधिकाऱ्याक हाताक धरून रानां मारपाची कामां पद्धत-शीर पणान चलतात. इतलेच न्हय तर ज्या लोकांक लोकांनी लोकप्रतीनीधी म्हण वेचणुकेक वेचून दिल्यात अशें काय आमदारांचो रानां मारपात हात धरपी कोण ना, अशेतरेन गोंय बोडकें जायत आसा. तेन्ना सरकारान कसलोच भेदभाव न दाखयता अश्या लोकांक कडक ख्यास्त दिवपाची तजविज करपाक ज.य तशेंच लोकानियवी ह्या लोकाक रानामारपाक विरोध करपाक जाय. अशा या जंगल-तोडीक लागोन वातावरणातलो समतोल बिगडता. पावस पडपाक गारवो जाय आसता तो उराना आनी हाका लागोन पावस पडत जाल्यार पडत उरता आनी लागो ना जाल्यात कितलेशे दिस लागच ना.

गोंयांत शेताचे उत्पन्न होडल्या प्रमाणान वाडयतलो जाल्यार होडले कृषीपीठ उबारून गोंयच्या मातयेत आनी वातावरणाक

PUBLIC WORKS DEPARTMENT

GOVERNMENT OF GOA, DAMAN AND DIU

CONTRIBUTES TO THE DEVELOPMENT OF THIS TERRITORY THROUGH
MAJOR DEVELOPMENT ACTIVITIES LIKE ;

- Public buildings and institutional complexes.
- Roads and bridges - including highways, Major roadlinks and rural roads.
- Public health engineering project - with urban and rural water supply/sewerage schemes and sanitation works.
- Ports and Navigation projects - through hydraulic works, construction of jetties and minor ports.
- Rural Development Works.

AND ALL OTHER CIVIL WORKS INVOLVED IN THE DEVELOPMENTAL
WORKS OF THIS TERRITORY.

“ PROGRES & PROSPERITY THROUGH DEVELOPMFNT ”

फावा अशा नविन-नविन भाता बियांचो तशेंच खासा फॉर्म्युलान चड उत्पन्न दिवपी शेतां तयार करपाक जाय.

गोंयांतल्या शेतार नदर मारल्यार आजून अशे दिसून येता कि आजूनय अठराया शतकांत आसल्याप्रमाण गोंयचे शेतकार वैलाक हिरोरी करीत आमूडता, डब्यांनी हाडांमोडासर उदाक उसापता जाव अशाच तरेन जायते कष्टाचे काम सामके मरोन करता. पुण इतलेंय आसोन तांका तांच्या कष्टाचो फायदो जाय तितल्या प्रमाणान जायना. गोंयांतल्या शेतकऱ्याचे शेत अंकाचकड ना ते शिंपडून सगळ्याक कुडके-कुडक्यांनी आसा, आनी तांचेय प्रमाण खुब कमी आसा हाका लागोन परवडानाशील्ले ट्रॅक्टर, पावर टिलर, वाटर पंप घेवप सामान्य, गरीब शेतकऱ्याक शक्य नासता. आयज गोंयच्या अकराय तालुक्यानी कृषी केंद्रां आसात पुण ती फक्त नांवाक. शेतकऱ्यांक खऱ्या अर्थान फायदो जांवचो म्हण केंद्रां उगडपाफाटल्यान खरो हेत आसलो पुण शेतकऱ्यांक ह्या केंद्रांतल्यान फावा तें मार्गदर्शन जाय ना आनी शेतकारा वांगडा ताचो संबंदय येयना. कितल्याश्याच फावटी ह्या केंद्रांतली मशीनां मोडलेली आसता ना जाल्यार तांचे प्रमाण कमी आशिल्यान सगळ्या शेतकारांक तांचो लाब घेवपाक मेळना. म्हणान सरकारान ह्या सगळ्या कृषी केंद्रांचेर ती केंद्रां काम करतात कांय ना, गरीब शेतकारांक तांचो लाब मेळता कांय ना ते पळोवन फावा ते अपाय घेवपाक जाय. तशेंच तालुक्यानी गांवांतल्या सोसायटीनी नाजाल्यार लोकांनी अकठांय येवन अशी मशीनां घेवन तांचो उपेग करपाक जाय हाका लागोन कमी वेळान आनी कमी कश्टान शेतकऱ्यांक चड पीक घेवं येतले.

गोंय हे ल्हान होडल्या जुंव्यांनी तयार जाल्ले आसा. ह्यो सगळे न्हय दर्याक मेळील्ल्यान ह्यो न्हय खाऱ्या उदकाचेच आसात. ह्या न्हयच्या लागी खाऱ्या उदकान खारसाण भरील्यात ही जमीन शेताक वापरूंक मेळना अशी कितलीशीच जमीन सद्या बेस्टी पडोन आसा. अशा जाग्यार 'फिश फार्म' करून जाय तसल्या नुस्त्याचे उत्पन्न करूं येता. सुंगटासारक्या नुस्त्याक तर देसांत आनी भायर खुब मागणा आसा, म्हण अश्या बेस्टे पडोन आशिल्ल्या जमनींचो विचार जावपाक जाय.

गोंयचो सगळ्यान होडलो उद्योग म्हळल्यार गोंयांतले मायनी. १९५० सुमाराक ह्यो उद्योग गोंयांत सुरू जालो, मायनी ह्यो एकूच गोंयकाराक शिर्विस मेळोवचे साधन आशिल्ले. गोंयच्या सुटके उपरान गोंयचे पयले मुखेलमंत्री कै. बांदोडकार हे स्वताच एक मिनेर आशिल्ल्यान ह्या उद्योगाक हांगा फावा तें उत्तेजन मेळले. तेन्ना पासून ते आयज मेरेन सगळ्या मिनेरानी जवान, ऑस्ट्रीयी सारक्या देसांनी खनिज निर्यात करून आपले तिजोऱ्यो गच्च भरले. पुण आयज मेरेन गोंयकाराक शिर्विसीची संद मेळची म्हण गोंयांत लोह-पोलादाचे कारखाने काडपाचो अकाय मिनेराक दिसूंक ना. सद्या गोंयांतले मीन कमी जायत आसा आनी कांय दिसांनी ते सोपतले अशे काय जाणकाराचे म्हणणे आसा. पुण बारकायेन पळयत जाल्यार दुसऱ्या-दुसऱ्या जाग्यार मीन गावत आसा इतलेंच न्हय तर पेडणेतल्या काय वाठारांनी मीन सांपडलां. गोंयांतले मीन

एक दिस सोपतले तरी पुण हाका खुब दिस आसात म्हण गोंयातल्या मायनीचे मीन निर्यात करपा परस गोंयांतच लोह-पोलाद तयार करपाचे कारखाने उगडपाक सरकारान फुडार घेवपाक जाय. हाका लागोन गोंयच्या लोकांक शिर्विसुय मेळतली, लोह-पोलादाचे वस्तू सवाय पडू येता तशेंच गोंयाक दर्या आशिल्ल्यान देस.तले हेर मीन हांगा घेवन लोह-पोलाद तयार करप शक्य जातले आनी गोंयच्या उत्पन्नात होडली भर पडतली हातून दुबाव ना.

गोंय हे औद्योगिक नदरेन मागाशील्ले म्हण जायत करून सवाय जमीन, लायट, ऊदक आनी जाय ते सगळे दिवन टॅक्सान सवलत तशेंच जायते हेर सवलती दिवन देसांतल्या भांडवलदाराक ओडून घेतले. झुजारी अँग्रो, अेम. आर. एफ., सीबा सारके तशेंच कितलेशेच लघु उद्देग गोंयांत उगाडले. अशे आसले तरीय हे कारखाने गोंयकागच्या गरजेखातीर उगडूक नाशिल्ले तर गोंयची बाजारपेठ ही देशी-विदेशी भांडवलदाराक होडली संदच आशिल्ली. तशेंच पयलीच गोंयांत कमी आशिल्ले तांत्रिक शिर्विसे भायल्या लोकाकूच मेळले. इंडस्ट्रियल इस्टेटीचेर नदर मारल्यार सगळे हे लोक गोंयांत मेळपी सवलतींचो फायदो घेवपाकच येता आनी कामगारांच्या घामार आपली जाय तशी बोलसां भरून कामगाराक अगदी उणो पगार दिता. खरे म्हटल्यार अशा ह्या अद्देगाचो गोंयाक कांयच फायदो ना. खंयच्याय राष्ट्रा-देशाच्या विकासाक उद्योगीकरण गरजेचे आसता पुण आमचे सोबित सुंदर ना करून लोकांच्या त्रिवितान काळोख हाडपी कारखान्याक विरोध जावपाक जाय हेय तितलेंच खरे आसा. सद्या गोंयात वातावरण दुषीत करून प्राणहानी जावपी कारखाने देखून गोंयांत असा. अशा कारखान्याक लागोन गोंयचे भोपाळ जावपाक वगत लागचो ना तशेंच हाचे परिणाम फुडल्या पिळगेर जाव येता म्हण गोंय स्वयंपूर्ण करचो विचार करताना हाचोय विचार करचोच पडतलो. आनी म्हणानच अशा कारखान्याक विरोध जावपाक जाय.

तांत्रिक शिक्षणाच्या नांवान आयज सगळीचकडेन गजर जाता. आमी अद्युगिक विकासान फाटो ना म्हण दाखोवपा खातीर गोंयच्या अकराय तालुक्यांनी अकरा आय. टी. आय. केंद्रा, अका ट्रेडिक तीन-चार बॅचोस सुरू करून सरकारान खऱ्या अर्थान बारावें घातलां. ह्या केंद्राचो दर्जो सामको देवोन मुळान्या शाळांचो दर्जो ह्या केंद्राक आयला. आय. टी. आय. केल्ल्या बेकार तरण्याट्यांची संख्या कितलीशीच आसा. ह्या केंद्रांतल्यान मागणी नाशिल्ले ट्रेड ब्रद करून नवीन, ज्याका मागणी आसा आनी गोंयचे उदरगतीत भर घालूं येता अशे ट्रेड ह्या केंद्रातल्यान सुरू करपाक जाय. आमचे फुडारी सभेनी ताळयो मेळोवपाक 'तांत्रिक शिक्षण घेतिल्ल्यानी आप रोजगाराची संद घेवची, स्वतंत्र धंदो करचो, हो फुटको धोल सदाच वाजयतात. भाषणा दिवप सोपे आसता पुण बारीक पळयत जाल्यार सरकार जितले पैशे (२५०००/-) दिता, तांतूत बजेट बसपाक कठिण जाता म्हण जण एकटो तरनाटो शिर्विसूच गावता जाल्यार पळयता, आनी कोणय अक तारणाटो जिद्दीन ह्या स्किमीचो उपेग करचो थारायले तर बँक मॅनेजरासारके लोक सतायतात आनी हातूंतल्यान तरणाटे आपले आंग काडून घेतात

म्हणान आपरोजगाराच्या स्किमीचे पैशे वाडोवन उमेदवाराक कमीच कमी त्रास जायना अशी पद्धत आपणावपाक जाय तरच आपरोजगार येवजणेक तरणाटे-फुडें येतले. कितल्याश्याच वेळार तरणाट्यामध्ये जिद्द असता पुण ताका जाय ते मार्गदर्शन मेळाना म्हण तरणाट्याक अशें मार्गदर्शन करपावातीर स्वतंत्र केंद्र उबारपाची गरज आसा, हातूंतल्यान आपलो आपरोजगार धंदो सांबाळताना आपले आपूणच गोंयच्या विकासात भर पडतली.

आयच्या यांत्रिक युगांत विजेक खुब म्हत्व आसा. विजेबगर कसलोच विकास सादपाक ना. गोंयाक उद्देगाक आनी हेर कामाक लागपी वीज गोंयच्या शेजारी कर्नाटक आनी महाराष्ट्र राज्यांतल्यान हाडल्या. रोखडे-रोखडे हे आमचे शेजारी विजेचे दर वाडयत रावतात, विज पुरवठो बंद देखून अडोवपाक आयला. अशातरेन विजेखातीर गोंयाक आयज दुसऱ्याच्या उपकाराचेर रावचे पडता. गोंयांत लांबचे लांब दर्या प्रायो आसात ह्या प्रायांचेर वाऱ्याचे झोती येता ताचो 'जपानी टेक्नोलॉजीचेर' पवनचक्की बसोवन वीज मेळोव येता तशेंच गोंयांत दर्या आनी कितलेशेच न्हय आसात, दर्याच्या तोंडार न्हय मेळता थंय ज्या जगार सुकती आनी भरतीचो बिंदू आसता थंय 'जपानी टेक्नोलॉजी' चेर विज मेळोव येता. काय देसांनी दर्याच्या ल्हारांचेर देकून वीज तयार करपाक आपल्या. गोंयाक विषुववृत्त (equator) लागी आशिल्यान गोंयांत कडक वात आसता म्हण सौरशक्तीचेर वीज करप शक्य आसा काय किते ताचो अभ्यास जावपाक जाय तशेंच हेर भाशेन वीज तयार कर-

प.च्या कामाक लागपी तज्ञ लोक आमच्या देशांत ना जाल्यार भायल्या देसांतल्यान तज्ञाक हाडून ही पद्धत आपणावपाक जाय.

खण वेवसाया फाटल्यान पर्यटन हो एक म्हत्वाचो उद्योग आसा अशे सरकारचे म्हणणे आसा. पर्यटनाक लागोन गोंयांत जायते देशी-विदेशी भोवणेकार वर्साचे वर्सा गोंयांत आपली हजेरी लावन वतात, हाका लागोन गोंय सरकारान भायले चलन मेळोन बरोच अर्थिक फायदो जाता हे खरेंच. पुण गोंयच्या इतिहासावर नदर मारल्यार अशे दिसोन येतले कि गोंय हे फकत मजा मारपाची अेक जागा हे नदरेन गोंयांकडे सगळ्यांनी पळयलां. गोंय पर्यटन केंद्र म्हण जायिर केल्या उपरान उगडी नागडी बायलां, हिप्पी दाखोवन गोंयची जायरात केल्या आनी हाका लागोन गोंयांत येवपी भोवडेकारा भीतर गोंयाबद्दल वेगळो दृष्टीकोन उरता. हिप्पी हे गोंयचे कोण? गोंयच्या संस्कृताय वांगडा तांचो किते संबंद? गोंय हे पर्यटन केंद्र म्हण जायिर केल्या उपरान दर्या वेळचेर नागडे-ऊगडे हिप्पी रावपाक आयले तांचो परिणाम आमच्या कळत नकळत भुरग्या बायला-तरनाट्याचेर जाता. ह्या हिप्पीक कितलीशेच वायट संबंदो आसात येताना चोरून हे हिप्पी लोक चरस, गांजा, अफू असले अमली पदार्थ हाडतात. होडल्या अुमेरान लळतले आमचे तरणाटे ह्या हिप्पीच्या सागतान काम, धंदो, शाळा-कॉलेज सोडून ह्या अंमली पदार्थाच्या सुवादीन गेल्यांत आपले व्यसन पुराय करपाक घर-दार विकपाक ते फाटी रावूंकना. गोंयांत पर्यटन केंद्र म्हण सुरु केल्या उपरान्तची गोंयाक हि पर्यटनाची धाकटूनीशी भेट आसा.

गोंयांतल्या सोबित दर्या प्रायेचेर काय होडल्या कंपनीनी हे प्रायो विकत घेवन माडबिन कापून होडली हॉटेलां उबारल्यात. ही होडली हॉटेलां बांदली म्हणतकच आपल्या भुरग्यांक शिविस मेळात म्हणान लोक खोशी आसले पुण उपरान्त लोकाक कळोवन आयले कि हॉटेलाक लागपी उदक मेळवपाक बोरींग मशीनां खोल व्हेल्यांत ताका लागोन गांवच्यो बांयो आटतात. आयज त्या वेळार आमका पांय दवरपाक मेळना. थंयचो गुरखो आडायता तर गरीब नुस्ते-काराची जाळी तोडून भोवणेकारांक मोटार लाचीनी भोवडान गरीब गोंयकाराच्या पोटार हे हॉटेलकार येता. हॉटेलाच्या वेळेर गावची गोरवां गेल्यार तांचेर गुळयो घालून मारपाक येता. आनी इतलेय जावन हालीच गोंयांत हाडल्या-होडल्या हॉटेलांनी रावोन गेल्लो मंत्र्यान पर्यटन केंद्रीय 'पर्यटन हा गोंयचो उद्देग म्हण मान्य करचो' तशेंच आणखीन कितल्याश्याच अज्ज खर्चांनी रुपया खर्च करुन आसली हॉटेलां बांदपाक येतली म्हण सांगलां आनी आमचे गोंयचे मंत्री-आमदार, विरोधी पक्ष 'हय सायब' करीत तकली खाली घालून वागी रावले.

पर्यटन उद्योग म्हण आपणायल्या कोरोया, सिगापूराचो कितें अितहास आसा हाचेकडेन कोणी लक्षुच दिवक ना. थंय आयज होडल्या-होडल्या हॉटेलांनी सगळ्या जगांतल्या येवपी भोवणेकारांक खोशी करपाक थंयची तरणाटी चेडवां, बायलां वतात. तांची संस्कृताय बिन पर्यटनाक कायच ऊरोंक ना तेच फाल्या गोंयांत कित्याक घडूं येवचे ना? बायलां-तरणाट्या चेडवाकय धंद्यावांगडा ह्या हॉटेलाचो अपेग दर्यांतल्यान काळ्या धंद्याक देकून जातलो.

With Best
Compliments From :

M/s. Bhate Brothers

Watch Dealers and Repairers

Near Hotel Mondovi

PANAJI-GOA

M/s. Varsha Book Stall

Opp. Azad Maidan,

PANAJI-GOA

M/s. Star Time Centre

Near Hotel Vistar,

PANAJI-GOA

गोंय हो शांत प्रदेश पुण वेळेर पावला पावलार हाँटेलां उबारल्या उपरांत ही शांतताय राखप शक्यच ना. तांतूतल्यान 'एडस'सारके रोग येतले, खून मारामान्यो हांचे देकून प्रमाण वाडतले. गोंयकारांचे खेरीतपण, भाशा, संस्कृताय, अस्मीता हे सगळे खंयच्या खंय ना जातले आनी गोंयकार वगदाक देकून मेळचो ना हे सगळें घडोन येतले तेन्ना उगल्या दोळ्यांनी पळोवपाखेरीज आमी कितेंच करूंक-झुंजाक पावचे ना; आनी म्हणोनच पर्यटनाक लागोन गोंयाक सद्या आर्थिक फायदो जालो तरी फुडाराचे चिंतून गोंय हे पर्यटन केंद्र तशेंच हाँटेला उबारपाक विरोध जावपाक जाय. हांगाच्या मनश्याक धड सारके रावपाक घर-दार ना जाव ताका संसारातल्या सगळ्या कटकटीक तोंड दिवन कशेंय तरी हाल काडीत जिवित काडचे पट्टा आनी ही पंचतारीक हाँटेलां कोणाक? अशातरेन ह्या पर्यटनाक लागोन गोंय स्वयंपूर्ण तर जावचेच ना पोरते वायट मार्गाक मात लागतले.

पेडणेसून काणकोणमेरेन गोंयाक दर्या मेळील्लो आसा, गोंयांत दोनापावला दर्या संशोधन केंद्र आसा पुण ताचे काय मर्यादित आसा. ह्या केंद्रान आपले काम मर्यादित न दवरता हेर दर्या वाठारांत संशोधन करपाक जाय. सांगो जायना खंयतरी तेलाचे साटे ना जाल्यार हेर कितेय मोलादिक सापडून गोंयचो फुडारच बदलू येता. दर्या संशोधन केंद्राच्या मदतीन नुस्त्यांची भीरी खंय-खंय आसात ताचो सोद घेव येता. गोंयांत म्हयत बऱ्याच प्रमाणात रेंव गावता ताचेपासून गोंयात आरशे करपाचे कारखाने सुरू करूं येता.

देशांत आनी देशाभायर गोंयांतल्या कारागीरानी तयार केल्या मातयेची आयदाणां, लाकूड कोरीव काम, ताम्या-चानीची नक्षी आयदाणा, तरे-तरेचे दागीने तशेंच मुर्ती, शिल्प खुबूत लोक-प्रिय आसात. ह्या सगळ्या वस्तूकडेन जग आयज हे दुर्मिळ वस्तू म्हूण पळयतात. अशा ह्या सगळ्या कलाकाराक पुंजावन तांच्या कलेचे गोंयात तशेंच देशातल्या हेर भागात प्रदर्शना घडवन हाडपाक जाय, ज्याका लागोन तांच्या कलेक प्रसीद्धि मेळव येता. कितलेशेच फावटी अशे जाता कि, एकादो होडलो कलाकार खंयच्याय गांवात आसता आनी थंय ताचे मोल कोणाक कळना, अशा प्रदर्शनाक लागोन एक खंयचोय बरो कलाकार उजवाडाक येव शकता. सरकारान ही येवजण हाडपाचो यत्न करपाक जाय. ह्या कलाकाराक फावा ते उत्तेजन दिल्यार हस्तकारागीर हे गोंयांत लघुउद्देगाचे म्हत्वाचे आंग जाव येता.

तशेंच लोकसंखेर नियंत्रण दवरप देखून तितकेच गरजेचे आसा, ना जाल्यार सगळे करून लेगीत लोकसंख्या वाडत रावली जाल्यार ताचो कांयच उपेग जावचो ना.

ह्या सगळ्या गजालीचेर खासा जाणाकराकडल्यान खोल अभ्यास जावन विचार जावपाक जाय, आनी हें सगळे घडोवन आयले तर गोंय स्वयंपूर्ण जावपाक वगत लागचो ना आनी त्याच वेळा खऱ्या अर्थान गोंय स्वतंत्र जात्यांचे समाधान गोंयकाराक मेळतले.

म्हजो फोंण खणात

आयज ह्या भूयेचे पोंटूच दिसना
तिणी गर्बच धल्लो ना
हि भूंय पडिग जाली
हि भूंय वांझ जाली
हि भूंय तळमळटा
हि भूंय वळवळटा... उदकाच्या थेम्याखातीर !
म्हणून म्हणटा :
ह्या वांझोंट्या भूयेंच्या,
समस्त पुतानो,
आयज वगत आयला,
म्हण विनवणी करता,
आयजूच म्हजो फोंण खणात
जाय जाल्यार,
पेदयाक चार फेणयेच्यो बाटल्यो दियात
पुण म्हजो फोंण खणात !
ही भूंय पडिग दवरूं नाकात
हिच्या पोटांत आतां गबं धरचोच ना
हि भूंय आयज सिमित्री जाल्या !
चलात,
मारात म्हज्या मर्णाच्यो घांटो
मारात म्हज्या मड्याक खांद
पुरात म्हजे मडें त्या फोणात
थंयूय जर उदकाचो थेम मेवळोना,
ज ल्यार, म्हका खूरसार मारात
म्हणटकच म्हज्या रक्तान तरी,
ह्या भूयेंची तान भागत

— शशिकांत पुनाजी

(हास्यकवन)

लावडस्पीकर

तोंड तुजें उगतें उगतें
भुकेन तळमळेता तशें—
इश्ट वरिश्ठ हे लावड स्पीकर
कृपेन खा रे मंत्रीचें दर उतर !

‘ नाका नाका, गिळूंक शकना,
ओंकारेच येतात माका
तशाक तोंड उगतें धरता ! ’

—शरत

गोंयांतल्या पर्यटन उदरगतींत गोंयकारांक लाभ आनी लुकसान

— गीता हेदे

मनीस हो सैमाचो मोगी. आज मनशाचें जिवीत धाक-धुकीचें जाल्याकारणान कांय खीण जिवाक शांतताय मेळपाखातीर सैमाच्या सांगातांत रावप मनीस चड पसंत करता. शांत सोबित सांगातांत रावप मनीस चड पसंत करता. शांत, सोबित जागो सोदूंक मनीस आपल्याच देशाभितर वा भायल्या देशांनी वता आनी हांतुतल्यान पर्यटनाचो जल्म जाता. आज पर्यटन हो एक स्वतंत्र राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय उद्देग म्हणून फामाद जाला. व्हड उद्योगिक प्रकल्प, कलानिमिती केंद्रा. पवित्र तिर्थक्षेत्रां आनी हेर अश्यांच गजालींचे आकर्षण हीच पर्यटन उदरगतीक मेळपी खरेली स्फूर्त. गोंयच्या स्वतंत्रताये उपरांत गोंयांत पर्यटनाची उदरगत बरीच नेटान जावंक लागली. सबंद भारतांत दक्षिणेकडेन, गोंयांत सुशेगाद रावन गोंयच्या सोबितकायेची रूच घेवंक दर वर्सा हजारांनी पर्यटक गोंयांत येतात. गोंयात येवपी पर्यटकांची संख्या १९८० त ३.३२ लाख आशिल्ली, ती १९८५ त ६.८२ लाख इतली जाली. हे पर्यटक गोंयांत येवन गोंयची तोंडभर तुस्त करतात आनी जायते-फावटीं आपल्या पावलांच्यो बऱ्यो-वायट खुणो ह्या भूंयेर दवरून वतात.

आमच्या गोंयाक दक्षिणेचो सर्ग म्हळा. खरेंच, अशी नामना आमच्या गोंयाक अबूक फावो जाता. गोंयची कवळे, मंगेशी, म्हाड्डोळ, नागेशी, रामनाथी, नावें हांगची देवळां, व्हडल्या गोंयच्यो संत काजेंतान, संत कथेरीन, ह्यो इगर्जो, बाँ. झेजूची बासीलीका, मीरामार, हणजून, वागातूर, कोलवा, बोगमोळो ह्यो गोंयच्या सोबीतकायेंत अदीक भर घालपी दर्यावेळो पर्यटकांक भूल घालतात. एखाद्या सोबीत तरणाट्या चलयेंत लोकांक पिशें लावचें तशें हें आमचें पांचवोचार शालू न्हेशिल्लें गोंय पर्यटकांच्या काळजांतल्या खंयच्यातरी कोनशांत बस्तान मांडटा, आनी मागीर पर्यटक उंचंबळ

जावन हांगा जीव घालतात. येवन फर्मागुडी, पणजे, मडगांव हांगा आनी हेर दर्यावेळांचेर आशिल्ल्या हॉटेलांनी रावतात. अशेतरेन गोंयची पर्यटन उदरगत बरी नेटान चल्ल्या.

गोंयच्या पर्यटन उदरगतींत गोंयकारांक जायते लाभ जातात आनी भयंकर लुकसान लेगीत जाता. गोंयकारांक जे लाभ जातात ते अशे. गोंयांत येवपी पर्यटकांक गोंयच्या खाशेल्या वस्तुंचे चड आकर्षण आसता. हाकालागून गोंयात हस्तकलात्मक वस्तू तयार करपी लघुउद्योगांक आनी कुटिरोद्योगांक बरो पालव मेळटा आज गोंयच्यो काजुबियो, काथ्यापसून तयार केल्ल्यो वस्तू, सोरो, फेणी खूब फामाद आसा. असल्या गजालींक पर्यटकांची चड मागणी आसता आनी हाका लागून असल्या उद्योगांची बरी उदरगत जाता आनी असेल उद्योग करपी गोंयकारांचे गिरेस्त जावपाचें सपन खरें जाता. पर्यटन उदरगतीचो गोंयकारांक जावपी आनीक अक म्हत्वाचो लाभ म्हळ्यार व्हडल्या प्रमाणांत मेळपी नोकऱ्यो. शिकिल्ल्यांक, अडाय्यांक, कर्तुपी, कष्टी गोंयकारांक पर्यटन प्रतिनिधी (Agent), सहल संयोजक, मार्गदर्शक वा वाटारी, जाहिरातदार, हॉटेल व्यवस्थापक, स्वागतकार, रांदपी, हमाल हांच्यो नोकऱ्यो मेळटात आनी तांच्या बेकारेचो प्रस्न मात्सो तरी सुट्टा.

अभ्यासाच्या दृष्टीकोनातल्यान पळेत जाल्यार आज शिकपी भुरग्यांक पर्यटनाचो कितलो उपेग जाता हें आमकां दिसताच. भायल्या देशांतल्या लोकांच्या संस्कृतायेविशीं, थंयच्या चालिरिविशीं शिकप्यांक बरेंच गिन्यान मेळटा. सांस्कृतिक दृष्टीकोनातल्यान पर्यटन उदरगत चड गरजेची दिसता. तरातरांच्या जाग्यांनी रावपी, तरातरांच्या संस्कृतायेचे लोक अकठांय येवन अकामेकांक चड बऱ्यातरेन वळखूंक शकतात हाकालागून पर्यटक आनी गोंयकार हांचेभीतर आपलेपण तयार जाता, आनी राष्ट्रीय अकचाराची बुन्याद मात्शी घट जाता, अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना.

पयलींच्या काळांत वस्तुंचे उत्पादन करप, ह्यो वितरावप आनी तांचो उपेग करप होच गोंयकाराचो हेतू आशिल्ल्यान गोंयांत सेवाउद्योगांकडेन दुर्लक्ष जातालें. पुण सध्या पर्यटन उदरगतीक लागून गोंयांत सेवाक्षेत्राक उत्पादनाच्या मळार चड म्हत्वाचो जागो मेळ्ळो. पर्यटन उदरगतीक लागून गोंयांत व्यवहाराचें प्रमाण बरेंच वाडलां. पर्यटकाचो एक रूपया खर्च जाल्यार गोंयच्या अर्थव्यवस्थेत तीन रूपयांची उलाढाल जाता. हाकालागून गोंयची अर्थीक उदरगत जाता आनी हाजो लाभ गोंयकारात मेळटा. चडशे पर्यटक गोंयांतल्या हॉटेलांनी राविल्ल्याकारणान हॉटेलमालकांक मेळपी परकीय चलन वाडटा. अशेतरेन अर्थीक दृष्टीकोनांतल्यान पर्यटन उदरगतीक लागून गोंयकारांक लाभ जाता. पर्यटकांची झेतान रावन जियेवपाची कला गोंयकार आपणांक सोदतात आनी आपल्या जिविताक आधुनिक पद्धतीचो सोबितसो आकार दितात. पर्यटक गोंयचे नांव जायतेकडेन पावयतातात. तांच्या टिकेपासून पयस रावपाखातीर गोंयांत सरकार जायत्यो सुदारणा करता, कुयदादीखातीर आशेल्ल्या अभयारण्याची बऱ्या तरेन जतनाय करूंक वावुरता, पर्यटकांक ओड लावपी जाग्यांचो विकास करूंक नेटान पावलां उखलता. ह्या सगळ्या गजालींचो पर्यटकांक कांय खीण लाव मेळटा पुण गोंयकारांची ती मोलादीक मिरास जाता, आनी गोंयच्या सोबितकायेचो पांवडो बरो गडगंज जाता. हें सगळें पळोवन पर्यटक गोंयच्या मोगाळ गोंयकारांची आनी गोंयच्या सोबितकायेची तोखणाय करत परत वतात आनी गोंयाक संसारात फामाद करतात.

गोंयकारांक पर्यटन उदरगतींत जावपी लाभांपरस तांतूत जावपी नुकसान जड भयंकर आसा. आज गोंयांत येवपी पर्यटकांक रावपाक जायरातितलीं हॉटेलां ना, जी हॉटेला आसात तांतूत थोडी अशी आसात कि तांतूत पर्यटकांक आकर्शित करपी खाशेल्यो गजाली नात हाकालागून जायते पर्यटक दर्यावेळांचेर, बागेंत, फुटपाथार रावतात आनी गोंयच्या सोबितकायेचें वायट दर्शन घडयतात. पर्यटक येतात ते मजा करूंक. आमच्या भुंयेचें तांका पडूकूच ना. ते दर्यावेळांचेर अशीं बुरशेपणा करतात की हाजे परिणाम गोंयकारांक भोगचे पडटात. केन्नाय वेळेर वचचें म्हळ्यार थंयच्या घाणीक आनी विटंबनेक लागून पावल फाटीं येता. पर्यटकांची सोय करूंक गोंयकारांक उदकाची पुरवण कमी करून हॉटेलांक आज चड उदका-पुरवण जाता. आमचे गोंयकार तांच्या मनाच्या आनी रावपाच्या नितळसाणीक लागून फामाद; उदक ना म्हण्टकूच तांचेर सामको आकांत येता. अशातरेन गोंयकारांच्या जिवार पर्यटक फोल्गां मारतात. गोंयांत येवपी पर्यटकांक गोंयच्या नुस्त्याचो खूप घोस्त. गोंयची हॉटेलां नुसते कितलेंय म्हारग आसल्यार लेगीत विकतें घेतात आनी पर्यटकांच्यो इत्सा भागयतात. नुस्त्याचे भक्त आशिल्ले गोंयकार नुसतें म्हारग म्हणून वा मेळना म्हणून शिवराक जेवणार दीस धुकलतात. आज गोंयांत येवपी हिप्पी आनी हेर पर्यटक अमली पदार्थ बाळगितात. हेराईन, अफू, गांजा असले जीवाक घातकी आसपी अंमली पदार्थांची तेच लोक आमच्या तरणाट्यांक वायट संवय लायतात. आजचो तरणाटो असल्या लोकांच्या आनी असल्या

कर्तुपांच्या नादाक लागून आपले सगळे वगडावन बसता, आनी गोंयूच असल्या वायट गजालींचो गुदांव अशें वता थंय निष्कारण बळी पडिल्ल्या गोंयकाराक तोंड धापून आयकूचें पडटा. हाकालागून मारामाऱ्यो, भष्टकार, लूटी हांचे प्रमाण वाडटा आनी गोंयकारांचे बरेंच लुकसान जाता. वायट कर्तुपांक चालना मेळिल्ल्याकारणान चार्लस शोभराजासारके लोक आमच्या गोंयचे नांव संसारात अशे तरेन फामाद करतात की आयकूप्याक अजापावांगडा दुःख जावचे. अशेंच अेक पर्यटन उदरगतींत गोंयकारांक जावपी मोटें लुकसान म्हळ्यार गोंयकारांनी दोळे धापून आपणायल्ली भायली संस्कृताय. कांय गोंयकारांनी भायल्या संस्कृतीच्या इतल्या मोगान पडल्यात की त्या संस्कृतायेक आपणायल्याबगर तांका सुख मेळना. भायली संस्कृताय गोंयच्या पवित्र संस्कृतायेक भ्रष्टायत चल्या. अर्दकुटे कपडे घालप, घट्ट लोकरीचे कपडे घालप आनी ‘आमी मॉडर्न फॉरेनर’ जाले अशें हड्डे फुडें काडून म्हणप अशें आज गोंयकारांचे चलां. आमच्या गोंयच्या वातावरणाक असल्यो गजाली फावो जाय-नाशिल्ल्यान गोंयकाराच्या बलायकेक भायली संस्कृताय म्हारग पडटा. ‘शेजाच्याकडेन आसा तसलें जाय ‘अशी मत जाल्ल्यान वता थंय परकी भास गोंयची मायभाशेंक फाटल्यान धुकलत आसा.

पर्यटन उदरगतीक लागून गोंयचे मुठभर लोक ज्यांचेकडेन पर्यटकांचो संबंद येता ते भयंकर गिरेस्त जाल्यात आनी चडशे लोक गरिबीतूनच लोळतात. सोऱ्यांच्यो गादयो १९८० त ३२२० इतल्यो आशिल्ल्यो आनी गेल्या वर्साक त्यो ७५४८ इतल्यो वाडल्यो. हाकालागून सोरो पिवपी लोकांचे प्रमाण वाडलां आनी तरातरांच्या रोगांक बरो येवकार मेळ्ळा. आज AIDS सारके भयंकर रोग भायल्या देशांनी जल्मल्यात. असले रोग पर्यटक घेवन येतात आनी गोंयांत सोडटात, हाजें कारण म्हळ्यार सरकारांचे असल्या पर्यटकांचेर फावो तशें नियंत्रण ना. असल्या गजालींचे मोल गोंयकारांक दिवचें पडटा आनी तांतुतल्यान गोंयकारांक केन्ना केन्ना जल्माचेंच लुकसान जाता. पर्यटकांनी गच्च भरिल्ल्यो बसी गोंयच्या अशीर रस्त्यांचेर शोफेर अशे धांवडायतात की, गोंयकारांक आपल्याच भूंयेर जीव मुठीत घेवन जियेवचें पडटा. अशेतरेन गोंयकारांक पर्यटन उदरगतीत लाभ आनी लुकसान जाता.

आज सरकार पर्यटनाची उदरगत करपाक उचंबळ जाला आनी हाकालागून जाय थंय फावो तशी पावलां सरकारान उखलूंक नात. हाजो परिणाम असो जाला की आमच्या जिविताक भंय निर्माण जाला, आनी गोंयची अस्मिताय खंयमेरेन तिगतली हो प्रस्न पडला. गोंयान संसारात पर्यटनाक लागून तोखणाय करपासारकी नामना जोडल्या हें जरी खरें आसलें तरी हांतूत आमकां गोंयकारांक हाजें कितलें मोल दिवचें पडटा तें पळेल्यार वायट दिसता. ही भूंय पर्यटनाक लागून उध्वस्त जावचीना हाजी आमी जापसालदारकी घेवंक जाय.

म्हाका आवडलेलें कोंकणी पुस्तक

— सुरेश भोंसले

मनोहरराय सरदेसाय हांचें पिसोळी हे कोंकणी कविता झेल्याच पुस्तक म्हाका खूप आवडलें. देखून त्या पुस्तकांतल्या कवितांचे रसग्रहण करपाचें थारायलां. गोंयच्या सुटके उपरान्त कोंकणी काव्याक जे मार आयिल्लो दिसून येता तांतून मनोहरराय सरदेसाय हांच्या कवितांचो खूप प्रभाव पडला अशें दिसता. कोंकणी साहित्यांत ताणी मोलादिक भर घाल्या आनी कोंकणी काव्यांत तर क्रांतिच घडोवन हाडल्या तांच्या कवितांनी ल्हाना व्हडांक कवितेची आवड निर्माण जाल्या. मनोहरराय सरदेसाय हे वेवसायान फ्रेंच भाशेचे प्रोफेसर, देखून साहित्याच्या मळार ते सोपेपणान वावूरता. तांचें वाचप खूप तशेंच त्या वाचपाचेर चिंतन करून ते कोंकणी साहित्याच्या भवतांक मार्गदर्शन करतात. कवितेक स्फूर्तिदेवता लागता तर म्हाका दिसता मनोहररायांची पुस्तकांच स्फूर्तिदेवतेक प्रसन्न करपाक मदत करतात. अणभवाच्या आदारान वेगवेगळे उमाळे मनोहरराय उण्यांत उणे उतरांनी उगते करून वाचप्यांच्या काळजाक स्पर्श करतात. उण्यांत उणी उतरां कवितेंत वापरप महत्वाचें. कविता ही मनांक आनंद दिता आनी मनाक जेन्ना खूप आनंद, भोव दुख जाता तेन्ना मनीस चड उतरां उल्लेख शकना. कवितेचेय तशेंच. वाल्मीकी रुशीन जेन्ना जोडपी कोंच सवण्यांचो, वध पळेलो तेन्ना एक दोन वळींचीय उतरां तांच्या तोंडांतून आपशींच भायर सल्लीं. त्या एक दोन वळींतूनच रामायण हे महाकाव्य निर्माण जालें. सिनेमांत केन्ना एक भिकारोण आपल्या मोग्याक मागीर तोय भिकारी आसूं पुण 'राजा' म्हणून वेग मारता तेन्ना राजा या एकाच उतरांत काव्य आसा अशें आमकां दिसता सांगपाचें म्हळ्यार मनोहररायांच्या पिसोळी कविता झेल्यांत सामक्यो धाकटुल्यो म्हळ्यार दोन वळींच्यो, चार वळींच्यो अश्यो कविता आसात ही कविता झेलो तांच्या 'जायो जुयो' या कविताझेल्या-सारकोक रोमी आनी देवनागरी लिपीत उजवाडाक आयला. 'जायो जुयो' त्या कविता झेल्याविशीं मनोहररायांचे बापूय लक्ष्मणराव (जेय साहित्याच्या मळार गाजल्यात) हांणी अशें म्हळें कि जर एकूच पुस्तक तांका वाचीनशें दिसल्यार ते 'जायो जुयो' या कविता झेल्यांची निवड करतल, आतां जायो जुयो आनी पिसोळी या कविता

झेल्यांचे वेगळेपण म्हळ्यार तांतूतल्यो धाकटुल्यो कविता. पद्मश्री र. वि. पंडीताची तीन वळींची कविता अशी आसा :

उतरां...

कविची...

पितरां...

या तीन उतरांनी कविता तर पूर्ण जाल्याच पुण ती एक मोलादीक एक सत गजाल पटयता तो म्हळ्यार उतरां होच कविचे पूर्वज, पिसोळी या कविताझेल्यांत मनोहररायांच्या 'उतरांचेर' कितल्योशोच कविता आसात. देखीक कांय कविता.

१) 'सगलींच उतरां पिशीं,

शाणेपणा कोणाक सांगतलो ? आनी कशी ?

२) उतरांच्या अर्थाचो अनर्थ जाता

तेन्ना हातांतलो ग्रंथ रागान थरथरता.

३) उतरां तुजीं सारखीं जोख, मागीर मोख

४) उतरांच्यो वाती वळून चितनाच्यो लायल्यो जोती थोडी तर पुजा केली, उजवाडाची

५) लिखणे-पारय घेवन फोंड खणलो,

म्हाकाच पुल्लो, उतरांचो लख जावन हांव उल्लो हांव उल्लो

६) जिवीत म्हजे सल्लें, जिवीतांतले रिते खीण

उतरां जावन उल्लें

४) बरयल्लें उतर सारकें केले, उलयल्लें उतर तशेंच उल्लें या सगळ्या कवितांनी 'उतर' मनशाक कशें बांदता हें कळता. गोरवाक दावें तर मनशाक उतर ही ओपार फामाद. उतर या विशयाचेरूच मनोहररायांक कविता स्फुरतात, जणू कविच्या पितरांकूच ते नमन करतात. तशे पळोवंक वचत जाल्यार तीन चार वळींच्यो यो कविता जपानी हायकू कवितेबशेन आसात, कोंकणी काव्याच्या मळार य तीन चार वळींच्या कवितांनी क्रांती केली. या झेल्यांतल्यो कवितांची रचना वेगवेगळी आसात. तांचो तालूय वेग वेगळो. पुण निजाचो कवि आपले उमाळे उगते करताना कवितेंचें तंत्र आनि मंत्र भिरकाटावन मारता, आनि कवितेची उतरां, ताल,

लय, आनि तिचो सगळो धाट वेगळ्याच रुपान दिस्ती पडता आनी आमकां कविचे भावानुभावाचे अस्सलपण आनि अणभव साकार करपांतली कलात्मकता हेच काव्याचे गुण रसग्रहण करताना पळोवचे लागता. तीन चार वळींच्यो कविता बरयताना मनोहरराय सादीसोपीं, नितळ, अलंकारीक उतरां वापरता. शिरंगार हो कलेचो सगळ्यां, व्हडलो रस. पिसोळीतल्यो कविता वाचताना कथा कादंबऱ्यांतल्या श्रृंगाराचो अणभव येता. चलेक सोळावें वर्स कितलो सुंदरताय दिता हाची सगळ्यानूच तोखणाय केल्या तर मनोहरराय म्हण्टात 'कितलीय तुजी पिराय दिसूं दिसा, रातीं म्हजें वेगेत तुका सतराच वर्सां' तशेंच बायलांच्या केसांची वर्णन करची एक फिल्मी-गीत 'तेरे जुल्फोंसें रिहायी नहीं मांगी थी, कैद मांगी थी जुदा भी नहीं मांगी थी.' या गीताचो उगडास म्हाका मनोहररायांच्या या वळींत जालो 'केंस वळयताना, वळय जपून, तुज्या केसांत घुस्पलां म्हजें मन... आनीक एक दोन श्रृंगाराच्यो कविता. 'रातीं सपनात येवन न्हीद व्हेली आतां दिसाची येवन जाग व्हर' 'बरेजालें तरणी आसतानाच सोडून म्हज्या मनांत तूं सदा तरणीच उल्ली. अशें म्हण्टात कि आमच्या गोड गीतांत दुखाचोंच उमाळे आसतात. our Sweetest songs are Those That Tell Saddest Thoughts. जीणेन दुख चड आनि सुख थोडें. मनोहररायांक दुख लिपोवचेशे दिसता ते म्हण्टात 'दुकां लिपोवंक हांसतां, सगलो संवसार फसतां 'दुकांची खारसाण दर्याक, मोगाची हूनसाण सूर्याक' 'काळजाच्या दर्यांर दुकांची ल्हारां, उगडासांचो फणेनर तांचेर तीनूय पारा.'

दुखाच्या उगडासाची खवळी काडतुकूच दुखाचे घाय व्हांवूंक लागता अशें तांका दिसता. तें म्हणत 'हांवें तुका विसरचे न्हय अशें दिसलें. देखून तुवें म्हाका इतलें दुख दिलें.

मनोहररायांच्या कवितेत सामाजिक उमाळेय पडबिंबीत जाल्ले दिसून येता. गरीब गिरेस्त हांच्या सुख दुखांची ताका खूप जाण आसात आनि तांतल्यो ६-७ कविता गरीब-गिरेस्तांचे संबंदाचेर उजवाड घालतात. देखीक 'गिरेस्ताची मोटार मोडटा तेन्ना ती गरीबांक धुकलची पडटा'

'गिरेस्तांच्या दुखासारके दूख ना लोक मोग करतात तो आपलो कांय आपल्या दुडवांचो हे कळूंक ताका मार्ग ना'

समाजांतली विशमताय ती उगती करतात. ते म्हण्टात खंय भरिल्लें ताट, खंय भूकेल्ले हात. जिव्याक रावपाक कितले हाल मेल्ल्याक मात ताजमहाल 'पिसोळी' कवितांश्ल्यांत जिणेचे अणभव थोड्याच उतरांनी कलात्मकरित्या उगते जाल्ले दिसून येतात. कविच्यो 'प्रतिमाय वाचप्याच्या मनांत खूप तेंप तिगून रावतात. यो प्रतिमा कविचे संवेदनक्षम मन दाखयता आनी मनोहरराय आपले अणभव भोवताणच्या वाठारांतल्यान, सैमांतल्यान उगते करतात, देखीक 'आयज हांव चांफो जालां, सगलीं पाना पडलीं गळून आंगार फूलांच फूलां. तेल सोंपले वात सल्ली, पंटी मात तशीच उल्ली. कविता श्लेयांत कांय कविची चितना दिश्टी पडता देखीक 'वात

जळ्ळी, रात पळ्ळी ही दोन वळींची कविता. 'झरो थांबता थंय कोंड जाता मनीस थांबता थंय फोंड जाता.' 'वाण्याचो बैल विचारता 'म्हजी वाटकुळी वाट केन्ना सोंपता?'

थोड्या कवितांनी मनोहरराय विनोदाचे विमटेय काडतात: देखीक :- 'कित्यांत कांय ना हे कळ्ळें आनी सोदतालो ते मेळ्ळें.' दूसरी कविता- आपलो ओंठ, आपलेच दांत, देखून चाबल्यार दुसऱ्याचे ओंठ चाब.

शेणिल्ले सोदूंक गेलो आनि आशिल्ले शेणयलें 'पिसोळी' वाचताना मनोहररायांची मानवतावादी अशी जीणेची दृश्टी दिसून येता. तांच्या कवितेचो आस्वाद घेताना तांच्याच उतरांनी कविता म्हणजे किदें हे सांगपी ही पिसोळ्यांतली कविता वाचची :-

'कविता, काळजांतलो गर्भ-- कुडींतली देवता, काळीज दिल्यारूच पावता.'

- अश्यो ह्यो धाकटल्योच कविता, केन्ना केन्ना ओपारीबशेन मंत्र जातात आनी जिबेर घोळतात. यो कविता नव्या म्हणीबशेन चंवरतल्यो हें दुबाव विरयत आसा. देखून साहित्य अकादमीचे पुरस्कार फाव जाल्ले हे १२२ कवितांचें हें पुस्तक म्हाका खूप आवडले.

ताळखिळो

पोपायेच्या फळांवरवीं तळखिळ्या पानांक आकार दोळें धापून बसतां तपाक सांजे वेळार !

घालता भुरगीं करून गळ्यांत दोट्टीं पानां माळो थोडीं भुरगीं करंदाय करीत नाचता मोडून ताळो !

तन्न्यो शांगो घालून, सुकून, करता काफये पिठो ताळखिळ्याच्या रोपल्या रे नू भाग्यवान मोठा !

वोतान करपून शांगो तुज्यो तट्टीत फुडटा फुडाराचो नवो जीव तू जळीं-मळीं शिंपुटा.

वर्सभर तुजी बियां कोण रे राखून दवरता ? पावस पडटगीर ती बियां कोण रे म्हण शिंपडुटा ?

तन्न्यो तन्न्यो कोंमऱ्यो खुंटून भाजी करून खाता सुकला तरी हुमटावन न्हाणये अुज्यांत घालता

— दिलीपकुमार च्यारी

टेक ऑफ

दारिद्र्याच्या रिस्कांपोंदा
माडण्णेच्या गुड्डण्णे पोंदा
हांगसर सगळेच
काळखांत सांडिल्ल्यो वांटो सोदतात,
शेणिल्लो आवाज सोदतात.

पिंशाल मळबांत पसरण पसरोवपी सूर्याकडे
लेगीत हो काळोख पुसपाक जमना.
म्हणून ते आता, गात्रा-गात्रांत अजो भरतात
रस्त्या रस्त्याक पेटोवक,
अजवाडाचेर हक्क गाजोवक.
तुमच्या बोंदच्या ध्येयांक रफू केलो ना जाल्यार...
ह्या हक्काक आयज सगळे अवे रावले नाजाल्यार...
सगळेच अखलतले सगळ्यासयत
निमण्या टेक-ऑफ वांगडा
पृथ्वी लेगीत.

— िलबा अ. खांडेकार

तुज्याखातीर

हो उचांबळ दर्या
वान्यार धोलपी माड
तळयेंत फुललेली साळकां
पाचवें घच्च रान
भिरभिरपी संवणी
सगलें फकत
तुज्याखातीर
आनी म्हज्या खातीर
तूं ..

— शांती सदानंद प्रभू
तेंडूलकार
खोडिये, सत्तरी

मुक्ती

म्हज्या काळजाच्या
बंदखणीतल्यान
आज हावें तुकां मुक्त केलां
तूं चलत राव
तूं चलत राव
म्हजें हे हात
तुकां आडावपाक
केन्नाच फुडे सरपाना
तूं उडत राव
तूं उडत राव

मंगळमुत्राचें दावें
हांवें...
केन्नाच तोडून वडयलां
तूं नाचत राव
तूं नाचत राव

तुझ्या मुखाखातीर
हांवें म्हजी...
दुखां बावोन घेतल्यां
तूं हांसत राव
तूं हांसत राव

— रधुवीर एन. नायक

म्हजी दिवाळी

या दिवाळेच्या खोसयेत
म्हज्या दोळ्यांतली दुकां
हांव
अंका पणतेत भरून जळयतलो
अंक नवी ज्योत पेटयतलो...

या दिवाळेतल्या उजवाडांत
म्हजें मोने ओठ हांव
उजवाडाक चुंबून फुलयतलों
उजवाडांत उजवाड भरतलो...

या दिवाळेक
तुज्या मोगाक सोदतना
शेणिल्ले काळीज हांव
सोदून काडतलोच—
म्हज्या काळजाक
नवी दिवाळी दाखयतलो...

हे उजवाडा, सांग रे म्हाका—
खरेच हांव
अशे करूंक पावतलों...
कांय अशे करता करता
हांवूच सोपतलो... ?

— सतीश प. नायक

आमचें गोंय
आमकां जाय
आमची रानां
आंमका जाय.

गोंय आमची
खाण...
भरिल्ली...
उपाट बांय.

सगळ्या सुखसोयीनी
युक्त अशें
माणकुलेंच
गोंय आमचें.

गोंयच्या
आमच्या
रंग कसो
पाचवो ताल्ल

पाचूवें आंगाचें
घालून झाडां
गोंयची सोबितकाय
वाडयतात.

गोंयाक व्हडपण
दितात तें.
ताकाच लागून
म्हण्टा गोंय सोबित

गोंयचो सैम
गोड उदकाचें
निळेंच झरें
जगयतात.

बरें जाल्ले
पळो नज
कोणायेंल्यान
लायली दिस्ट

कलियुगांतल्या
अैकादिसा
सगळें कशें
बदललें.

राक्षसानी
मेळयली
सत्ता गोंयची
आनी...

बरें करता म्हण
सांगून लोकांक
राज्य ताणी
बळकायलें.

आपल्याक
जाय त्यो
खुर्च्यो ताणी
घेतल्यो आडून.

इल्लो इल्लो
साक्षसांचो स्वभाव
जालो जागरूक
अेक दिस.

राक्षसांचे
कुडुं दोळें
वेध घेवंक लागलें
पाचवें राना

सपा सप करून
झपा झप
बोडकी केली
पाचवी रानां.

लोक बाबडे
पळेंत उल्लें
तें सांगता तें
आयकत उल्ले.

सोबित आमचें
पाचवें गोंय
राक्षसानी
केलें नागडें.

लोकाचे धरून
हात ताणी
आपलें हात
मोकळें सोडलें.

लोकाच्या खुस्तार
घराक घालें
भांगराचें
नळें.

आमचें गोय
आमकां जाय
आमची रानां
आमकां जाय
म्हणपी बाबडे
थंयच उल्ले
हात पोशेंत.

‘नखलामी’

— उल्हास यशवंत नायक —

साडी धोपरामेरेन दोडून कमराक खोयत सुशिला काजी-पोंदा मोडून भुडयल्लीं शिरपूटां अेकठांय करूंक लागलें. लांब आसात ती भोऱ्याच्या बसकणेक घेतलें तर वांकडेली मोडून परथून बसोवन भोऱ्याक आकार दितालें अेका फाटल्यान अेक काजी भोवत, तें शिरपूटां मोडून भोरो मोठो करूंक वावूरताले. ताजेवांगडा आयिल्ली शेजान्न सकयल दोंगूलेरूच आळींनी बडयो कापताली. तें दोंगरार बरेंच वयर पाविल्लें...

ताजो घरकार सोगिल्याक आयज पयल्याच फावट शेजान्नी-वांगडा तें भायर सरिल्लें. घरांतलो जोळोव सोपिल्यान ताका आयज जळवाक भायर सरचेंच पडलें. असल्या कामांत ताका घरांत कोणा-चोच आदार नाशिल्लो. ताजी ‘माय’ जाण्टी आशिल्यान तें तिका कसलेंच काम करूंक दियनाशिल्लें. ती लेगीत आपली सून हीच आपली धूव म्हण वागताली.

इश्कोलांत शिकता आसतनाच सुशिला आनिक सुशांत दोगांय अेकामेकांक मानवल्ली सुशिला वाणी तर सुशांत म्हार जातीचो. सुशिलाक तीन भाव आनीक तीन भयणी. सुशांत मात अेकलो अेकसूरो. दोगांय शिकपांत हुशार आपणाल्या सभावान आनिक अभ्यासान दोगांयनी अेकामेकाली मनां ओडून घेतली. दोगांकूय खूप शिकपाची आवड आशिल्ली. पुणून सुशिला गरीब स्थितीक लागून एस्. सी. मेरेन शिकलें आनी उपरांत टायपिंग शिकलें. सुशांत मात जायत्या जाणाकडसून शिश्यवृत्ती घेवन बी. एस. सी. जावन कॅमिकल फॅक्टरीत केमीस्ट म्हूण चाकरेक लागलो. पुणून सुशिला आनी सुशांताच्या मोगांत मात फरक पडलोना, सुशांतान आपणाल्या वळखीन ताका आपल्याच फॅक्टरीत एल. डी. सी. म्हूण चाकरेक लायलें. जेन्ना ह्यो सगळ्यो गजाली सुशिलाच्या आवय-बापायक कळल्यो तेन्ना ताणी घर माथ्यार घेतलें. सुशिलाक घट करपाचे ताणी थारायलें पुणून सुशिला तांका कशेंच बदलेना. शेवटाक आवयन-

बापायन’ तुवें आमच्या नाकाक काळें फासून आमची अब्रू भायर अुडयली अशें सांगून सुशिलाक घरा भायर घालें. सुशिला आपणा-ल्याच घराक परके जालें... सुशांताच्या आवयन ताका आपणाल्या घरांत आलाशिरो दिलो. देवळांत वचून देवाक आनी भटाक साक्षी दवरून दोगांय लग्न जालीं

... संवसाराचो गाडो दोगांय सवकासायेन चलयताली. हांसून खेळून, दीस वताले, सुशांत सुशिलाच्या जिवाक खुबूच जतनायेन सांबाळटालो. सुशिलाय सुशांताक घरच्या कामाक खुप खुब पालोव दितालें. लग्नाउपरांत सुशांतान सुशिलाक चाकरी सोडूंक लायली आनी आपणाले घर बरे रीतीन सजोवपाचे, सांबाळपाचे ताजेर सोपयलें.

आपणाल्या मायंक सुशिला कसलेंच काम करूंक दिय नासलें. आपणाली माय हीच आपणाली आवय अशें तें वागतालें. सुशांताचो कोणूय सोयरो वो अिष्ट-वांगडी आयल्यार तो हें सुखी, धादोशी घर पळोवन अुमेदीन तांका बरें मागून वतालो. वाड्यार सुशिला सगळ्यांकूच मानवल्लें. भावराथी, मायेस्त, निस्वार्थी आनिक बोलक्या सुशांताक फाव तशीच बायल मेळली देखून सगळ्यांक अुमेद जाली. ‘आपणाल्या अेकमुऱ्या चेड्याक बरी बायल मेळून आपणाल्या जिणेचे सार्थक, समाधान जालें, अशें सुशांताची आवय जायत्या जाणाक सांगी... सगळीच सुशिलाची तोखणाय करी.

पुणून... काळाक मात हो सुखी संवसार मानवलो ना.

बस आक्सीनेताचें निमीत्त धरून, सुशिलाक सुशांताच्या मर्णाची कायंच सुलूस लागू दियनास्तना काळान ताका अचळय वेंगायलो... अचकीत येवपी ज्वालामुखीन जशे धर्तरेचे कुडके कुडके जावन शिवरता, त्याचपरी सुशिला. सुशांताचो संवसार शिवरून, जळामळा अरीष्टांभरवण जालो.

... भुरग्यापणातूच रांडावण आयिल्लें सुशिला, मळबायेदच्या व्हड अरीष्टपोंदा चिड्डत घस्टूटत रावलें. संवसाराची बरो बरी

FOREST FOR :

- ❖ Sylvan surroundings
- ❖ Magnificent Wild Life
- ❖ Conservation of Soil & water
- ❖ Preservation of Pollution
- ❖ Sustaining the requirement of wood based industries
- ❖ Supply of timber, fuel, fodder and medicinal plants
- ❖ Study of Flora & Founa.

THINK AND ACT

Issued by :

**Forest
Department**

Panaji-Goa

सपनां सपनेवन व्हड व्हड हांवेस बाळगून आशिल्लें सुशिला... ते हांवेस आपणाल्या धरकारा सांगातान पुराय कळंक पावलेच ना. काळजांत नव्यो अुर्वो सांबाळून फुलूंक सोदपी जिवीत पुराय फुलूंक पावलेच ना. अुमेदीचे हांवेसाचे झरे अदर्यारूच आटून गेले. धरकार सोपिल्यान सुशिलाक संवसारातली फुडली वाट चलूंक कठीण, निष्फळ, आनी निरर्थक दिसूंक लागली. जायती चिंतना ताजें काळीज कोरांथताली. सुशांताच्या सांगातात सारील्ले फाटल्या दिसांच्यो यादी अुमाळ्यानी खतखतताल्यो. लग्नाच्या एका वर्साभितर आपणाचेर आयिल्या त्या अरीष्टांचे चिंतता चिंतता दुखान सुशिला जेवण-खाण विसरलें... सगळो गांवूच ताका चुरचुरतालो... शेजारी पाचारी येवन ताका समजायताली. कशे बशे चार गोटे पोटांत घालपात ताका फर्मायताली, फुसलायताली...

दीस वाडत वताले तशे सुशिलान मनाक लावन घेतिल्लें दुखय वाडटालें. पुणून आतां जेवणातले चार गोटे पोटांत वचूंक लागले... सुमार दोन तीन म्हयने सुशांताच्या आवयन ताका रांदून वाडले. आतां तेंच स्वतः रांदूंक लागले. पुणून घरांतले भायर सरले ना... सुशांताची आवय मात सुने-पूताचे येवजून दुखांनी काळजांत भितल्या-भितर घुस्मटून फुगार जाताली... ती आपणाले दुख चिड्डून दवरी. आपणाल्या दुखांनी, घुस्मटमारान, ती सुनेक दुखय नासली. पुणून केन्नाय सोसू नज जावन मात ती काळखांत बसून हुंडक्या-हुंडक्यानी हुंडकेताली...

आपणाल्या संवसाराचो आधारूच काडून घेवन आमकां अुबंत अुडयलीं अशें म्हण देवाक पर्थून पर्थून दुशणां दियत आपणाल्या संवसाराक रडटाली.. ... शिरपूटां मोडटा मोडटा अचकीत ते कांजीभायर सरलें... अुकत्या जाग्यार ताका वारेंच बरें लागलें. जिवाक मात्शे सुशेग घेयन म्हण, ताणे थयंच बसकण मारली. कपलावेल्यान, तोंडावेल्यान, कानांकडसून देवतल्या घामाच्यो पावळयो ताणे पदरान पुसल्यो... आनीक थोडीं शिरपूटां मोडून आपुण सकल देवतलें अशें येवजून ते दोन-तीन आळी मुखार चलून सांवरी-मुळांतल्यान वयर काजीक पळेत रावले. लागसार ताका काजी दिसना जाल्यो. पुणून मात्शी वयर, दोंगराच्या मोडणारूच ताका अेक काज दिसली. त्या काजीची शिरपूटां मोडटलें त्या आशेन ताणे पावल अुखललें आनीक... पावल जमनीक तेकयतना खाला गेल्या नदरेन ताणे किळांच मारली...

.. सर्र कन्न ताज्या आंगार कांटो फुललो... नदर थरथरूंक लागली... हातांतली कोयती गळून पडली, फुडें वचूंक पावलां जड जाली, घामाच्यो पावळयो चड नेटान गळूंक लागता अशें ताकां भासलें. फुडें पर्थून पळेनास्तना ताणे दोळे बंद करून फाट केली. ताणे मोठ्या धिरान थरथरत्या हातांतल्यान गळून पडलेली कोयती अुबारली आनीक नेटान परथलें. अेकठांय केल्ली शिरपूटां घेवन ते आडवाटेनूच देवतना ताज्या साडयेंक कांटचो फारांवल्यो... तें आबुज जाल्यान कांट्याचेंय भान ताका अुरले ना... शिरपूटां अेकठांय करता करता केन्ना आपुण थय पावले हें ताका कळलेंच ना. त्या यादीनूच ताजे आंग शिरशिरलें... कशेतरी अर्धवट भोरो

घेवन दोंगूल्लेर शेजान्नीसरी पावलें. आनी थंयच भोरो अडोवन ताणें बसकण घेतली.

‘पुरो गो बाय ? आनीक मोडीना ?’ शेजान्नीचो प्रस्न.

‘... ..’ सुशिला निरुत्तर. ते भिरांतीन कासावीस जावन ताजी दांतखिळीच बसिली. ताका अतुरूच फूटना जालें... वेदोळच्या यादीन सगळें थरथरूंक लागलें... आंगातलें रगत ओढून घेवन जीव गळसणेक लागिल्यावरीं... अकूच जाग्यार थिरावल्या तागेल्या नदरेक पळोवन शेजान्न कांचवेली.

‘बाय, बाय कितें जालों गो ? शेजान्नीचो प्रस्न भायर सुटपाक तें लवंडलें. शेजान्नीन आवुज जावन बोंब मारूंक सुर्वात केली. सुशिलाक काण्णी घाली पुणून ताका शुद्ध आयली ना. त्या बराबर शेजान्नीन अरुफांटी कोयती ताज्या पायांच्या हाडार मारली. तेन्नाच सुशिलान ‘हायस्’ केलें. ताका थंय आळीनी न्हिदोवन शेजान्न बोंब मारीत ‘कोणूय पावात गे, कोणूय धांवात गे’ म्हणत लोकांक जागोवंक आनी सुशिलाक खाला हाडपाखातीर खाला धावून आयली... ..

चार पांच बायलांनी सुशिलाक घरा हाडलें. तागेली शिरपूटांय घरपावती केली. जाण्टेलेचेर बरोच आकांत आयिल्लो... बऱ्याच वेळान सुशिला साबुदीर आयलें. तरी ताजी तकली घरघरल्यावरीं भासूंक लागली...

‘बाय, बाय अशें कितें जाले गो तुका ?’ जाण्टेली.

‘... ..’

‘अुलय गो बाय, कोणे नखलामी बी करूना मुगो ?’

‘... ..’ सुशिला कायच अुलयलेना. ताज्या दोळ्यां मुखार मात पर्थून पर्थून येदोळचेंच चित्र घुंवत आशिल्लें... ताजे आंग पर्थून शिरशिरलें... कशें बशें अुठून ताणे आदन दवरलें... अुजो पेटयलो. पुणून चुलितल्या अुज्याक पळोवन ताजी चितना अुफाळून आयलीं. दोळ्यामुखावेली ती कवटी चुलितल्या अुज्यांत ‘म्हाका वाचयात, म्हाका लासूं नाकात’ अशें आड्डत सांगतना जळता असो ताका भास जालो. ताज्यान ते पळोवंक नज जालें. दोळे बंद करून ताणे किळांचेन त्या कवटेक वाचोवंक चुलींत हात घालो आनीक ...जळजळीत पेटपी इंगळे ताज्या हातींत आयले. हात बरोच हुलपल्लो... ताज्या किळांचेन जाण्टेली धांवत भीतर आयली... सुशिलाच्या हातीक पळोवन ती कांचवेली— ‘बाय, बाय कसो लागलो गो अुजो... कितें जालें गो बाय ?’

‘पळय... पळय आई...ती पळय हेंचिच तकली. जळटा पळय चुलित आनी ‘म्हाका वाचयात, म्हाका लासूं नाकात’ म्हणोन बोंब मारता... आई काड गे तेका, वाचय गे तेका आई,...’ ताणे बोंब मारून आपणाले दोळे आपल्याच हातीनी धांपून धल्ले. आनी परथून पळयले. ‘आई... वाचय गे म्हाज्या रायाक आई...’ जाण्टेलेचेर आकांत आयिल्लो... आपणाली सून अशें कितें अुलयता तेंच तिका कळना जाले... सुशांताची तकली आनीक चुलित तिका कशी दिसची ? सुशिलाली बोंब चालूच आशिल्ली... भायल्यान शेजाऱ्यां जमली.

‘सुशिला, अशें कितें करता गा तू ?’ पावतीन सुशिलाच्या केसांक घट्ट धरून विचारलें.

‘हे पळय... ते पळय... ते धावता पळय कशे... सोडा म्हाका... हांवूय वयता तेंच्या वांगडा... थांबयात गे तेंका... सोडात म्हाका... म्हाका वोचो दी तेंच्या वांगडा... म्हाज्या राया हांवूय येता... रावात न्हू...’ सुशिलाच्या तोंडातसून अुतरां आयकनाफुडें सगळीं अजापली... कांचवेली. पार्वतीन सडासड दोन—तीन थापटां सुशिलाच्या पोल्यार अुडयली. त्याबराबर सुशिलाची बडबड थांबली... अुमत्या मानेन तें सगळ्यांच्या पायांक पळयत रावले...

‘अुलय... अुलय गो रांडग्या आतां... कोण तू ?... अुलय... कोणाक राव म्हण्टा तू ? पार्वतीन पिशें धांवडावंक ताका धमकायलें.

सुशिला कांयच अुलयलेना... सगळ्यांच्या मनांत आनी दोळ्यांत मात भिरांतीची ल्हारां अुसळली...

न्हिदच्यापयली ताज्या मायनूच (जाण्टेलेन) ताका पेज करून वाडली... तें कांयच अुलोवंक ना.. पेज जेवन ते आड पडलें...

...बरोच वेळ ताका न्हिदूच येयनासली तें दोळें अुगडेच दवरून खाटीर लवंडल्ले

‘बाय न्हिद येयना गो ? तुका कितें जाता तें तरी सांग गो बाय...’ जाण्टेलेन विनवणी केली. पुणून सुशिला कांयच अुलयले ना. जाण्टेलेच्या अुज्यासरी दिवो जळत आशिल्लो... सुशिलाक लागून तिकाय न्हिद येयनासली... सुशिलाचें जालां कितें ? तें अशें कशें अुलयता ? तें अशें न्हिदना कित्याक ? अशें भियेवपाक ताका जालां तरी कितें ? दोंगरार कोण मेळलो काय ? प्रस्नांच्या अुतरांखातीर जाण्टेली प्रस्नांभितरूच घुस्पली...

सुशिलाची चितना मात शिरपूटां जमयता, मोडटना नकळटा केन्नासर पाविल्या त्या मसंडीतूच थिरावतालीं... ‘सांवरीमुळांतली ती शिवरून पडलेली राख... ती कवटी... आवयस्’ ताज्या आंगार काटो अुबो रावलो... म्हाज्याच रायाची ती कवटी... ताज्जी तिकतिकीत ‘शिरशिरी ताज्या आंगभर शिरशिरली... ‘त्या राखेतूच म्हाजो संवसार भरमल्लो आसा. म्हाज्या संवसाराची अुदरगत तितूंतच शिवरलेली आसा. कशी हांव पुंजांव तो... ना... ह्या भरसल्या, शिवरलेल्या अुदरगतीक पुंजावंक म्हाज्यान जांवचे ना... पुंजायता पुंजायता हांवूच तीतूत भरसून वयतले... कशें रे म्हाज्या राया तुका मानवलें हे ? म्हाका अशें अर्ध्यावाटेरूच सोडून वचपाक कशें तुमकां मानवलें ? ना ना राया... म्हाकाय घेवन चल तुमच्यासरीं... हांवूय येता... अेकलेपणाचे दीस सारताना, तुमच्या यादीनी फुगार जावपी हें काळीज... कशें हांव हे घुस्मट्टीचे दिस सारूं... आनिक खंयच्या रूपांत तरी तुमी दिसचें... हांव जाणा... तुमीच तें... तुमच्या बगर आनीक कोण न्हू... कितें तुमची तरा जाल्या... देवा... देवा कशे रे तुम्ही म्हाज्या रायाक दोळ्यासामकार घातलें...’ आपणाल्या संवसाराक दुषणा दिसत चितनातूच रडत रडत केन्ना ताका न्हिद लागली हें ताका कळलेंच ना...

सर्वेऽपि सुखिनः सन्तु

दीपावलि म्हणजे दीपोत्सव. आपल्या जीवनात सुखसमृद्धीची, आनंदाची, शांततेची निरामय दीप-ज्योती प्रज्वलित व्हावी हीच या दीपोत्सवामागील आकांक्षा.

याच आकांक्षापूर्तीसाठी सर्वसामान्य माण-सांच्या, दुर्बल आणि गोरगरिबांच्या जीवनाला स्पर्श करून त्यांचे जीवन उजळविणारा वीस कलमी कार्य-क्रम महाराष्ट्र शासन जाणीवपूर्वक राबवीत आहे.

पंतप्रधान मा. राजीव गांधी यांनी घोषित केलेला १९८६ चा नवा वीस कलमी कार्यक्रम म्हणजे दुरितांचे तिमिर हटविण्याचा दृढ संकल्पच.

शेतीला नवी दिशा, शेतमजुरांसाठी खास कार्यक्रम, सर्वांना पिण्याचे पाणी, शिक्षण विस्तार, मागास जातीजमातींना न्याय, स्त्रियांना समान हक्क, बेघरांना निवारा, झोपडपट्ट्यांची सुधारणा या आणि अशा अनेक वैशिष्ट्यांमुळे या कार्यक्रमाने विकासाचे नवे पर्व सुरू होत आहे.

वीस कलमी कार्यक्रमाच्या या दीपज्योतीने महाराष्ट्राचे जनजीवन उजळून निघावे हीच दीपा-वलीची शुभेच्छा !

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,

महाराष्ट्र शासन द्वारा, महाराष्ट्र परिचय केंद्र,
पणजी-गोवा

...सांवरीमुळांतली ती कवटी... ताजेसरीच येताली... पुणून तिका पळयतनाच सुशिलान भिरांतीन दोळे धांपून घेतले... घेतले... ताज्यान ती पळोवंक नजो जाली.

‘ पिशा... म्हाका तूं भियेता... ? तुज्या घरकाराक ? पळय गो, तोंड बयर काडून पळय... कितल्या दिसांनी पळय हांव येयलां... म्हाका पळयन शें दिसना तुका ? तशी म्हाका हांगासर येवपाची गरज नाशिल्ली पुणुन तू जाणां हांगा येवपाचें कारण तुजें हे रडकूरे मुखामळ... निरशेल्लें...

हांव म्हज्या नव्या घरांत येतना, त्या दिसा दिशिल्लें की तुका, विचारचें, घडये तापूनय बी, कित्याक आयलें तु म्हज्या पोशांत ? ह्या अशा भेसात तूं गो कशे रावतले ? कित्याक म्हण तूं म्हज्यासरी येयलें ? म्हाज्या मेणावरी आशिल्या काळजालागी ती येवपी काळाची जळटी इंगली कित्याक म्हण तुवें आडायली ना ? आनीं... आनी ती तितली फूलां तुज्या माथ्यांत कित्याक कोंबली गो त्या बायलांनी ? देवळांत होमकुंडां भोवतणीं, म्हाज्यावांगडा सात पावलां चलतना गो हो सोपून घेवन बांदिल्लो, तुज्या राखणेचो, लाखमोलाच्या नात्याच्यो बंधनाचो म्हूर्तम्हणी गो तुवें त्या बायलांक कित्याक निखळावपाक दिलो ? ... .. तू पुण ना... ना तुजी चूक कांयच ना... काळान म्हाका मोनेपण फावो केल्लें. ताका हेंच जाल्लें जाय आशिल्लें...

आनी खिणांभितर आमची विश्वां वेगळी जालीं... ..

तुजें कपल कुपां नाशिल्ल्या मळबावरीं जालें .. त्या दिसा-सावन थाव नाशिल्या दर्यांतल्या अदकांत तूं बुचकळचो खायत रावलें... एकटें... अंकसुरेच... केदया व्हड आकांतात सांपडलेले तूं... आधारक दुसऱ्याक लेगीत अुलो मारीनास्तना तुं अंकटें अंकसूरेंच ह्या समदीरांत बुचकळयत रावले बुचकळयत आसतनाय म्हाज्या आवयकूय सांबाळीत रावलें... अेका खिणांभितर, अेका अुतराचो अंत जायत म्हण लेगीत तुवें येवजू नासले... खिणांभितर मळबायेदे हें विशाल आशेसपन कोसळून निराशेभरवण जावन गेलें... तरी लेगीत तुवें धीर सोडलीना... मळबाच्या चेपापोंदा तू घुस्मटमाराचो स्वास घेवन जियेवपाचे यत्न करी... आनी करता... हय... हावेंय बळखला... वळखल्लें... अणभवलां .. तळ्यांतल्या निर्मळ, नितळ साळकावरी आशिल्लें तुजें सुपुल्लें निष्पाप मन... चित्रकलेच्या फोलिवरी आशिल्लें... आजूनय कांयच चितारूं नाशिल्लें तुजें तें काळीज... आनी हांव हो असो...

या बंद बंदखणीत हांव म्हजोच ‘ हांव ’ आजूनच ह्या गोबराच्या बंदखणीत भरसून गेलेकडेन हय ‘ म्हाका ’ तुजी आस आसा पुण... हाव कांयच करूंक शकना. त्या दिसा दिशिल्लें, तुका वेंगावन सांगचे आडून ‘ अशे रडू नाका गो आता तूं, तू रडलें म्हण काय ही दुखांपायली रिकामी जावची ना वो तांतूत गळयल्लें तुजें मुळमुळीत दुख तुका पथून गिळूक वो सुरबुसावंक मेळचें ना... जें जांवचे आसलें ते जावन गेलें. तूं रडले म्हण काय तें जावपाचे थांबचे नाशिल्लें... तशे तुज्या विश्वाच्या वेवारांत तोडप सोपे पुण जोडप कठीण. पुणून मायेच्या संवसाराची तराच वेगळी. दोन जीव

ऐकामेकांक विद्वासात घेवन जेन्ना संवसाराची वाट चलूंक अकठांय येतात तेन्ना तांका तोडचे म्हळ्यार भोव कठीणूच ते. तूटन तूटनात. ऐकामेकांच्या नदरेंत अुतरांच्या बंदखणीतूच खूप सुखसमाधान मेळयता... मन तृप्त जाता... वायट बरे येवपी अरीष्टांक जोडयेन तोंड दिता... रागाशिणावेळार कितल्यो विनवण्यो... तांतूत लेगीत चूक मागपाक, क्षमा करपाक, ऐक वेगळीच खोस मेळयता... तुजें मुखामळ पळोवन ताका हावें, म्हज्या गळ्यांत आंघळिल्लो दार सोडोवंक खूप विनयले पुणून 'तो' निरुत्तरूच रावलो...

निरुत्तरान, ऐका खिणाभितर तुजो संवसार अुबंत पडलो... आतां तूं...

आजूनय तशेंच निरुत्तर... तुका संवय जाल्या? घडये जायत... हांव नासून आतां तुजी ही जीण अशी कापसा बोंडावरी वयर वयर अुबत आसा पुण तुका कोणूच आपणायना. खेळयना... हांव जाणा तुवें म्हाकाच ओंपिल्लें काळीज... नितळ दवरीलां... कांय कापसा बोंडा फूलच्या आदींच कशी गळून पडल्या तीं... तूं...

तूं अशेंच मोने व्यथेत घुसपून कित्याक फुगार जाता?... भितल्या भितर कित्याक घुसमट्टा म्हज्या यादीन निर्माण जाल्या वादळाक तूं तुज्या ऐका अुतरान ओंठार कित्याक जन्म दिना... तुजो तो सभावूच... संवय जावन पडल्या...

आनी... आनी तुजे तें वसाड कपाळ...

खंय गेलो तो तुवें म्हज्या दोळ्यांत पळोवन, तुज्या कपलाचेर चितारील्लो, नेमान तिकतिकपी, चमचमपी, म्हजी याद काडपी तो कुकमा तिबो? सांग म्हाका म्हज्या शाण्या, सांग म्हाका... हांव असो आतां अेकटो... अेकसुरो ह्या पाडंग गोबराच्या बंदखणीत छिन्न-विछिन्न जावन पडलां... हाजें तुका मात्तूय... कळलें म्हाका हावूंच पिसो... म्हजो आतां तुजेर कसलोच अधिकार ना...

तुका लागून वेतभर पोटाखातीर दांगभर संवसार भोवलों... आनी आतां तूं... तुज्या वेतभर पोटाखातीर तूं भोवतल्या दांगभर संवसाराचें गो चित्र म्हज्या सुकिल्या दोळ्यांत कशेंच येना... हेंच न्हय तर हाचेर म्हज्या निर्मोळी, मुण्डोळी नाशिल्या दोळ्यांतसून अेक दुखय कशे व्हावना हेंच हांव ह्या बंदखणीत विसरून गेलों... तुजो फुडाराचो संवसार ताकाच (?) खबर.

यादस्तित लिपना तुजो तो हयकार... तुजे हांवेंस... तन्न्या कोमरेवरी आशिल्यो तुज्यो भावना. तुवें गुथिल्ली ती सपनां... तुज्या गुणाक गो आतां कोण तोखणायतलो? कोणालागीं गो तूं आतां तुजें मन अुक्तायतलें... हांव तुजेसरी येवं? पुण हांव तुजेसरी येवं? पुण... हांव तुटलेलो पतंग जावन ह्या अंतरीक्षात लगाट्यो खायत चलां आनी तूं पतंगाचे सूत जावन मात कोणाच्यातरी हातांत रावून, वाऱ्यार फडफडत म्हाका म्हजेसरी येवंक पळेता... तळमळटा... हांव कितलो पयस... कितलो वयर... तूं मात खालाच. तुका केन्नाच कमी करूंक नाशिल्या सुखाची आतां

Sahitya Akademi Notable English Publications

National Bibliography of Indian Literature

1901-1953

Vol. I (Assamese, Bengali, English & Gujarati) 50/-

Vol. II (Hindi, Kannada, Kashmiri and Malayalam) 50/-

Vol. III (Marathi, Oriya, Punjabi and Sanskrit) 50/-

Vol. IV (Sindhi, Tamil, Telugu & Urdu) 50/-

Asian Variation in Ramayana

Edited by K. R. Srinivasa Iyengar 75/-

Cumulative Index to Indian Literature

Compiled by K. C. Dutt 65/-

Dalgado- The Man and the Scholar

by Fr. A. Pereira S. J. 12/-

Mahatma Gandhi in his Gujarati writings

by C. N. Patel 10/-

The Epic Beautiful

(An English Verse rendering of the Sundara Kanda of the Ramayana of Valmiki)

by K. R. Srinivasa Iyengar 60/-

Suniti Kumar Chatterji-

Scholar and Virtuoso

by Sukumar Sen 5/-

Valmiki Ramayana

by V. Sitaramiah 20/-

Ramayana Tradition in Asia

Edited by V. Raghavan 75/-

SAHITYA AKADEMI

Rabindra Bhavan, 35 Ferozeshah Road,

New Delhi-110001

172 M. M. G. S. Marg, Dadar, Bombay-400014

29 Eldams Road, Teynampet, Madras-600018

Block V-B, Rabindra Sarobar Stadium,

Calcutta-700029

अुणिवेची जाणविकाय येतली... पुण... म्हाका ताणें कायंच वारें ह्या बंदखणीत लागना गो... ह्या यादस्तित म्हज्या, तुज्या यादींच्यो ज्वाळा पळय कशो रखरखून घेतात त्यो... कशें पळोवचें हावें तुजें तें वेळार निमणे रुदन... तूं रडले जायत म्हाका वेंगावन... तेदेवेळार... आयकुवपाची आसली म्हाका, तुजीं ती म्होवाळ गोड गोड अुतरां पुण... गर्भांत कळी फुलच्या आदींच रोपटे वांझ जालें... कळयेचे फूल जावच्या आदींच बावोन गेली...

तूं अशें निराधार जालें...

दिसता आतां तुज्यालागीं येवचें, तुका वेंगावचें आनी म्हाका तुज्याचसरीं दवरून... पुणून हांव तुका दिसचो ना... कितलो दळदीरों हांव... आतां हांव निराधार... तूं लेगीत म्हज्यावरीं... पुणून हांव असो गोबरांत अेक जावन ह्या बंदखणीत शिवरून पडलेलो आसा... आनी तूं... तू त्या सवंसाराच्या विश्वात मुक्त आसा... तुका आजूनय जायतें, खूपशें करपाची संद आसा... आसतली... तुका आधार दितलो म्हण सोपूत घेतिल्यान आजूनय तुका आधार दिवंक सोदता पुण... म्हजे विश्व आतां वेगळें जालां... ह्याच विश्वांत म्हाका सुकचेलो आसा... ल्हव जावपाचो आसा... तुज्या यादींच्या इंगळ्यानी होलमावचो आसा... करपून करपावन आनीकय राखेभरवण जावन तुज्या त्या पाडंग जिवीताचेर शिवरचो आसा...

‘नाका रे म्हाज्या राया, अशें अुलोव नाका... अशें अुलोवन म्हजे काळीज दुखोंव नाका. म्हाकाय अशें अेकटें रावपाचें ना...

हानूंय येता तुज्यासरीं... हो सवंसार तुमच्याबगर म्हाका निरर्थक, निष्फळ,...

‘खरेंच येतले तूं म्हज्यासरीं?’

‘खरेंच म्हाज्या राया... म्हाका हात दी... हांव येता... पुणून अशे खंय धांवता तुमी?’

‘खंय ना... हांव आयज धादासेकायेन ल्हव जालां... तुज्या येवकाराक तयारी करतां...’

‘आमी तर दोगांय अेकठायूंच आसा आनी तयारी खंय करता तूं...?’

‘ना... ना... म्हाका करूंकच जाय... तूं यो फाटल्यान...’

‘म्हाज्या राया... धांवू नाकात... रावात... म्हाका रावात पळयात... हावूंय येतां...’ न्हिदेंतूच तें खाटीवेले अुठलें आनी तशेंच धावूंक लागले...

राती अुशिरां न्हिदील्ल्या सुशिलाच्या जाणत्या मायेक बेगीन जाग आयली ना...

...पुणून अुठच्याअुठून सकाळी फूडेंच जाणटेलेन मारील्ल्या बोबेन वाडोभर नखलामीचे... अजापाचें वारें व्हावलें. आनी,

तिच्या घरांत आनी घराभायर हळुहळु शेजारी पाचारी जमूंक लागले... अजापान अेकामेकांमजगती फुतफुतूंक लागले...

दिवाळेचीं परबीं आनी
नव्या वर्साखातीर
शुभेच्छा !

मेसर्स

काँफे प्रकाश

आज्ञाद मैदानालागी,

पणजी-गोंय.

सगळ्यांक दिवाळेची परबी !

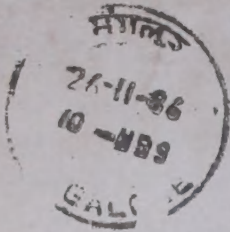
कोंकणीतल्या सगळ्या तरांच्या
पुस्तकांखातीर
बरयता वा मेळात

कोंकणी पुस्तक कोठी

नगर, प्रियोळ, पो, म्हाड्डोळ,
गोंय ४०३४०४

BOOK-POST

K. Goku

गोंयकारांच्या हितसंबंदांचो जाहीरनामो

गोंयकारांचो अेकवट राखप ; गोंयकारांचो अेकवट राखपी, अस्मिताय तिगोवपी आनी हीत सांबाळपी अेकटी कोंकणी भास राजभास करप ; गोंयचें मनीस बळगें आनी मत हांचो विचार करून गोंयच्या वातावरणाक फावासारकेच उद्देग उभारप ; गोंयच्या पारंपारिक उद्देगधंद्याक पालव दिवप ; गोंयच्या शेतजमनीचें, न्हंय-दर्पाच्या उदकांतलें आनी हेर उत्पादन वाडोवप ; उत्पादन वाडचें ही नदर दवरून जमीन धारण कायदो (Land Ceiling Act) करप ; गोंयची जमीन भायल्या लोकांक विकती न दिवप ; गोंयच्या कोंकणी संस्कृतायेची राखण आनी पोसवण करप ; थळाव्या भाशेची राखण, तिचो उपेग आनी वाड करप ; गोंयकार गोंयांत अल्पसंख्य जांवचेनात अशी तजवीज करप ; गोंयाक बाधिकार न जाता असो पर्यटनाचो मर्यादित विकास राखप ; गोंयकारांक नोकरी धंद्याची संद फावा करप आनी गोंयकार पोटापाणया-खातीर गोंयांभायरो जाता अशी दशा टाळपाचो यत्न करप ; गोंयांतल्या शिक्षणाचें भाशा धोरण थारावप.

—कोंकण टायम्सच्यावतीन